

MAKEDONIJA

"OSLOBAĐANJA"

МАКЕДОНИЈА

"ОСЛОБОДУВАЊА"

MACE DONIA

"LIBERATIONS"

Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj
Заседница на Македонците во Република Хрватска
Association of Macedonians in Republic of Croatia

Zagreb, rujan 2026.

1903

1912-1913

1914-1918

1941-1945

1903

1912-1913

1914-1918

1941-1945

DRAGOLJUB SILJANOSKI
ДРАГОЉУБ СИЉАНОСКИ

MAKEDONIJA

"OSLOBAĐANJA"

kartofilija - filatelija - numizmatika - faleristika

МАКЕДОНИЈА

"ОСЛОБОДУВАЊА"

картофилија- филателија- нумизматика - фалеристика

MACEDONIA

"LIBERATIONS"

Cartophily - Philately - Numismatics - Phaleristics

DRAGOLJUB SILJANOSKI
MAKEDONIJA – „OSLOBADANJA“

Nakladnik:

Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj

Za nakladnika:

Ilija Hristodulov

Urednica:

Julijana Mladenovska-Tešija

Recenzent:

Doc. dr. sc. Igor Jurukov

Prijevod i jezično uređivanje:

Prof. dr. sc. Zoran Ančevski, za makedonski i engleski jezik

Julijana Mladenovska-Tešija, za hrvatski jezik

Dizajn, prijelom i tisak:

Grafika d.o.o.

Naklada:

400 primjeraka

ISBN 978-953-7328-43-6

U Zagrebu, rujan 2026.

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu knjižničnog sustava Bukinet (katalog.bukinet.hr) pod brojem 991006059955809366

Ova je knjiga izrađena uz financijsku podršku Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske. Sadržaj ove knjige u isključivoj je odgovornosti Zajednice Makedonaca u Republici Hrvatskoj i ni pod kojim se uvjetima ne može smatrati kao odraz stajališta Savjeta za nacionalne manjine RH.

Sadržaj

RAZGLEDNICA KAO SVJEDOK POVIJESTI

/ Разгледницата како сведок на историјата

/ *Postcard – a witness to history* 9

O SLOBODI KOJA SE (još uvijek) SANJA

/ *Julijana Mladenovska-Tešija, urednica* 10

RAZGLEDNICE – POGLED U POVIJEST

/ *Dragoljub Siljanoski, autor* 18

I. “OSLOBAĐANJA” MAKEDONIJE

/ “Ослободувањата” на Македонија

/ *“Liberations” of Macedonia* 25

Povijesni kontekst

/ *Doc. dr. sc. Igor Jurukov* 26

Uvodno

26

*Osmanlijsko Carstvo i borba za političkim oslobađanjem Makedonije
od strane Makedonske revolucionarne organizacije*

27

Balkanski ratovi, Bukureška konferencija i oslobađanje Makedonije

28

Prvi svjetski rat i Versajska konferencija kao osnova oslobodenja

29

Sloboda Makedonije među dvama svjetskim ratovima 31

Drugi svjetski rat i oslobađanje Demokratske Makedonije u okvirima Jugoslavenske Federacije 32

Zaključak o Oslobađanjima Makedonije 33

II. OSMANSKI IMPERIJ I BORBA ZA POLITIČKO OSLOBOĐENJE MAKEDONIJE OD STRANE MRO

/ Османлиската империја и борбата за политичко ослободување на Македонија од страна на МРО

/ *The Ottoman Empire and the struggle for the political liberation of Macedonia by the MRO* 53

1. OSMANSKI IMPERIJ

/ ОСМАНСКОТО ЦАРСТВО

/ *THE OTTOMAN EMPIRE* 54

2. MAKEDONSKA REVOLUCIONARNA ORGANIZACIJA

/ Македонската револуционерна организација

/ *Macedonian Revolutionary Organization* 66

3. Prve makedonske tiskane marke priznate i uvrštene u svjetski poznatom katalogu *Michel*

/ Првите македонски печатени поштенски марки признати и вклучени

во светски познатиот каталог *Michel*

/ *The first Macedonian printed stamps recognized and included in the
world-famous Michel catalog* 87

4. Marka koja prikazuje kartu Makedonije na prvoj stranici „Makedonska tribuna“ u Kanadi

/ Марката на која е прикажана картата на Македонија на насловната страница

на „Македонска трибина“ во Канада

/ *The stamp showing the map of Macedonia on the front page of the
„Macedonian Tribune“ in Canada* 90

III. BALKANSKI RATOVI, BUKUREŠKA KONFERENCIJA I OSLOBOĐENJE MAKEDONIJE

/ Балканските војни, Букурешката конференција и ослободувањето на Македонија
/ The Balkan Wars, the Bucharest Conference and the liberation of Macedonia 93

1. BALKANSKI SAVEZ / БАЛКАНСКИОТ СОЈУЗ / BALKAN ALLIANCE 94

2. ORDENJE / ОРДЕНИ / DECORATION OF MEMORY 122

IV. PRVI SVJETSKI RAT I VERSAJSKA KONFERENCIJA – OSNOVA ZA OSLOBOĐENJE

/ Првата светска војна и Версајската конференција – основа за ослободување
/ The First World War and the Versailles Conference – the basis for liberation 125

1. MAKEDONIJA – AUSTRO-UGARSKA 1914.-1918.
/ МАКЕДОНИЈА – АВСТРО-УНГАРИЈА 1914-1918
/ MACEDONIA – AUSTRO-HUNGARY 1914-1918 126

2. MAKEDONIJA – BUGARSKA 1914.-1921.
/ МАКЕДОНИЈА – БУГАРИЈА 1914-1921
/ MACEDONIA – BULGARIA 1914-1921 137

3. MAKEDONIJA – GRČKA 1914.-1918.
/ МАКЕДОНИЈА – ГРЦИЈА 1914-1918
/ MACEDONIA – GREECE 1914-1918 143

4. MAKEDONIJA – FRANCUSKA 1914.-1918.
/ МАКЕДОНИЈА – ФРАНЦИЈА 1914-1918
/ MACEDONIA – FRANCE 1914-1918 154

5. MAKEDONIJA – ENGLESKA 1914.-1918.
/ МАКЕДОНИЈА – АНГЛИЈА 1914-1918
/ MACEDONIA – ENGLAND 1914-1918 161

6. MAKEDONIJA – ITALIJA 1914.-1918.
/ МАКЕДОНИЈА – ИТАЛИЈА 1914-1918
/ MACEDONIA – ITALY 1914-1918 164

7. SRBIJA 1914.-1918.
/ СРБИЈА 1914-1918
/ SERBIA 1914-1918 168

8. MAKEDONIJA – KRALJEVINA SRBA, HRVATA I SLOVENACA 1919.-1941.
/ МАКЕДОНИЈА – КРАЛСТВОТО НА СРБИТЕ, ХРВАТИТЕ И СЛОВЕНЦИТЕ 1919-1941
/ MACEDONIA – THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES 1919-1941 175

9. NOVČANICE NA TERITORIJU MAKEDONIJE – KRALJEVINA SHS
/ БАНКНОТИ НА ТЕРИТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА – КРАЛСТВО СХС
/ BANKNOTES ON THE TERRITORY OF MACEDONIA – THE KINGDOM SCS 176

10. MAKEDONIJA – KRALJEVINA SHS 1918.-1921., 1921.-1929.
/ МАКЕДОНИЈА – КРАЛСТВОТО НА СХС 1918-1921, 1921-1929
/ MACEDONIA – THE KINGDOM OF SCS 1918-1921, 1921-1929 179

11. KRALJEVINA JUGOSLAVIJA 1929.-1941.
/ КРАЛСТВОТО ЈУГОСЛАВИЈА 1929-1941
/ KINGDOM OF YUGOSLAVIA 1929-1941 191

V. Drugi svjetski rat

/ *Втората светска војна*

/ *The Second World War*

209

1. MAKEDONIJA – ITALIJA 1941.-1943.

/ МАКЕДОНИЈА – ИТАЛИЈА 1941-1943

/ MACEDONIA – ITALY 1941-1943

210

2. MAKEDONIJA – GRČKA 1940.-1945.

/ МАКЕДОНИЈА – ГРЦИЈА 1940-1945

/ MACEDONIA – GREECE 1940-1945

219

3. MAKEDONIJA – BUGARSKA 1941.-1945.

/ МАКЕДОНИЈА – БУГАРИЈА 1941-1945

/ MACEDONIA – BULGARIA 1941-1945

220

4. MAKEDONIJA – NJEMAČKA, 1941.-1945.

/ МАКЕДОНИЈА – ГЕРМАНИЈА, 1941-1945

/ MACEDONIA – GERMANY, 1941-1945

238

VI. MAKEDONIJA – FNR JUGOSLAVIJA, 1944.-1953.

/ *Македонија – ФНР Југославија, 1944-1953*

/ *Macedonia – FPR Yugoslavia, 1944-1953*

241

O autoru

/ *За авторот*

/ *About the author*

254

Literatura za daljnja istraživanja

/ *Литература за понатамошни истражувања*

/ *Literature for further research*

256

RAZGLEDNICA KAO SVJEDOK POVIJESTI

/ Разгледницата како сведок на историјата
/ Postcard – a witness to history

O SLOBODI KOJA SE (još uvijek) SANJA

/ Julijana Mladenovska-Tešija, urednica

Živimo u vremenu u kojem u medijima svakodnevno svjedočimo o ubijanjima i ekstremnom nasilju, učimo nove riječi i gramatičke konstrukcije o smrti kao masovnoj pojavi koja genocidno cilja da uništi cijele narode. I trudimo se ne biti oni koji sve promatraju po strani, jer ostati nevidljiv je podjednako strašno kao i biti ubijen. A Makedoniju je obavila (politička) šutnja. U usporedbi s Gazom i Ukrajinom, njeno polagano nestajanje nije fenomen oko kojeg brine europska i svjetska javnost. U tom prolongiranom činu postupnog gašenja jezika, identiteta, kulture, stalni pritisci s jedne, i sporost (ne)donošenja odluka o pristupanju većim političkim savezima, su za ovu zemlju konstante. I dok svijet gleda drugamo, Makedonci izdišu.

Kada je 1990-tih godina, na prosvjedu protiv antimakedonskih politika susjednih država, makedonski pjesnik Ante Popovski uzviknuo dramatično, „Domovina se ne ljubi zatvorenih očiju! Tražimo potpune slobode za sve Makedonce neovisno u čijem se ropstvu nalaze!“¹, taj su krik čuli malobrojni, a još manje je bilo onih koji su shvatiti poruku, vapaj da se ukine ropstvo koje još uvijek postoji unutar Europe. Čini se da je to za europske uši naprosto nemoguće. A ipak, makedonska sloboda se još uvijek – *sanja*. Ona se može okusiti, ali nije još uvijek tu. Prekrivena je slojevima ideologija, političkih agendi i ucjena nepropusnih za iskreni sadržaj slobode (Versajske podjele su tu, premda je ugovor odavno mrtav; održavaju ga novi ugovori i politike moći²). Hoće li se za Makedoniju dogoditi taj trenutak u povijesti kada će se svi dionici složiti kako treba napustiti stara pravila jer nikome ne koriste – ni igračima, ni igri? Da se pravila moraju mijenjati jer igra vodi opetovanom i podmuklom nasilju, i nemogućnost uspostave prave jednakosti u izboru vlastitoga identiteta?

Ova knjiga pokazuje kako je jedan narod opstao *unatoč*... i kako opstaje *unatoč*. Za mnoge čitatelje, ona je vjerojatno prvi pogled, prvo razabiranje složene makedonske povijesti kroz razglednice izložene poput nijemih svjedoka dalekih zbivanja. Svaka razglednica ima svoju priču koja je obilježena kontekstom u kojem je nastala, a taj je kontekst u velikoj mjeri propagandni. Listajući stranice ove knjige, čitatelji će naučiti ne samo o makedonskoj povijesti *pod drugim*, već i o povijesti različitih „oslobađanja“ kojima je bio povrnut narod koji je živio na puno širem geografskom prostoru, no što su to današnje središnje koordinate 41° 50' N (sjeverne geografske širine) i 22° 00' E (istočne geografske dužine) „najsjevernije“³ države balkanskoga juga. Na tu tragičnost njene povijesti upućuje i sam naziv ove knjige, Makedonija – „*Oslobađanja*“. Autorova intencionalna ironija upućuje čitatelje na dvojakost poimanja slobode: dok je domicilnom narodu to pojam koji označava pravo na samostalno i slobodno odlučivanje o vlastitoj političkoj, ekonomskoj, kulturnoj i društvenoj sudbini, bez vanjskog uplitanja ili prisile, za osvajača sloboda je (bila) floskula i pokriće za osvajanje, političko-represivno sredstvo kojim se opravdava (lo) podčinjavanje

¹ Govor se u cjelosti može pogledati na linku: https://youtu.be/C-9xeM_P93E?si=fW6ooPq9FrOXHSCM

² Zanimljive detalje pregovora velesila o Makedoniji prenosi Deutsche Welle u kolumni Ljupča Popovskog, 7.10.2023: <https://www.dw.com/mk/sto-se-zboruvase-na-makedoncite-na-pariskata-mirovna-konferencija-vo-1919/a-67019854>

³ Referiram se na ironičnu šalu koju makedonski studenti koriste kada dolaze na studij u Osijeku, na Evanđeoskom teološkom veleučilištu, i objašnjavaju ime države koja se zove „sjeverna“, premda se nalazi na krajnjem jugu Balkana. Makedonija je dugi niz godina bila *bivša-jugoslavenska* (ili FYROM: <https://news.un.org/en/story/2019/01/1030382>) te vremenski i politički izmještena, da bi od 2019. bila i prostorno istisnuta (na sjeveru).

i eksploatacija. Takva „sloboda“ za Makedoniju je dolazila u paketu s velikim odricanjima glede vlastite kulture i tradicije, jezika i religije, te uz nametnuto prihvatanje jezika, kulture i zakona kolonizatora. I premda je s akademske gledne točke, u ovom slučaju točnije govoriti o polu- ili kvazi-kolonijalizmu, sloboda koja se obećavala makedonskom narodu je uistinu (bila) fikcija koja prikriva stvarnost političke i ekonomske iznude, ugnjetavanja i snažne ideološke manipulacije.

Razglednice u ovoj knjizi, kao jedinstven vizualni dokument svjedoče o proteklim vremenima jednog prostora i jednog naroda. Ipak, one nisu tek turistički suveniri, već povijesni izvori koji govore o njegovoj volji da se održi i očuva. One svjedoče o kontinuitetu života koji je otporan na nametanja velikodržavnih narativa. Ovdje se otkriva ono što autor Siljanoski zapravo želi: da dokumentiranjem razglednica da vlastiti obol nastojanju povjesničara, književnika, filozofa i drugih istraživača Makedonije u njihovim naporima da se njena povijest ne prepusti zaboravu niti samo tuđim interpretacijama. Svaka od razglednica izloženih u ovoj knjizi je stoga i politička izjava, poruka da Makedonija postoji, da je bila i da jest. Autora razglednica privlači i kao umjetnički i promidžbeni medij, i kao prenositeljica slojevite povijesti koja se otkriva slikom i tekstem; i premda se time izravno ne bavi, Siljanoskog zanima i budućnost njegove domovine te utjecaji ove povijesti na nježno oblikovanje. Iz tih razloga, kao i iz razloga da se čitateljima što jasnije približi autorova namisao, knjiga je strukturirana tako, da nakon ovog uvodnog dijela u kojem se nalazi i tekst samog autora u kojem on govori o tome kako je i zašto ova knjiga zapravo nastala, slijedi poglavlje koje nam donosi povijesni kontekst razglednica o kojem opširnije govori doc. dr. Igor Jurukov. Kao povjesničar, u relativno sažetim crticama on pojašnjava ono što je prikazano na razglednicama smatrajući da je to važno i za makedonske, kao i za sve ostale čitatelje, jer su povijesti naroda na tlu Europskoga jugo-istoka u mnogome povezane. Jurukov tako predočava i društvene aktere i njihove politike, ali čitateljima daje uvid i u narativnim modelima odnosno konstelacijama različitih povijesnih ideja u nacionalnim povijestima Bugarske, Srbije, Albanije i Italije, Grčke i zapadnih zemalja.

Zatim slijedi pet poglavlja kroz koja Siljanoski putem razglednica iz različitih stoljeća a u rasponu od 14. do 20. stoljeća, čitateljima prikazuje različite „konstrukte“ Makedonije. Autor govori o Makedoniji kao o geografskom području unutar Otomanskoga carstva kada počinju prve borbe za neovisnost Makedonskog naroda; o stanju na tlu Makedonije nakon Balkanskih ratova i Bukureške konferencije te tijekom Prvog svjetskoga rata kada nastaje *nova* podijeljena Makedonija koju je rascjepkao Versajski sporazum; područje se ponovno prekraja i dijeli tijekom Drugog svjetskog rata da bi podjele konačno stale formiranjem demokratske Makedonije. Ali ne i politički pritisci jer Makedonija još uvijek aktivno pregovara o svom kolektivnom identitetu koji je razapet između etničko- i građansko-nacionalnih narativa, te promjenjivih (dobro)susjedskih kvazi-kolonijalnih hegemonija. Ta heterogenost i žalosna povijesna jedinstvenost Makedonije se pred vama otvara ovom knjigom i putem *fotografija* stvara novo pismo koje će, nadamo se, dati doprinos boljem razumijevanju povijesti ali i sjećanja jednog naroda koji još uvijek sanja biti neosporavano svoj i priznat kao takav. Tihi revolucionarni potencijal ove knjige je u tome što nam ona poručuje da je krajnje vrijeme odbiti igrati po pravilima drugih, i da je to odgovornost svih nas.

Ova je knjiga osebujna i po još nečemu: zahvaljujući profesoru dr. sc. Zoranu Ančevskom, književniku, esejisti, pjesniku i prevoditelju, tekstovi su trilingvalni, naime hrvatsko-makedonsko-engleski, i izloženi su po tom obrascu. Time je omogućeno uspoređivanje tekstova i korištenje knjige za učenje makedonskog jezika (što je u ovom kontekstu osobito

važno za makedonsku dijasporu koja je na više kontinenata), ali i za učenje povijesti kroz jezik i kontekst. Naime, knjiga približava makedonsku povijest čitateljima i putem kraćih tekstova koji pojašnjavaju pojmove, povijesne ličnosti i povijesna događanja, ali i putem osobnih crtica iz sjećanja autora i njegove obitelji. Tako osim referentnih izvora poput enciklopedija, u knjizi se nalaze i primarni izvori – usmeno zabilježena sjećanja obitelji Siljanovski, što knjigu čini također vrlo zanimljivom. Ovi kratki tekstualni umetci smješteni su na različitim mjestima unutar knjige, ondje gdje je autor smatrao važnim pojasniti određene pojmove, osobe koje se imenom spominju ili događanja od značaja. Odvojene su od ostatka teksta sivom pozadinom zbog zadržavanja pozornosti čitatelja. Na taj način knjiga postaje i didaktičko pomagalo koje međujezičnu i međukulturnu povezanost koristi kao alat za višeznačno prenošenje poruka i samostalno daljnje istraživanje.

Ipak, njena ponajbolja uporaba je kao prateći dokument uz izložbu razglednica koju, nadam se, imat ćemo svi priliku uskoro i vidjeti.

U Osijeku, 13. srpnja 2026.

ЗА СЛОБОДАТА КОЈА (сè уште) СЕ СОНУВА

/ Јулијана Младеновска-Тешија, уредничка

Живееме во време во кое секојдневно во медиумите сведочиме за убиства и екстремно насилство, учиме нови зборови и граматички конструкции за смртта како масовен феномен кој геноцидно цѐли да уништи цели народи. И се трудиме да не бидеме тие кои сè набљудуваат од страна, бидејќи да останеш невидлив е подеднакво страшно како и да бидеш убиен. А Македонија ја обви (политичка) тишина. Во споредба со Газа и Украина, нејзиното бавно исчезнување не е феномен за кој се грижи европската и светската јавност. Во тој продолжен чин на постепено гаснење на јазикот, идентитетот, културата, постојаните притисоци од една страна, и бавноста на (не)донесувањето одлуки за пристапување кон поголеми политички сојузи од друга, се единствените константи за оваа земја и народ. И додека светот гледа на друго место, Македонците издишуваат.

Кога во 1990-тите години, на протестот против антимакедонските политики на соседните држави, македонскиот поет Анте Поповски драматично извика: „Татковината не се љуби со затворени очи! Бараме целосни слободи за сите Македонци, без разлика под чие ропство се наоѓаат!“⁴ — тој крик го чуја малкумина, а уште помалку беа оние што ја разбраа пораката, молбата да се укине ропството кое сè уште постои во Европа. Се чини дека тоа за европските уши е едноставно невозможно. А сепак, македонската слобода сè уште се — *сонува*. Таа може да се вкуси, но сè уште не е тука. Покриена е со слоеви на идеологии, политички агенди и уцени непропустливи за искрената содржина на слободата (Версајските поделби се сеуште тука, иако договорот одамна е мртов; тие се одржуваат со нови договори

⁴ Говорот може во целост да се проследи на: https://youtu.be/C-9xeM_P93E?si=fW6ooPq9FrOXHSCM

и политики на моќ⁵). Ќе се случи ли за Македонија историскиот момент кога сите актери ќе се согласат дека треба да се напуштат старите правила зашто никому не му користат — ниту на играчите, ниту на играта? Дека правилата мора да се менуваат зашто играта води кон повторливо и подмолно насилство, и неможност за воспоставување вистинска еднаквост во изборот на сопствениот идентитет?

Оваа книга покажува како еден народ опстанал *и покрај*... и како опстанува *и покрај сè*. За мнозина читатели, таа ќе биде прв поглед, прво распознавање на сложената македонска историја низ разгледници изложени како неми сведоци. Секоја разгледница има своја приказна која е обележана со контекстот во кој настанала, а тој контекст во голема мера е пропаганден. Вртејќи ги страниците на оваа книга, читателите ќе научат не само за македонската историја *под другите*, туку и за историјата на различните *ослободувања* на кои бил подложен народот што живеел на многу поширок географски простор отколку што се денешните централни координати 41° 50' СГШ (северна географска ширина) и 22° 00' ИГД (источна географска должина) на *најсеверната*⁶ држава на балканскиот југ. На таа трагичност на нејзината историја упатува и самиот наслов на оваа книга, *Македонија – „Ослободувања“*. Авторската интенционална иронија ги упатува читателите на двојноста на поимањето на слободата: додека за домородниот народ тоа е збор што означува право на самостојно и слободно одлучување за сопствената политичка, економска, културна и општествена судбина, без надворешно мешање или присила, за освојувачот тоа била (е) парола со која се оправдувало потчинувањето и експлоатацијата. Таквата „слобода“ за Македонија доаѓала во пакет со големи одрекувања во поглед на сопствената култура и традиција, јазик и религија, и со наметнато прифаќање на јазикот, културата и законите на колонизаторот. И иако академски, во овој случај поправилно е да се зборува за полу- или квази-колонијализам, слободата на македонскиот народ навистина беше (е) фикција која ја прикрива реалноста на политичка и економска изнуда, угнетување и силна идеолошка манипулација.

Поради овие причини, како и за да им се приближи на читателите што појасно авторската замисла, книгата е структурирана така што по овој воведен дел, во кој се наоѓа и текстот на самиот автор во кој тој говори за тоа како и зошто оваа книга всушност настанала, следи поглавје кое нѝ го дава историскиот контекст на разгледниците за кој поопширно зборува доц. д-р Игор Јуруков. Како историчар, во куси но содржајни црти тој го објаснува она што е прикажано на разгледниците, сметајќи дека тоа е важно и за македонските, како и за сите останати читатели, бидејќи историите на народите на тлото на Европскиот југоисток се во многу нешта поврзани. Јуруков ги претставува и општествените актери и нивните политики, но на читателите им дава увид и во наративните модели, односно констелациите на различните историски идеи во националните истории на Бугарија, Србија, Албанија и Италија, Грција и западните земји. Потоа следат пет поглавја низ кои Сиџаноски, преку разгледници од различни векови во распон од 14. до 20. век,

⁵ Интересни детали од разговорите на моќниците за Македонија пренесува Дојче Веле (Deutsche Welle) во колумната на Љупчо Поповски, 7.10.2023: <https://www.dw.com/mk/sto-se-zboruvase-za-makedoncite-na-pariskata-mirovna-konferencija-vo-1919/a-67019854>

⁶ Се повикувам на ироничната шега која македонските студенти ја користат кога доаѓаат на студии во Осиек, на Евангелското теолошко велеучилиште за да ја објаснат референцата за името на државата која иако се наоѓа на крајниот југ, се вика *северна*. Македонија долга низа години беше *бившо-југословенска* (ФИРОМ: <https://news.un.org/en/story/2019/01/1030382>) и како таква и временски и политички изместена, за да стане, од 2019 година и просторно истинската (на север).

на читателите им прикажува различни *конструкции* на Македонија. Така, авторот зборува за Македонија како географско подрачје во рамките на Отоманското Царство кога започнуваат и првите борби за независност на македонскиот народ; потоа за состојбата на тлото на Македонија настаната како резултат на Балканските војни и Букурешката конференција; со почетокот на Првата светска војна настанува нова поделена Македонија, распарчена од Версајскиот договор; подрачјето повторно се прекројува и дели за време на Втората светска војна, за поделбите конечно да запрат со формирањето на демократска Македонија. Но не запираат политичките притисоци бидејќи Македонија сè уште активно преговара за својот колективен идентитет кој е распнат помеѓу етничко- и граѓанско-националните наративи и променливите (добро)соседски квази-колонијални хегемонии. Оваа хетерогеност и тажна историска единственост на Македонија се отвора пред вас преку оваа книга и преку фотографиите создава ново писмо кое, се надевам, ќе даде придонес кон подобро разбирање на историјата, но и на сеќавањето на еден народ кој сè уште сонува да биде неоспорно свој и признат како таков. Нејзиниот тивок и револуционерен потенцијал е во тоа што нѝ порачува дека е крајно време да одбиеме да играме по правилата на другите и дека тоа е одговорност на сите нас.

Оваа книга е особена и по уште нешто: благодарение на професорот д-р Зоран Анчевски, книжевник, есеист, поет и преведувач, текстовите се трилингвални, имено хрватско-македонско-англиски, и изложени се по овој образец. Со тоа е овозможено споредување на текстовите и користење на книгата за учење на македонски јазик (што во овој контекст е особено важно за македонската дијаспора која е на повеќе континенти), но и за учење историја преку јазикот и контекстот. Имено, книгата ја приближува македонската историја до читателот преку пократки текстови кои објаснуваат поими, историски личности и историски случувања, но и носат цртички од личната историја на сеќавањето на авторот и неговото семејство. Така, освен референтни извори како енциклопедии, во книгата се наоѓаат и примарни извори – усната историја на семејството Сиљановски, што ја прави книгата исто така многу интересна. Овие кратки текстуални вметнувања се сместени на различни места во книгата, таму каде што авторот сметал за важно да појасни одредени поими, лица кои се спомнуваат по име или значајни случувања. Одвоени се од остатокот на текстот со сива позадина за задржување на вниманието на читателот. На тој начин книгата станува и дидактичко помагало кое меѓујазичната и меѓукултурната поврзаност ја користи како алатка за повеќезначно пренесување на пораки и самостојно понатамошно истражување.

Сепак, нејзината најдобра употреба е како придружен документ кон изложбата на разгледници која, се надевам, сите ќе имаме можност наскоро да ја видиме.

Во Осиек, 13 јули 2026.

FREEDOM THAT IS (still) DREAMED

/ Julijana Mladenovska-Tešija, editor

We live in a time in which we witness killings and extreme violence in the media on a daily basis; we learn new words and grammatical constructions about death as a mass phenomenon that genocidally aims to destroy entire peoples. We try not to be those who observe everything from the sidelines, because remaining invisible is just as terrifying as being killed. And Macedonia has been enveloped in (political) silence. Compared to Gaza and Ukraine, its slow disappearance is not a phenomenon that concerns European and world public opinion. In this prolonged act of gradual extinguishing of language, identity, culture—constant pressures on one side, and the slowness of (non)decision-making on accession to larger political alliances on the other—are constants for this country. And while the world looks elsewhere, Macedonians are expiring.

In the 1990s, at a protest against the anti-Macedonian policies of neighboring states, the Macedonian poet Ante Popovski dramatically cried out, “One does not love one’s homeland with closed eyes! We demand complete freedoms for all Macedonians, regardless of whose enslavement they find themselves under!”⁷—few heard that cry, and even fewer understood the message, the plea to abolish the slavery that still exists within Europe. This seems simply impossible for European ears. And yet, Macedonian freedom is still—dreamed. It can be tasted, but it is not yet here. It is covered in layers of ideologies, political agendas, and blackmail impermeable to the sincere content of freedom (the Versailles divisions are still here, though the treaty has long been dead; they are maintained by new treaties and power politics⁸). Will that moment in history occur for Macedonia when all stakeholders will agree that old rules must be abandoned because they benefit no one—neither the players nor the game? That the rules must change because the game leads to repeated and insidious violence and the impossibility of establishing true equality in choosing one’s own identity?

This book shows how a people survived through centuries and how they still endure despite everything. For many readers, it will be a first glimpse, a first discernment of the complex Macedonian history through postcards displayed like mute witnesses of history. Each postcard has its own story marked by the context in which it was created, and that context is largely propagandistic. Turning the pages of this book, readers will learn not only about the history of Macedonia under the rule of others, but also about the history of various liberations to which the people who lived over a much wider geographical area than today’s central coordinates of 41° 50’ N (northern latitude) and 22° 00’ E (eastern longitude) of the *northernmost*⁹ country of the Balkan south. The very title of this book, *Macedonia—“Liberations”*, points to the tragic nature of its history. This tragedy of its history is also indicated by the very title of this book, Macedonia—“Liberations”. The

⁷ The speech can be followed at the link: https://youtu.be/C-9xeM_P93E?si=fW6ooPq9FrOXHSCM

⁸ Interesting details about the talks of the world powers regarding Macedonia can be found in Deutsche Welle article written by Ljupčo Popovski, 7.10.2023: <https://www.dw.com/mk/sto-se-zboruvase-za-makedoncite-na-pariskata-mirovna-konferencija-vo-1919/a-67019854>

⁹ I am referring here to the irony Macedonian students use when they come to study in Osijek, at the Evangelical Theological Seminary: their country sits at the southernmost edge of the Balkan south, yet it is called *North* Macedonia. The name geographically pushes a southern country toward a spatial dislocation. Before 2019, the country was also known as FYROM (<https://news.un.org/en/story/2019/01/1030382>), a name that referred backward in time and sidelined it politically.

author's intentional usage of plural is an irony that directs readers to the duality of the concept of freedom: while for the native people it is a word denoting the right to independent and free decision-making regarding one's own political, economic, cultural, and social destiny, without external interference or coercion, for the conqueror it is a slogan used to justify subjection and exploitation. Such freedom for Macedonia came packaged with great sacrifices regarding its own culture and tradition, language and religion, along with the forced acceptance of the colonizer's language, culture, and laws. And although academically, in this case it is more accurate to speak of semi- or quasi-colonialism, the freedom of the Macedonian people has truly been a fiction that masks the reality of political and economic extortion, oppression, and powerful ideological manipulation.

The postcards in this book, as unique visual documents, bear witness to the bygone times for one region and one people. Yet they are not mere tourist souvenirs, but historical sources that speak of the will of people to endure, to maintain their existence. They testify to the continuity of a life that is resistant to the impositions of great-state narratives. The collection of postcards in this book reveals Siljanoski's true intention: to contribute, through the documentation of postcards, to the efforts of historians, writers, philosophers, and other researchers of Macedonia in their endeavors to establish the fact that its history should not be consigned to oblivion nor left only to others' interpretations. Therefore, each of the postcards displayed in this book is also a political statement, a message that Macedonia exists, that it was and that it still is. The author perceives the postcard not only as an artistic and promotional medium, but also as a carrier of layered history revealed through image and text. Consequently, although he does not directly address it, Siljanoski is also interested in the influences of such history on the political present of his homeland.

For these reasons, as well as for bringing the author's intention as clearly as possible to readers, the book is structured in a way that after this introductory section—which also contains the author's own text where he speaks about how and why this book actually came to be—there follows a chapter that provides an introduction that bears the same title as the book itself. We are introduced to the understanding of the historical context the postcards embrace by Assistant Professor Igor Jurukov, PhD. As a historian, in relatively concise outlines he explains what is depicted on the postcards, considering this important for both Macedonian and all other readers, because the histories of the peoples in the European Southeast are largely interconnected. Jurukov thus presents both the social actors and their policies, but also gives readers insight into the narrative models, i.e., the constellations of different historical ideas within the national histories of Bulgaria, Serbia, Albania, Italy, Greece, and Western countries. Then follow four chapters through which Siljanoski, by means of postcards from different epochs ranging from the 14th to the 20th century, presents to readers various “constructs” of Macedonia. The first discusses Macedonia as a geographical area within the Ottoman Empire, when the early struggles for independence of the Macedonian people began; the following discuss Macedonia after the Balkan Wars and the Bucharest Conference, after which we see how at the beginning of World War I a new divided Macedonia emerged, fragmented by the Treaty of Versailles; the region was again redrawn and divided during World War II, until the divisions finally ceased with the formation of democratic Macedonia. But it was not the case with the political pressures because Macedonia is still actively defending its collective identity, stretched between ethnic national and civic national narratives on one hand, and shifting (good)neighborly quasi-colonial hegemonies on the other. This heterogeneity and mournful historical uniqueness of Macedonia opens before you through this book, and

by means of the presented postcards it creates a new script that will, we hope, contribute to a better understanding of the history and memory of a people who still dream of being indisputably their own and recognized as such. The quiet and revolutionary potential of this book lies in its message that it is high time to refuse to play by others' rules, and that this is the responsibility of us all.

This book is also distinctive in yet another respect: thanks to Professor Zoran Ančevski, PhD—writer, essayist, poet, and translator—the texts are trilingual, namely Croatian-Macedonian-English, and placed to follow this pattern. This enables comparison of texts and the use of the book for learning the Macedonian language (which is particularly important in this context for the Macedonian diaspora spread across several continents), but also for learning history through language and context. Namely, the book brings Macedonian history closer to the reader through shorter texts that explain terms, historical figures, and historical events, but also offer snippets from the personal history of memory of the author and his family. Thus, in addition to reference sources such as encyclopedias, the book also contains primary sources—the oral history of the Siljanovski family—which makes the book very interesting as well. These short textual inserts are placed in various locations within the book—wherever the author deemed it important to clarify certain terms, persons mentioned by name, or significant events. They are separated from the rest of the text by a gray background to retain the reader's attention. In this way, the book also becomes a didactic tool that uses interlingual and intercultural connectedness as a means of conveying messages with multiple meanings and for independent further research.

Be that as it may, its best use is as a companion document to an exhibition of postcards, which I hope we will all soon have the opportunity to see.

In Osijek, July 13, 2026.

RAZGLEDNICE – POGLED U POVIJEST

/ Dragoljub Siljanoski, autor

„Zamisli povijest ne kao ostvarenu činjenicu ili bezobličnu tendenciju, nego kao zaposjednuti prostor nepredvidivosti i žudnje kojim ljudi lutaju.“

Kathleen Stewart, *A Space on the Side of the Road* (1996)

Razglednica je cjelina koja se sastoji od aversa (prednja strana razglednice ili slike) i reversa (stražnje strane) koja ima predviđen prostor za tekst, adresu i marku. Ona je dokument jednog vremena koje na sebi svojstven način, i slikom i riječju, primatelju prenosi različite informacije. Kao medij, ona slikom govori o arhitekturi, gradovima i mjestima, običajima, nošnjama, ustanovama, tvornicama i školama, o važnim sportskim, kulturnim, povijesnim događanjima i obljetnicama, o ljepoti prirode različitih geografskih krajeva, ističe povijesne osobe od važnosti za sjećanje određenih naroda. No, razglednica nije samo medij za reprezentaciju i komunikaciju. Značenju dokumenta sjećanja i promoviranja (kraja, zemlje, nacije), pridružuje se osobna poruka ispisana na njenoj poledini. Time razglednica postaje posve jedinstven medij s personaliziranom porukom koji joj daje jedno drugačije i dublje značenje.

Na prikupljanje razglednica koje su putovale iz Makedonije u Hrvatsku i obrnuto, ponukala me njihova ljepota, zanimljive fotografije starih predjela djetinjstva, običaja i gradova, ali ponajprije poruke ispisane na njihovom reversu. One su govorile toliko toga što je ostalo nepoznato o vremenu u kojem su pošiljatelji živjeli, o situacijama u kojima su se oni koji su poruku slali i oni koji su je primali nalazili, o razlozima boravka na određenom mjestu i u određenom vremenu, ali i o obrazovanju, o tome jesu i koliko poznavali vlastiti jezik i gramatiku, o njihovom osobnom, ali i širem ekonomskom i društvenom statusu. Stoga je važno reći da razglednice, pored toga što imaju informativni i propagandni karakter, su primarno medij komunikacije a mogu se smatrati i povijesnim dokumentima. Njima se dugo umanjivao ovaj značaj. Bile su često smatrane dokumentom od prolazne vrijednosti bez ozbiljnije svrhe osim da služe intimnoj komunikaciji između prijatelja i obitelji. No, njihov značaj nije samo u domeni informiranja i komunikacije, već i u tome što svojom vizualnom stranom utječu na promatrača a porukom proširuju naše spoznaje o mikro povijesti koja bez njih ostaje sakrivena iza dominantnih narativa. Stoga je danas sve više onih kao što sam i sâm–ljubitelji razglednica, kolekcionari, ali i znanstvenici i istraživači–koji razglednicama pristupaju kao materijalnom resursu koji pruža višeslojne podatke. Ovome u velikoj mjeri pridonosi tekst: ako je adresant napisao mjesto i vrijeme slanja, te pošta ovjerila službenim žigom marku koja je obvezna prilikom slanja razglednica i dopisnica, ti podaci razglednicu čine sveobuhvatnim i pouzdanim povijesnim dokumentom. Razglednice ovog tipa sam uvrstio u mojoj prvoj knjizi „Makedonija tako daleka, a tako bliska“ (2022.).

No, u ovoj knjizi u uži izbor su ušle malo drugačije razglednice. To su uglavnom one koje zapravo nisu nikada putovale i nemaju žig, a neke nemaju ni adresanta, ni primatelja. Ostale su sačuvane iz različitih razloga, i kod njih je avers zapravo od primarnog značaja, jer on govori i slikom i tekstom. Tijekom nekoliko godina prikupio sam i odabrao repre-

zentativnu količinu razglednica ovog tipa koje prenose poruku koju želim poslati čitatelju, a to je da razglednicu primi kao zanimljiv i valjan izvor za proučavanje povijesnih vremena i događanja. Ovdje posebice mislim na Makedoniju u razdoblju od 1903. do 1953. godine. Odlučio sam se zaustaviti na 1953. godini zbog obimnosti materijala koji sam prikupio i koji obuhvaća ovih 50 godina te u cilju praktičnosti njegovoga izlaganja. Naime, ovo je za Makedoniju jako zanimljiv period kada još uvijek traje proces njenog *oslobađanja*. Zašto ovo navodim? Otkrijte sami. I ne planiram ovdje stati. Nastavak slijedi u sljedećoj knjizi.

U svom radu i na prvoj i u ovoj drugoj knjizi, vodio sam se osnovnim metodama kartofilije kao discipline (sakupljanja, čuvanja i zaštite, katalogizacije i obrade, interpretacije i proučavanja materijala). Kako sam tijekom sakupljanja razglednica nailazio i na dodatne predmete iz istog razdoblja, poput papirnato novca, pisama, ordena i medalja, ovaj širi pristup materijalu je zahtijevao da nadopunim iznesene podatke novim informacijama, a u korist kvalitete i točnosti podataka koje sam zabilježio na predmetima kao porukama vremena. Ovaj širi pristup je tražio i da proučim, makar u osnovi, druge discipline koje se međusobno nadopunjuju poput numizmatike, filatelije i faleristike, što sam i učinio.

Ova knjiga „Makedonija – *Oslobađanja*“, nadovezuje se na prvu „Makedonija tako daleka, a tako bliska“ i počela je nastajati nedugo nakon objave prve, točnije u periodu od 2023. do 2025. godine. Ono što ih povezuje dakako su razglednice. Kada je nastajala prva knjiga, na raznim sajmovima i drugim mjestima pronalazio bih razglednice koje su svojom slikom privlačile moju pozornost i već tada se polako otvarao prostor i za ovo drugo ili drugačije istraživanje. Iskustvo na prvoj knjizi olakšalo mi je i ubrzalo put ka dovršetku ove druge knjige. Knjiga pred vama ima za cilj na jednostavan način približiti i pojasniti povijesne događaje u Makedoniji u periodu od 1903. do 1953. godine, pri čemu čitatelji ne moraju imati dublje poznavanje makedonske, a i šire, regionalne povijesti i geografije. Ovo razdoblje je ključno za formiranje moderne makedonske države i obilježeno je nizom ratova i osvajanja, međunarodnih mirovnih sporazuma i dijeljenja teritorija, te *oslobađanja* – u množini, kako sugerira i sam naziv knjige.

Našice, 21. ožujka 2026.

РАЗГЛЕДНИЦИТЕ – ПОГЛЕД ВО МИНАТОТО

/ Драгољуб Сиљаноски, автор

„Замисли ја историјата не како остварен факт или безоблична тенденција, туку како простор завземен од непредвидливост и желба низ кој луѓето скитаат.“

Кетлин Стјуарт, *A Space on the Side of the Road* (1996)

Разгледницата е целина која е составена од аверс (предна страна на разгледницата или слика) и реверс (задна страна) која има предвиден дел за текст, адреса и марка. Таа е документ на едно време и на себеси својствен начин, со слика и збор, на примателот му пренесува различни информации. Како медиум, таа со сликата зборува за архитектурата, градовите и местата, обичаите, носите, установите, фабриките и училиштата, за важните спортски, културни и исторски настани и годишнини, за убавината на природата од различни географски предели, за истакнување историски личности од важност за помнењето на одредени народи. Но, разгледницата не е само медиум за претставување и комуникација. Кон нејзиното значење како документ на сеќавањето и промоцијата на пределот, земјата, нацијата, се придружува и личната порака која е испишана на задната страна. Така таа станува единствен медиум со персонализирана порака која ѝ дава едно поинакво и подлабоко значење.

На собирање разгледници што патуваат од Македонија кон Хрватска и обратно, ме поттикнува нивната убавина, интересните фотографии на старите предели од детството, обичаите и градовите, но пред сè, пораките испишани на нивниот реверс. Тие зборуваат за многу нешта што останале непознати за времето во кое испраќачите живееле, за ситуациите во кои се наоѓале не само оние кои ги испраќале пораките, туку и оние кои нив ги примале, за причините зошто престојувале на одредено место во одредено време, но и за образованието, за тоа колку го познавале сопствениот јазик и граматиката, за нивната лична, но и пошироко, за економската и општествената состојба, и сл.

Затоа е важно да се каже дека покрај тоа што имаат информативен и пропаганден карактер – т.е. дека тие се примарно медиум за комуникација, разгледниците може да се сметаат и за историски документи. Нивното значење долго било потценувано. Често биле сметани за документи со минлива вредност и без посериозна цел освен да послужат за интимна комуникација помеѓу пријатели и роднини. Но, нивното значење не е само во доменот на информирањето и комуникацијата, туку и во тоа што со својата визуелна страна влијаат врз посматрачот, а со пораката ги прошируваат нашите сознанија за една микро историја која без нив останува затскриена под доминантните наративи. Затоа денес има сè повеќе луѓе каков што сум и јас самиот: љубители на разгледници, колекционери, но и научници и истражувачи, кои на разгледниците им пристапуваат како на материјален ресурс кој пружа повеќеслојни податоци. За ова во голема мерка придонесува текстот: ако адресантот ги навел времето и местото на испраќањето, а поштата ја заверила со службен жиг марката која е неопходна за да може разгледницата или дописната картичка да се испрати, тие

податоци нив ги прават сеопфатен и потврден историски документ. Разгледници од овој тип се застапени во мојата прва книга „Македонија така далечна, а така блиска“ (2022).

Меѓутоа оваа книга во потесен избор вклучува и малку поинакви разгледници. Тоа се главно оние кои никогаш не патувале и немаат жиг, а некои немаат ни адресант, ни примател. Останале сочувани од различни причини, и кај нив аверсот е од примарно значење зашто тој зборува и со слика и со текст. Во текот на неколку години собрав и одбрав репрезентативна количина разгледници од овој тип кои пренесуваат порака што сакам да му ја пренесам на читателот, а таа е дека разгледницата може да се согледа како интересен и вреден извор за проучување на историските времиња и настани. Овде особено мислам на Македонија помеѓу 1903 и 1953 година. Решив да запрам на 1953 година поради обемноста на материјалот на кој наидов а кој опфаќа 50 години, како и со цел да можам што попрегледно да го изложам. Имено, овој период е од голема важност за Македонија оти сè уште трае процесот на нејзиното *ослободување*. Зошто ова го истакнувам? Откријте сами. Јас не планирам овде да запрам. Продолжението ќе следи во нова книга.

Во својата работа на првата и на оваа, втора книга, се раководев од основните методи на картофилијата како дисциплина, т.е. собирање, чување и заштита, каталогизација и обработка, интерпретација и проучување на материјалот. Како што во текот на собирањето наидував на дополнителни предмети од истиот период, како што се хартиени пари, писма, ордени и медали, овој поширок пристап на материјалот бараше да ги надополнам изнесените податоци со нови информации, а во корист на квалитетот и точноста на податоците кои ги забележав на предметите кои се и самите пораки на времето. Овој поширок пристап бараше да проучам, макар во основа, и други дисциплини кои меѓусебно се надополнуваат, како што се нумизматиката, филателијата и фалеристиката.

Оваа книга „Македонија – *Ослободувања*“ се надоврзува на првата „Македонија така далечна, а така блиска“ и почна да настанува недолго по излегувањето на првата, поточно во периодот од 2023 до 2025 година. Тоа што ги поврзува се секако разгледниците. Откако настана првата книга, на разни саеми и други места, пронаоѓав разгледници кои ме привлекуваа со своите слики и уште тогаш се отвораше простор и за ова второ и поинакво истражување. Искуството на работата на првата книга ми помогна во голема мерка и ми го забрза патот кон завршувањето на втората.

Книгата пред вас има за цел на едноставен начин да ви ги приближи и појасни историските случувања во Македонија во периодот од 1903 до 1953 година, а притоа да не бара од вас подлабоко познавање на македонската или на регионалните истории и географии. Ова раздобје е клучно за формирањето на модерната македонска држава, а одбележено е со низа војни и освојувања, меѓународни мировни договори и делења на територии, па и *ослободувања* – во множина, како што сугерира и самиот наслов на книгата.

Во Нашице, 21 март, 2026.

POSTCARDS – A GLANCE AT HISTORY

/ Dragoljub Siljanoski, author

„Imagine history not as an accomplished fact or a formless tendency but as an occupied space of contingency and desire in which people roam.“

Kathleen Stewart, *A Space on the Side of the Road* (1996)

A postcard is a whole consisting of an obverse (front side of the postcard or image) and a reverse (back side), which has designated space for text, address and stamp. It is a document of its time that, in its own unique way, through both image and word, conveys various information to the recipient. As a medium, it speaks through images about architecture, cities and places, customs, costumes, institutions, factories and schools, about important sports, cultural, historical events and anniversaries, about the beauty of nature in different geographical regions, and highlights historical figures important to the memory of certain peoples. However, the postcard is not merely a medium for representation and communication. The personal message on the back enhances its significance as a document that promotes and preserves the memory of a region, country, or nation. Thus, the postcard becomes a truly unique medium with a personalized message, giving it a different and deeper meaning.

What prompted me to collect postcards that traveled from Macedonia to Croatia and vice versa was their beauty, interesting photographs of old childhood landscapes, customs and cities, but above all the messages written on their reverse sides. They spoke of so much that had remained unknown about the time in which the senders lived, about the situations in which those who sent the message and those who received it found themselves, about the reasons for staying in a particular place at a particular time, but also about education, about whether and how well they knew their own language and grammar, about their personal, as well as broader economic and social circumstances, etc..

Therefore, it is important to say that postcards, besides having an informative and propagandistic character—they are primarily a medium of communication—can also be considered as historical documents. This significance was long underestimated. They were often regarded as documents of passing value, without any serious purpose other than serving intimate communication between friends and family. However, their importance lies not only in the domain of information and communication, but also in the fact that through their visual side they affect the observer, and through their message they expand our knowledge of micro-history which, without them, remains hidden behind dominant narratives. That is why today there are more and more people like myself—postcard enthusiasts, collectors, but also scientists and researchers—who approach postcards as a material resource providing multi-layered data. This is greatly contributed to by the text: if the sender wrote the place and time of sending, and the post office certified the stamp (which is mandatory when sending postcards and picture postcards) with an official postmark, these details make the postcard a comprehensive and reliable historical document. I included postcards of this type in my first book, *“Macedonia So Far, Yet So Near”* (2022). However, in this book, a somewhat different selection of postcards was chosen. It mainly

includes those that never actually traveled and have no stamp, and some have neither sender nor recipient. They have been preserved for various reasons, and with them the obverse is of primary importance, because it speaks through both image and text. Over several years I collected and selected a representative number of postcards of this type that convey the message I wish to send to the reader—which is, to make him see the postcard as an interesting and valid source for studying historical times and events. Here I am thinking particularly of Macedonia in the period from 1903 to 1953. I decided to limit my research at 1953 due to the volume of material I encountered covering these 50 years, and for the sake of practicality in presenting it. Namely, this is a very interesting period for Macedonia, when the process of its liberation was still ongoing. Why do I mention this? Discover for yourselves. I do not, however, plan to stop here. A continuation follows in the next book.

In my work on both the first and this second book, I was guided by the basic methods of cartophily as a discipline (collecting, preservation and protection, cataloguing and processing, interpretation and study of material). In the process, while collecting postcards, I came across additional items from the same period such as paper money, letters, decorations and medals. This broader approach demanded that I supplement the data with new information to maintain the quality and accuracy of the documents as authentic messages of their time. It also required me to study, at least in basic terms, other complementary disciplines such as numismatics, philately and phaleristics, which I did.

This book, *“Macedonia – Liberations”*, follows on from the first, *“Macedonia So Far, Yet So Near”*, and began to take shape shortly after the first was published, specifically in the period from 2023 to 2025. What connects them are, of course, the postcards. While the first book was being created, at various fairs and other places I would find postcards that drew my attention with their images, and even then the space was slowly opening up for this second, or different, research. The experience from the first book made my path toward completing this second book easier and faster. The book before you aims to bring you closer to and explain in a simple way the historical events in Macedonia in the period from 1903 to 1953, without requiring a deeper knowledge of Macedonian, or broader, regional history and geography. This period is crucial for the formation of the modern Macedonian state, and is marked by a series of wars and conquests, international peace agreements, territorial divisions, and liberations—in the plural, as the very title of the book suggests.

Našice, March 21, 2026.

I.
**OSLOBAĐANJA
MAKEDONIJE**

*/ Ослободувањата на Македонија
/ Liberations of Macedonia*

POVIJESNI KONTEKST

/ Doc. dr. sc. Igor Jurukov

UVODNO

Poštovani čitatelji,

djelo koje se nalazi pred vama plod je dugogodišnjeg istraživanja i prikupljanja razglednica, markica, ordena i medalja od strane autora Dragoljuba Siljanoskog, i njihovog povezivanja s poviješću Makedonije, a kako kaže i naslov ove knjige. Ipak, unutar korica ove knjige moći ćete pronaći samo manji dio onoga što se nekada smatralo glavnim medijem poruka koje su cirkulirale Europom govoreći o Makedoniji. Putem artefakata poput razglednica, ordena i medalja, Makedonci s jedne, te balkanske države s druge strane, svjedočili su o svojoj prisutnosti te borbi za oslobođanjem Makedonije, shvaćajući slobodu na različite načine.

Ideja stvoriti djelo poput *Oslobađanja Makedonije* proizlazi iz potrebe da se predstave mediji koji su do sada ili vrlo malo ili uopće nisu bili prikazivani na takav način, na jednome mjestu i u takvom obujmu—neki će biti po prvi puta, u ovoj knjizi, predstavljeni široj javnosti. Kolekcija koja je ovdje predstavljena ima za cilj prikazati značaj razglednica, ordena i medalja te ukazati na njihov utjecaj tamo gdje bi u svijetu potencijalno doputovale, ali i da potakne na njihovo daljnje istraživanje. Poruke koje su se njima prenosile posebice su važne, jer oni, kao objekti odnosno mediji, nisu nastali slučajno, već namjenski i s točno opredijeljenim ciljem. Najveći dio predstavljenih razglednica svijetu su prikazivale da je postojala borba za Makedoniju i to ne obična, već borba za oslobođanje Makedonije, koja, od strane pošiljatelja bi uvijek bila predstavljena kao pravedna i opravdana, jer teritorij Makedonije ili neki njen dio je pripadao baš toj državi. Na ovaj način europska i svjetska javnost, a još više raseljene osobe diljem Europe i svijeta zaprimale bi jedan drugačiji informativni i propagandni materijal koji je, u to vrijeme, pored tiska, bio i jedinstven i unikatan. Sadržaj razglednica, ordena i medalja prikazuje navedena „oslobađanja“ Makedonije. To što ovi artefakti naglašavaju je da je Makedonija imala velik broj „osloboditelja“ koji su djelovali potaknuti različitim težnjama, sklapali različite saveze i potpisivali brojne međusobne dogovore u jednome cilju da razdijele zemlju koju su „oslobađali“.

Knjiga je podijeljena u nekoliko poglavlja i počinje fotografijama iz vremena Osmanskoga Carstva i makedonskih ustanika—komita¹⁰ koji su se prvi borili za političko oslobođanje Makedonije, a završava oslobođanjem Makedonije nakon antifašističke borbe makedonskih partizana i državno-pravnim formiranjem makedonske države. Između prvog i zadnjeg poglavlja smještene su razglednice, ordeni i medalje iz perioda Prvog i Drugoga balkanskog rata, sve do perioda Prvog svjetskog rata kada je Makedonija bila podijeljena na tri dijela: jedan je bio pod vlašću Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije, drugi je bio dijelom Kraljevine Bugarske, dok je treći bio dio Kraljevine Grčke, sve dok je konačno središnji dio Makedonije bio još jednom oslobođen nakon Drugog svjetskog rata.

Tako, logičke cjeline ovoga djela su zapravo kronološke faze raznih „oslobađanja“ Make-

¹⁰ Komiti (мак. *комити*) je izraz kojim se označavaju makedonski ustanici, sudionici oružanih borbi protiv Turaka. Izvor: Официјален дигитален речник на македонскиот јазик. <https://makedonski.gov.mk/corpus/1/komita-m>

donije i predstavljene su kao: 1. Otomansko carstvo i borba za političkim oslobađanjem Makedonije od strane Makedonske revolucionarne organizacije¹¹. 2. Balkanski ratovi, Bukureška konferencija i oslobađanje Makedonije. 3. Prvi svjetski rat i Versajska konferencija kao osnova oslobađanja. 4. Sloboda Makedonije između dva svjetska rata. 5. Oslobađanje demokratske Makedonije u okviru Jugoslavenske Federacije. Razgledavanjem i čitanjem ove knjige, čitatelji bi trebali steći vlastiti dojam o događanjima koji su se odvijali u prošlosti a pregledavajući prikazane razglednice, ordene i medalje, doći do svojih zaključaka, pri čemu se ne sugerira ili nalaže određen pogled na izloženo. Njen glavni cilj je da prenese čitatelje u drugo vrijeme koje nudi različite povijesne kontekste vezano uz glavnu temu—oslobađanje Makedonije. Tekst koji slijedi obrađuje navedene logičke cjeline ove knjige pri tome koristeći pristup koji, koliko je to bilo moguće, teži biti što bliži istini, uvijek imajući na umu najprije makedonski narod i njegovu neraskidivu povezanost s Makedonijom, njegovu borbu za vlastito mjesto u europskoj obitelji naroda i želju za priznavanjem od strane susjeda, Europe i svijeta.

OSMANLIJSKO CARSTVO I BORBA ZA POLITIČKIM OSLOBAĐANJEM MAKEDONIJE OD STRANE MAKEDONSKE REVOLUCIONARNE ORGANIZACIJE

Osmanlijsko carstvo je ušlo u Makedoniju i okupirao njen teritorij nakon Bitke na Marici 1371. godine i ostalo je sve do Balkanskih ratova 1912.–1913. godine. Tijekom ovog dugog perioda, Osmanlije su uspjele uspostaviti svoje vladanje unatoč brojnim turbulentnim događanjima i ustancima koji su se zbivali u više makedonskih gradova i sela predvođeni značajnim ličnostima iz povijesti. Time je narod iskazivao svoju volju da oslobodi zemlju od Osmanlija i da se izbori za vlastitu slobodu nakon dugogodišnjeg ropstva. Zanimljivo je naglasiti činjenicu da od trenutka kada su Osmanlije ušli u Makedoniju u XIV. stoljeću, pa sve do osnutka određenih nacionalnih država na Balkanu, na tom području jedino je aktivna samo makedonska borba za oslobađanje od Osmanskog carstva. Naime, osnovana 1893. godine u Solunu, Unutarnja makedonska revolucionarna organizacija (UMRO ili VMRO) borila se za političko oslobađanje Makedonije. Svi drugi pokreti i narativi vezani uz oslobađanje Makedonije su bili u cilju borbe za podjelom i zauzimanjem dijelova njezinog teritorija u ovisnosti od pregovora kojima su se ti dijelovi pripajali nekoj drugoj državi. U godinama nakon osmanskog ulaska u Makedoniju, Makedonci su pronalazili različite načine oružanog i neoružanog otpora te različite saveznike koji su trebali pomoći u oslobađanju domovine, ponekad naivno vjerujući da će pomoć doći zbog prijateljstva, solidarnosti i uzajamnoga poštivanja, a ne iz vlastitog interesa.

Ne treba zanemariti ni činjenicu da su se Osmanlije također borile za očuvanjem Makedonije kao dijela svojeg teritorija koju su, nakon njihova zaposjedanja pa sve do Balkanskih ratova, prikazivali kao da je unutar njihove države, a za ostatak svijeta ona je to i bila. Stoga na svim razglednicama iz tog perioda oni su je prikazivali kao da je ta zemlja dijelom Osmanskoga carstva, da su makedonski gradovi osmanski naglašavajući njihov islamski karakter. Imajući ovo u vidu može se reći da prva cjelina ove knjige naslovljena kao „Osmanlijsko carstvo i borba za političkim oslobođenjem Makedonije od strane Ma-

¹¹ Makedonska revolucionarna organizacija (MRO) osnovana je 23. listopada 1893. godine u Solunu. Njezini osnivači su bili Damjan Gruev, Ivan Hadži Nikolov, Petar Pop Arsov, Hristo Tatarčev, Hristo Barandžiev i Andon Dimitrov. Više: Македонска револуционерна организација (1893-1903). Музеј на македонската борба. <https://mmb.org.mk/mro/> te VMRO, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod M. Krleža 2013–2026 <https://enciklopedija.hr/clinak/vmro>

kedonske revolucionarne organizacije (MRO)“ prikazuje vrijeme vladavine Osmanlija u Makedoniji. Ta bi se cjelina mogla podijeliti u dva dijela: prvi prikazuje teritorij Makedonije i njene gradove, a drugi prikazuje vođe MRO te ustanike–komite koji su se borili za oslobođanje Makedonije od osmanlijske vlasti. Posebno je značajna jedna od razglednica koja se izdvaja od ostalih. Na njoj je prikazana etnička karta Makedonije zajedno s vođama Makedonske revolucionarne organizacije a uokvirena je moćnom porukom: „Makedonija Makedoncima“. Ovo je možda najupečatljivija razglednica u cijeloj ovoj kolekciji koja naglašava osnovni cilj borbe za oslobođanje od strane MRO i protuslovi svim drugim *borcima za slobodu* porobljene makedonske zemlje. Ova razglednica je posebna i po tome što datira iz doba kada su i drugi narodi Balkana stjecali vlastitu neovisnost i državnost, pa su se bavili samima sobom; njihove aspiracije prema ovom teritoriju tada su bile minorne, u usporedbi s kasnijim periodima u povijesti kada su oružjem pokazivali svoju želju za „oslobođanjem“ Makedonije.

Na određenim razglednicama, događanja nakon Ilindenskog ustanka 1903. godine¹² i nakon Mladoturske revolucije¹³ fotografijom su zabilježeni i drugi vođe, a nadalje srpske „vojvode“ čija su imena imala prefikse sukladno makedonskim gradovima ili oblastima, premda ni njihovo mjesto rođenja, a ni njihova smrt ih nije povezivala s Makedonijom. Ovo je period kada su već oformljene balkanske države započele svoju propagandu, iste koje će kasnije razdijeliti Makedoniju. U Bugarskoj, primjerice, u ovome se periodu javljaju fotografije koje su bile slane makedonskim iseljenicima koji su pobjegli pred osmanjskim terorom, ali ni jednoj se ne koristi prefiks ili oznaka „bugarski“. Ovim načinom prikazivanja detalja na razglednicama, željela se prisvojiti makedonska borba za oslobođenje i ukazuje na početke ozbiljno osmišljene propagande koje i danas osjećamo u Makedoniji. Razglednice su poredane kronološki i svaka ima svoju vlastitu priču koja je vezana uz temu *oslobođanja* Makedonije. Čitatelji će moći svaku pogledati i donijeti svoje zaključke, a nadamo se i osjetiti vrijeme u kojem su one nastala. U isto vrijeme, svaka od razglednica je dijelom složenoga mozaika koji je posvećen oslobođanju Makedonije, a ovdje njenog oslobođanja u periodu kada je Osmansko carstvo vladalo Makedonijom.

BALKANSKI RATOWI, BUKUREŠKA KONFERENCIJA I OSLOBAĐANJE MAKEDONIJE

Jedan od najburnijih i ujedno jedan od najtežih perioda u povijesti Makedonije i makedonskog naroda, započeo je nastankom balkanskih država (današnjih susjednih zemalja) te povlačenjem Otomanskoga carstva iz Makedonije. Ovaj je period najburniji jer se u kratkome vremenskom roku događaju Prvi i Drugi balkanski rat, te nedugo zatim i Prvi svjetski rat, čime su izravno obuhvaćeni makedonska populacija, gradovi i sela. Veliki dio makedonskoga naroda je bio raseljen, a gradovi teško oštećeni i ekonomski uništeni. Ovo je najteži period i zato što se tada događa teritorijalna podjela Makedonije između balkanskih saveznika Srbije, Grčke i Bugarske koja će trajati do današnjega dana. Podjela teritorija je donijela različite izazove koji su se odrazili na svakodnevni život građana, posebice

¹² Ilindenski ustanak je oružani ustanak makedonskog naroda protiv osmanske vlasti koji je započeo na Blagdan sv. Ilije ili 2. 8. 1903. Ustanak je osmanska vlast krvavo ugušila. On je obuhvatio bitoljsko, dio skopskog i solunsko, a poslije i sersko područje. U njemu je sudjelovalo oko 30.000 ustanika i do polovice kolovoza držali su Kruševu, Nevsku i Klisuru. U Kruševu je organizirana Kruševska Republika (3–13. 8. 1903.). Više: Ilindenski ustanak. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013.–2026. <https://enciklopedija.hr/clanak/ilindenski-ustanak>

¹³ Vidjeti: Mladoturci. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013.–2026. <https://enciklopedija.hr/clanak/mladoturci>

povezano uz iskazivanje nacionalnog osjećaja; te su države provodile masovnu asimilaciju građana na svom teritoriju. U ovoj knjizi se mogu vidjeti razglednice koje svjedoče o rečenom s porukama koje se nalaze na reversu i aversu, poput, „Mi, balkanske države, borili smo se i oslobodili Makedoniju – Makedonija je naša“ i sl. Nakon Prvog balkanskog rata istina je da je Makedonija bila oslobođena od Osmanlija, no istina je i da Makedoncima nitko nije pomogao da steknu svoju državu, već je teritorij bio podijeljen između *osloboditelja*, a narod podložen asimilaciji. Razglednice koje su obuhvaćene u ovom poglavlju govore o tome. Za period oko Prvog balkanskog rata specifično je i to da postoji veliki broj razglednica koje prikazuju tzv. „Balkanski savez“ sklopljen između Srbije, Crne Gore, Grčke i Bugarske. Ove su razglednice bile tiskane od strane navedenih država i predstavljaju njihovo zajedničko djelovanje protiv Osmanskog carstva te zrcale njihovo međusobno poštivanje i nadmoć u odnosu na neprijatelja. No, specifično je i to da su one izlazile relativno kratko jer su kao medij prenijele svoju poruku, a nedugo zatim i nestale.

Druga skupina razglednica posvećena je Bukureškoj mirovnoj konferenciji na kojoj su balkanske države podijelile novoosvojeni teritorij Makedonije, domovine Makedonaca. Podjelom, susjedne su zemlje nametnule i granice kojima su nasilno prekinute obiteljske, trgovačke i druge veze te stočarske putove. Najupečatljivija među njima je razglednica koja prikazuje Bukurešku konferenciju te one na kojima su države isticale što su osvojile. Među njima dominiraju srpske i grčke, dok bugarskih skoro i da nema. Jedan od razloga bi mogao biti i taj što je Bugarska bila nezadovoljna podjelom plijena nakon rata, što ju je ponukalo da započne novi balkanski rat koji je ubrzo i izgubila. Na ovoj konferenciji osloboditelji Makedonije i njihova borba za njeno oslobađanje su se pokazali u pravome svijetlu vlastitih interesa koji nije vodio ka samostalnoj Makedoniji i pružanju pomoći makedonskome narodu da se oslobodi vlasti Osmanskog carstva već ka tome da se zagrabi u teritorij i da se „oslobodi“ odnosno pripoji što je moguće veći dio Makedonije svojoj državi.

U ovome dijelu su i razglednice koje prikazuju srpsku vojsku u makedonskim gradovima. Tu je srpska vojska prikazana kao vojska boraca za slobodu naroda odnosno kao oslobodilačka, dočekana od strane naroda s radošću, a prikazuju i moć oružja vojske odnosno države. Na razglednicama se često opaža i fronta te određene vojne aktivnosti, a poruka je nedvosmislena i glasi, „naša vojska je oslobodila ovaj teritorij ili ovo mjesto“. Na svakoj se može vidjeti koje je mjesto odnosno položaj vojske i njeno djelovanje. Pored razglednica koje govore o djelovanjima vojske na fronti, postoje i one gdje je prikazan slavljenički ulazak i defiliranje srpske vojske u gradovima. Jedna od njih tako prikazuje kralja Petra I. na konju kako predvodi vojsku koja ulazi u Skopje dok su i kralj i vojska prikazani kao osloboditelji grada. Vrlo je vjerojatno da su se ove razglednice dostavljale obiteljima vojnika pa su stoga prikazivala i mjesta gdje su se vojnici nalazili. Kao i sve ostale, tako i ove razglednice nose poruku koja je bila namijenjena drugima u Srbiji, ali i Europi, i bile su tiskane u cilju da prikažu vojsku koja je osvojila i oslobodila makedonski teritorij kako pobjednički ulazi u makedonske gradove.

PRVI SVJETSKI RAT I VERSAJSKA KONFERENCIJA KAO OSNOVA OSLOBODENJA

Prvi svjetski rat zahvatio je Makedoniju među prvim, jer je njen položaj bio takav da su se na njemu odvijale krvave bitke između Centralnih snaga (odnosno Njemačke, Austro-ugarske, Otomanskog carstva i Bugarske) s jedne, te Antante (odnosno Rusije, Francuske

i Ujedinjenog kraljevstva) s druge. Bojno polje Južne fronte je prolazilo Makedonijom i stoga je poznatije kao Makedonska fronta. Ona se protezala od pristaništa u Valoni u Albaniji, pa sve do Orfanskoga zaljeva u blizini Soluna. Linija fronte se često tijekom rata pomicala te su kao posljedica toga događala stravična rušenja makedonskih gradova i sela s velikim civilnim žrtvama makedonskog naroda. Sve do proboja fronte kod Dobrog Polja na planini Kajmakčalan, na jednoj strani linije su se nalazili austrougarska i bugarska vojska – vojnici koji su poslali velik broj razglednica koje su zastupljene u ovoj knjizi.

Razglednice koje su poslale od strane vojnika austrougarske vojske odlikuju se tematskom raznolikošću i posvećeni su makedonskim gradovima i selima iz kojih su se povukli srpski osloboditelji, a njihovo mjesto su zauzeli novi, oni iz austrougarske i bugarske vojske. U ovoj skupini najzanimljivije su razglednice čaršija (bazara), tržnica i žena u narodnim nošnjama. Na jednoj je zabilježen makedonski tradicionalni običaj vezan uz blagdan Zadušnica (mrtvih) a druga prikazuje skup austrijskih generala i drugih oficira u gradu Struga. Na trećoj, prikazan je oficir i skupina vojnika kako vuku svinju koju su najvjerojatnije oduzeli nekoj makedonskoj obitelji. Na ovim razglednicama nema poruka ratnog ili političkog sadržaja, već su uglavnom građanskog karaktera.

Razglednice koje je autor nabavio iz Bugarske su manje na broju i u najvećem dijelu prikazuju grad Ohrid. Na poštanskoj markici jedne od njih piše, „Bugarska, oslobodilački rat 1915.–1916.“. Za razliku od gore navedenih razglednica, ova nosi poruku da je za Bugarsku rat bio oslobađajući i da su oni ti *novi osloboditelji* makedonskih gradova i sela. No, budući da veći dio ovih razglednica prikazuje Ohrid, čini se da je ovo bio omiljeni grad za kojim su Bugari čeznuli. Ipak, možda je i samo slučajnost to što je autor našao na razglednicama iz ovog perioda koje većinom prikazuju Ohrid; u knjizi na žalost nema razglednica drugih makedonskih gradova.

Što se tiče Grčke, Balkanski ratovi i Prvi svjetski rat su otvorili mogućnost za prisvajanje dijela Makedonije koji je i za njih postao *oslobođen* i kao takav pripojen grčkome teritoriju; teritorij je tako ostao sve do današnjega dana. Dio razglednica i poštanskih maraka zrcale tu činjenicu i prikazuju prošireni teritorij Grčke nakon Balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata. Neki primjeri prikazuju gradove Solun i Voden, a na njima je natpis–ime grada napisano na makedonskom i grčkom jeziku, poput razglednice gdje stoji „Makedonska fotografija iz Vodena“. Zanimljivo je što natpis sadrži naziv „Voden“, kako je grad bio do tada nazivan na makedonskom jeziku, a prije nego li će biti preimenovan u Edesa (na grčkom), ime koje nosi i danas.

Francuske razglednice iz ovoga perioda pretežno prikazuju vojne šatore, tj. logore francuske vojske, a postoje i razglednice razrušenih gradova Bitole i Lerina. Jedna od neobičnijih je razglednica gdje je prikazana geografska karta Makedonske fronte na kojoj makedonski narod, zapravo djeca, rade na popravcima puta, a kako kaže i sam naslov, „Mladi Makedonci popravljaju put“.

Sve razglednice iz ovoga perioda na razne načine prikazuju vojske koje su *oslobodile* Makedoniju, njene gradove i sela, ali prikazuju i makedonsku svakodnevicu, pa su vrijedni svjedoci ovoga povijesnog perioda. Imajući ovo na umu, čitatelju ostavljamo da donese vlastite zaključke vezano uz Makedoniju u Prvom svjetskom ratu, te o državama koje su, korištenjem razglednica pokazivale svijetu ljepote makedonske zemlje koju su željele osloboditi i pripojiti vlastitoj zemlji.

SLOBODA MAKEDONIJE MEĐU DVAMA SVJETSKIM RATOVIIMA

Nakon Prvog svjetskog rata, Makedonija je bila podijeljena sukladno Bukureškom mirovnom dogovoru, a Versajska konferencija je samo potvrdila granice i teritorije stečene Drugim balkanskim ratom. U prethodnom odjeljku spomenuli smo tzv. osloboditelje Makedonije u Prvom svjetskom ratu te nove osloboditelje koji, a da uopće nisu Makedonce pitali, su bezmilosno uništavali makedonske gradove i sela, posebice one koje su se nalazile na liniji fronte, poput Dojrana i Bitole koji su pretrpjeli ogromne štete. Osloboditelji i propaganda su uvijek išli zajedno, na što smo već ukazali. Ovo je bio slučaj sa svim *osloboditeljima* Makedonije. Razglednice i tiskovine su bile smatrane glavnim nositeljima propagande iz ovog perioda jer su bile čitane i praćene od strane konzumenata te su pažljivo bilježile sve detalje. U tome su razglednice bile od posebnog značaja jer su, pored toga što su bile sredstvo propagande, bile i nositeljima i osobnijih tekstualnih poruka različitoga sadržaja.

Razglednice koje se nalaze u ovome dijelu knjige prikazuju dvije značajne činjenice važne za povijest te za svakodnevni život ljudi u Makedoniji. Prva je vidljiva na razglednici koja upečatljivo i javno objašnjava svoju namjenu. Na njoj, na srpskom jeziku piše: **PRVA PROPAGANDNA FILATELISTIČKA IZLOŽBA VARDARSKE BANOVINE U SKOPLJU**. Ovo nam jasno potvrđuje ono što smo više puta ponovili, a to je poveznica između osloboditelja i propagande. Druga činjenica, na kojoj ćemo se više zadržati, je navedena u sadržaju razglednice na strani aversa, odnosno koja je fotografija ili druga ilustracija prikazana. Govoreći o sadržaju možemo reći da razglednice obuhvaćaju tri teme: prva prikazuje fotografije Versajske konferencije, druga karte i zastave Jugoslavije (Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca) koje su nastale neposredno prije Versajske konferencije, a treća sve što su Srbi (tj. Kraljevina Jugoslavija) kao *osloboditelji* učinili za dobrobit makedonskih gradova i kakav je bio njihov doprinos u smislu popravaka i obnove razrušenog. Razglednice obuhvaćene u ovome dijelu knjige ne prikazuju što su Bugari i Grci učinili, pa se time nećemo ni baviti.

Prva tematska skupina razglednica u ovome dijelu knjige obuhvaća one koje su posvećene Versajskoj mirovnoj konferenciji na kojoj su velike sile ponovno, bez suglasnosti Makedonaca, odlučivale gdje će prolaziti granice njihovih zemalja. Pri tome one nisu uzimale u obzir da su građani s obje strane granice bili neraskidivo povezani obiteljskim i ekonomskim vezama prije nego li su bili nesretno *oslobodeni* od strane balkanskih i europskih država. Razglednice su zanimljive, izazivaju interes i vrlo je moguće da će neke među njima, u ovoj knjizi biti po prvi puta prikazane javnosti. Na njima se može vidjeti kako su tekli razgovori na konferenciji, prikazani su državnici u pokretu ispred konferencijskih sala, ali i kakvo je bilo zanimanje za konferenciju izvan sale. Druga skupina razglednica, kako smo već rekli, prikazuje novostvorene granice Kraljevine Srba, Hrvatska i Slovenaca tijekom konferencije. Na jednoj su, primjerice zastave osloboditelja. Treća skupina je najbrojnija i prikazuje više makedonskih gradova – zajedničko obilježje ovih fotografija je to što one prikazuju dostignuća osloboditelja koja su manje ili više apsurdna. Naime, ovo možemo reći jer su ti isti osloboditelji izazvali velike štete na gradovima i teške gubitke civilnome stanovništvu tijekom Balkanskih i Prvog svjetskog rata. Ovo je povezano s razglednicama koje prikazuju što je sve izgrađeno od strane osloboditelja u Skopju, Bitoli, Prilepu, Tetovu, Štipu, Strumici te u drugim makedonskim gradovima. Izgradnja ili obnova gradova je najčešća tema razglednica Srba koji su sagradili velebna zdanja koja su koristili za kulturne, vojne i druge državne institucije poput kazališta, oficirskih domova, narodnih banaka, itd. Ovdje spadaju i razglednice koje prikazuju nove gradske trgove gdje je zabilježen i panoramski pogled na gradove. Svaka od fotografija nosi snažnu poruku koja se može analizirati i proučavati i dalje.

DRUGI SVJETSKI RAT I OSLOBAĐANJE DEMOKRATSKE MAKEDONIJE U OKVIRIMA JUGOSLAVENSKE FEDERACIJE

Borba Makedonije za vlastiti teritorij i slobodu nastavila se tijekom i u periodu nakon Drugog svjetskog rata. Razglednice s temama koje obuhvaćaju ovaj sadržaj su se nastavile tiskati kao sredstvo komunikacije i propagande i u ovom periodu. Svaka od strana nastavlja je svoju već poznatu priču da će osloboditi Makedoniju od prethodnog osloboditelja. No, ovaj se period ipak značajno razlikovao od prethodnih u odnosu na ishode rata i oslobađanje Makedonije. Naime, u ovome periodu jasna je pojava makedonskog Narodnooslobodilačkog pokreta koji se zalaže za oslobađanje Makedonije, kao i po tome što Makedonci kao narod više nisu u vojskama regrutiranih od strane tuđih oslobodilačkih armija, već u vlastitim oružanim snagama, sa strukturama komande i slično.

No, krenimo redom. Tijekom Drugog svjetskog rata ponovno je došlo do prekrojavanja granica Makedonije. O tome govori prva skupina razglednica, i to talijanskih i bugarskih. Talijanske razglednice dodaju prikaze muslimanskog življa pod njihovom vlašću na okupiranim teritorijama. Muškarci i žene su obučeni u tradicionalne nošnje koje su ženama prekrivale lice i tijelo. Bugarske razglednice prikazuju makedonske gradove pod bugarskom vlašću. Najčešće Skopje i Ohrid, ali i Bitolu, Kruševo, Strumicu i druge gradove. Posebice su zanimljive razglednice koje predstavljaju scene drame *Makedonski krvavi svatovi* (1900) kao dio makedonskog kulturnog naslijeđa u kraljevini Bugarskoj. S druge strane zanimljiva je kartica koja nosi natpis na bugarskom jeziku „Makedonsko-Odrinsko dobrovoljno društvo“. Kartica ima isključivu propagadnu namjenu.

Zadnja skupina razglednica koja je prikazana u ovome značajnom djelu nije brojna, ali je možda najznačajnija po svom sadržaju jer pripada periodu kada je makedonska država bila dijelom Jugoslavenske federacije. Na ovim su razglednicama makedonski osloboditelji koji su konačno uspjeli osloboditi jedan dio svoje domovine. Na njima je prikazan kontinuitet makedonske borbe za slobodu – jedna razglednica nosi naziv „Ilinden“ i na taj način obilježava dan kada je počeo Ilindenski ustanak i povezuje ga s datumom kada je uspostavljena makedonska država u okvirima tadašnje Jugoslavenske federacije. Na istoj razglednici ili poštanskoj kartici čitamo i sljedeće: „1903.–Kruševska republika“, „1944–ASNOM, Sv. Prohor Pčinski“ i „1945–SLOBODA–Prvi makedonski fiskulturni slet / slet tjelesne kulture“. Na njoj stoji i pečat koji sadrži grb jugoslavenske države te natpis ILINDEN, koji slično kao i poštanske kartice koje prikazuju samostan sv. Prohora Pčinskog, govore puno o povijesti makedonskog naroda te o dvama Ilindenima koji se slave i danas. One također povezuju ustanak protiv osmanlijske vlasti organiziran od strane VMRO sa založbom za političkim oslobođenjem Makedonije i antifašističkom borbom koja je dovela do stvaranja makedonskoga političkog subjekta, odnosno makedonske države.

Ovo oslobađanje Makedonije od strane samih Makedonaca razlikuje se od prethodnih koja su bila najčešće pokrenuta od strane susjednih država. Ono je i najduže trajalo, odnosno traje još uvijek, a da pri tome nije došlo do promjene osloboditelja kako je bilo tijekom prethodnih godina. Razglednice iz ovog perioda prikazuju različite gradove Makedonije poput Skopja i Ohrida, ali i predjele Šar planine ili dijelove Šare, kako se ona često naziva, kao i arheološkog lokaliteta Stobi. Zanimljivo je i to što sve razglednice iz ovog perioda sadrže lik predsjednika jugoslavenske federacije Josipa Broza Tita. Na taj način one ukazuju na to da je Makedonija poseban entitet koji prihvaća nove federalne vlasti i predsjednika države. I premda je riječ o poštanskim karticama, a ne klasičnim razglednicama, one su

kao medij značajne za makedonsku povijest. Bile su korištene za slanje unutar Republike Makedonije, ali i šire, u cijeloj jugoslavenskoj federaciji i svijetu. I one su imale propagandni cilj kao i prethodne, prenosile su svoju poruku, no ovoga puta to je bila poruka novog osloboditelja.

ZAKLJUČAK O OSLOBAĐANJIMA MAKEDONIJE

Još na početku ovoga predgovora bilo je naglašeno da će zaključak o ovoj knjizi ipak izvlačiti svaki od čitatelja za sebe. Drugim riječima, ne samo ovaj tekst, već i sadržaj ove nevjerovatne kolekcije razglednica, medalja i ordena koji slijedi i koji su pažljivo povezani u knjigu od strane vrijednoga kolekcionara Dragoljuba Siljanoskog, izravno ili neizravno žele i nukaju čitatelje da sami za sebe logički izvlače zaključke temeljem onoga što vide, odnosno čitaju. Stoga ovaj tekst nudi onoliko povijesnih podataka koliko sam smatrao da je kao kao minimum potrebno kako bi čitatelji mogli razumjeti osloboditelje Makedonije, za što su se borili te zašto su se u nekim periodima tako brzo izmjenjivali, i na koncu, kako su koristili medij razglednice u propagandne i komunikacijske ciljeve. Smatrao sam da samo tako će čitatelji biti u mogućnosti sami stvoriti vlastitu priču o oslobađanju Makedonije i dobiti poticaj za daljnja istraživanja ove ili neke srodne teme.

Ovo djelo omogućava publici da sagleda i shvati povijest kroz multiperspektivnu poziciju koja u sebi uključuje različite aspekte. Među njima su borba naroda za stjecanje vlastirte države, njegovu svakodnevicu kroz različite periode, promjene teritorija odnosno uprava i granica domovine, uništavanje i razvoj gradova i sela, stalna promjena osloboditelja i njihovih saveza, pojava autohtonog pokreta za oslobađanje Makedonije. Zbog svega toga možemo reći da ova knjiga dopušta čitateljima da dođu do vlastitoga zaključka o navedenim povijesnim aspektima. U odnosu na izbor medalja, ordena i drugih artefakata koje je autor uspio prikupiti i predstaviti, u cilju da se jednostavnije stvori slika o jednom vremenu i brojnim događanjima u njemu, sve to doprinosi da se dobije cjelovitija slika o oslobađanjima Makedonije. Stoga vjerujem da će ova knjiga unijeti nove spoznaje koje će pomoći pri sagledavanju različitih aspekata oslobađanja Makedonije i da će razglednice koje su ovom knjigom obuhvaćene moći postati dijelom drugih istraživanja koja se bave istom ili sličnom problematikom.

U Skopju, 7. ožujka 2026.

ОСЛОБОДУВАЊАТА НА МАКЕДОНИЈА: ИСТОРИСКИ КОНТЕКСТ

/ Доц. д-р сц. Игор Јуруков

УВОДНО

Почитувани читатели,

Делото кое се наоѓа пред вас претставува плод на долгогодишно истражување и собирање разгледници, марки, ордени и медали од страна на авторот Драгољуб Сиљановски и нивно поврзување со историјата на Македонија, како што стои и во самиот наслов. Меѓу кориците на оваа книга може да се види само еден мал дел од она што претставувало медиум и циркулирало низ Европа и светот носејќи порака за Македонија. Преку приложените артефакти како што се разгледниците, ордените и медалите, Македонците, од една страна и балканските држави, од друга, ја покажувале својата присутност и борба за ослободување на Македонија сфаќајќи ја истата на свој специфичен начин.

Идејата за создавање вакво дело какво што е Ослободувања на Македонија произлегува од потребата да се прикажат одредени медиуми кои досега биле многу малку или воопшто не биле прикажани на едно место и во ваков обем бидејќи некои од нив всушност за првпат ѝ се прикажуваат на пошироката јавност. Колекцијата претставена во оваа книга има за цел да ја прикаже моќта на разгледниците, ордените и медалите, нивното влијание насекаде каде што потенцијално би патувале по светот, но истовремено да овозможи и нивно понатамошно истражување. Пораките кои што со себе ги носеле се од посебно значење за нас бидејќи тие, како објекти, не настанале случајно, туку наменски и со точно определена цел. Најголем дел од претставените разгледници му прикажувале на светот дека постоела борба за Македонија и тоа не обична, туку борба за ослободување на Македонија, која од страна на испраќачот секогаш била претставувана како праведна и оправдана, но и дека територијата на Македонија или на дел од неа му припаѓала само нему. На овој начин на европската и светската јавност, а пред сè на своите иселеници ширум Европа и светот ѝ се давал еден нов информативен, но и пропаганден материјал кој во тоа време, покрај весниците, бил единствен и уникатен. Содржината на разгледниците, ордените и медалите е токму т.н. *ослободување* на Македонија. Меѓу другото, овие артефакти го подвлекуваат тврдењето дека Македонија имала голем број „ослободители“ кои негувале различни стремежи, склучувале различни сојузи и потпишувале бројни меѓусебни договори со единствена цел да ја разделат земјата што ја „ослободиле“.

Делото е поделено на повеќе поглавја и започнува со фотографии од времето на Османлиското Царство и комитите, кои први се бореле за политичка слобода на Македонија, а завршува со ослободувањето на Македонија по антифашистичката борба на македонските партизани и државно-правното формирање на македонската држава. Помеѓу првото и завршното поглавје се поместени разгледници, ордени и медали од периодот на Првата и Втората балканска војна, како и од периодот на Првата светска војна, кога Македонија била поделена на три дела: еден дел бил под

власт на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, односно на Кралството Југославија, друг дел на Царството Бугарија и трет дел на Царството Грција, за конечно, еден дел од Македонија да биде уште еднаш ослободен по Втората светска војна. Следствено, логичките целини и хронолошките фази на *ослободувањето* на Македонија претстапени во оваа книга се: 1. Отоманското Царство и борбата за политичко ослободување на Македонија од страна на Македонската револуционерна организација. 2. Балканските војни, Букурешката конференција и ослободувањето на Македонија. 3. Првата светска војна и Версајската конференција како основа на ослободувањето. 4. Слободата на Македонија помеѓу двете светски војни. 5. Ослободувањето на демократска Македонија во рамките на Југословенската Федерација.

Со разгледувањето и читањето на оваа книга, читателите треба да стекнат сопствена претстава за настаните што се случувале и врз база на претставените разгледници, ордени и медали да дојде до свои заклучоци, без притоа да му се сугерираат или наложуваат одредени гледни точки. Нејзината главна задача е да го пренесе читателот во едно друго време што му нуди различни историски контексти во врска со главната тема – ослободувањето на Македонија. Овој воведен текст ги обработува сите логички целини на книгата поради што се трудеме тој да биде што поблиску до вистината, секогаш имајќи го предвид македонскиот народ и неговата нераскинлива поврзаност со Македонија, како и неговата борба за место во европското семејство на народи, еднаквост и признавање од соседите, Европа и светот.

ОСМАНЛИСКОТО ЦАРСТВО И БОРБАТА ЗА ПОЛИТИЧКО ОСЛОБОДУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА ОД СТРАНА НА МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА

Османлиското царство навлегло во Македонија и ја окупирало нејзината територија по Мариичката битка во 1371 година и останало на неа сè до Балканските војни во 1912–1913 година. Во текот на овој долг период Османлиите успеале да ја го воспостават своето владеење и покрај многубројните турбулентни настани и востанија што се случиле во голем број македонски градови и села и биле предводени од значајни личности. На тој начин народот ја изразил својата постојана волја да ја ослободи земјата од Османлиите и да се избори за сопствената слобода по долгогодишното ропство. Интересно е да се нагласи фактот дека од османлиското навлегување во Македонија во XIV век, па сè до формирањето на одредени национални творби на Балканот во XIX век, постои само македонска борба за ослободување од Отоманското Царство. Основана во 1893 година во Солун, Внатрешната македонска револуционерна организација се бори за политичко ослободување на Македонија. Сите други движења и наративи во врска со ослободувањето на Македонија се всушност борба за распарчување и ослободување на делови од територијата на Македонија, во зависност од одредени преговори и нивно припојување кон некоја друга држава. Во годините по османлиското навлегување во Македонија, Македонците изнаоѓале разни начини на вооружен и невооружен отпор и различни сојузници кои требало да им помогнат во ослободувањето на татковината, некогаш и наивно верувајќи дека некој ќе им помогне поради пријателството со нив, од солидарност и взаемно почитување, а не од сопствен интерес.

Не треба да се занемари фактот за борбата на Османлиите за зачувување на Македонија како своја територија, која од нејзиното запоседување до Балканските војни ја сметале за своја и се труделе да ја прикажат во нивната држава и во светот како таква. Затоа, на сите нивни разгледници се труделе да прикажат дека таа е земја на Османлиите, дека македонските градови се османлиски, притоа редовно нагласувајќи го исламскиот карактер на градовите. Имајќи го ова предвид, може да се дојде до фактот дека првата целина од книгата насловена како „Османлиското Царство и борбата за политичко ослободување на Македонија од страна на Македонската револуционерна организација“ го прикажува времето на владеењето на Османлиското царство со Македонија. Таа може да се подели на два дела: првиот е приказ на територијата на Македонија и нејзините градови, а вториот се состои од приказ на дејци на МРО и комити кои се бореле за ослободување на Македонија од османлиската власт. Посебно е важна една од разгледниците и затоа се издвојува од другите. На неа е прикажана етничката карта на Македонија заедно со дејците на Македонската револуционерна организација и проследена со моќна порака: „Македонија на Македонците“. Ова е можеби и највпечатливата разгледница воопшто од целата прикажана збирка која ја поставува основата на борбата за ослободување и им противречи на сите следни „борци“ за слобода на поробената македонска земја. Оваа разгледница е специфична и по тоа што датира од времето кога и другите народи на Балканот добивале независност и државност, па оттука се занимавале со самите себе, односно нивните аспирации кон територијата која што понатаму во историјата требало да биде ослободена биле незначителни во однос на подоцнежниот период кога со оружје ја покажувале желбата за „ослободување“ на Македонија.

На одредени разгледници, настаните по Илинденското востание¹⁴ од 1903 година и по Младотурската револуција¹⁵, фотографирани се и други војводи, пред сè српски „војводи“ кои имаат префикси според македонски градови или области иако ниту нивното место на раѓање, како ни на нивната смрт не ги врзувале за Македонија. Ова е период кога навлегуваат пропагандите на веќе формираните балкански држави што подоцна ќе ја распарчат Македонија. Во Бугарија во овој период се појавуваат фотографии испраќани од иселениците од Македонија кои избегале пред теророт на Османлиите, но на ниту една од нив не се јавува префикс или одредена назнака „бугарски“. Ваквото прикажување на одредени разгледници и на некои детали што алуидирале на присвојување на македонската ослободителна војна, всушност ги покажувале и почетоците на сериозните пропаганди кои ги чувствуваме во Македонија до денешен ден. Посочените разгледници следат хронолошки и секоја од нив носи сопствена приказна поврзана со ослободувањето на Македонија. Читателите можат секоја од нив да ја толкуваат на свој начин и преку неа да навлезат во времето во кое таа настанала. Истовремено, секоја од овие разгледници станува дел од сложениот мозаик посветен на ослободувањето на Македонија, и овде особено на нејзиното ослободување во периодот кога Османлиското царство владеело во Македонија.

¹⁴ Повеќе на: Музеј на македонската борба, Илинденско востание. Борба за слобода: https://mmb.org.mk/ilindensko_vostanie/

¹⁵ Повеќе на: Македонска енциклопедија, Младотурска револуција. <https://macedonism.org/Македонска-енциклопедија/младотурска-револуција>

БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ, БУКУРЕШКАТА КОНФЕРЕНЦИЈА И ОСЛОБОДУВАЊЕТО НА МАКЕДОНИЈА

Еден од најбурните периоди и воедно еден од најтажните периоди од историјата на Македонија и на македонскиот народ започнува со формирањето на балканските држави (денес нејзини соседни земји), по повлекувањето на Отоманското Царство од Македонија. Периодот е најбурен бидејќи за кратко време се случуваат Првата и Втората балканска војна, а веднаш по нив и Првата светска војна, при што директно се засегнати македонското население, македонските градови и села. Голем дел од македонското население било раселено, а градовите тешко оштетени и економски уништени. Овој период е најтежок бидејќи се случува и територијалната поделба на Македонија помеѓу балканските сојузници Србија, Грција и Бугарија, поделба која трае до ден денес. Поделбата на територијата носела и други пропратни предизвици врз секојдневниот живот на населението, врз нивното национално убедување, односно извршен е масовен обид за асимилација на населението. Во оваа книга постојат разгледници кои сведочат за тоа со порака како на реверсот, така и на аверсот, а која гласи дека „ние, балканските држави, се боревме и ја ослободивме Македонија – Македонија е наша“. По Првата балканска војна вистина е дека Македонија била ослободена од Османлиите, но вистина е и дека на Македонците никој не им помогнал да добијат своја држава, туку ја делел територијата на нивната татковина и се обидува да ги асимилира. Очигледно, разгледниците во ова поглавје го прикажуваат токму тоа.

За време на Првата балканска војна е специфично тоа што се појавуваат голем број разгледници што го претставуваат т.н. „Балкански сојуз“, склучен помеѓу Србија, Црна Гора, Грција и Бугарија. Овие разгледници се издавани од страна на сите држави и го претставуваат нивното засадничко делување против Османлиското царство, ја отсликуваат нивната меѓусебна почит и нивната надмоќ во однос на непријателот. Исто така е специфично и кусото времетраење на овие разгледници бидејќи тие, како медиум, ја пренеле својата порака и набрзо исчезнале.

Втората група разгледници е посветена на Букурешката мировна конференција на која балканските држави ја поделиле новоосвоената територија на Македонија која недвојбено била татковина на Македонците. Со поделбата соседните земји наметнале граници што насилно ги прекинале семејните врски, трговските и сточарските патишта, како и ред други врски. Највпечатлива од сите разгледници е разгледницата што ја претставува Букурешката конференција. Покрај разгледниците од самата конференција, тука се и разгледниците во кои државите истакнувале што освоиле. Меѓу овие разгледници доминираат српските и грчките, додека бугарски речиси и да нема. Тоа било така бидејќи Бугарија не била задоволна од поделбата на пленот по војната, поради што набрзо започнала и нова балканска војна што ја загубила. Токму на оваа конференција ослободувачите на Македонија и нивната борба за нејзино ослободување го покажале својот вистински интерес кој не бил самостојна Македонија и давање помош на македонскиот народ да се ослободи од власта на Османлиското царство, туку да се заграби, односно да се „ослободи“ и припои што е можно поголем дел од Македонија кон својата држава.

Понатаму следат разгледници од српската војска и од македонските градови. Српската војска е на нив претставена како борец за слобода на народот и како ослободител што е дочекан од народот со радост и што притоа постојано ја покажува моќта на

своето оружје. Овие разгледници најчесто го прикажуваат фронтот и одредени воени активности чија порака е недвосмислена и гласи: „Нашата војска ја ослободи оваа територија или овој град“. На секоја од овие разгледници има објаснување за местоположбата на војската и нејзините дејства. Покрај разгледниците кои го прикажуваат дејствата на фронтот, постојат и разгледници кои го прикажуваат славеничкото влегување и дефилирање на на српската војска во градовите. Една од нив го прикажува и кралот Петар I кој качен на коњ ја предводи војската што влегува во Скопје, се разбира, прикажувајќи се себеси и војската како ослободители на Скопје. Најверојатно овие разгледници биле доставувани до семејствата на војниците и ги прикажувале местата каде се наоѓале војниците. Како и претходните, овие разгледници носат порака што е наменета да стаса во разни места во Србија, но и во Европа, со цел да ја прикажат војската што ја освоила и ослободила територијата на Македонија и како таа победнички влегува во македонските градови.

ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА И ВЕРСАЈСКАТА КОНФЕРЕНЦИЈА КАКО ОСНОВА ЗА ОСЛОБОДУВАЊЕТО

Првата светска војна меѓу првите ја зафатила и Македонија на чија територија се одвивал крвав судир помеѓу Централните сили (составени од Германија, Австроунгарија, Отоманското царство и Бугарија) од една страна и Антантата (составена од Русија, Франција и Обединетото кралство), од друга. Бојното поле на Јужниот фронт се протегало по територијата на Македонија и затоа е уште познат како Македонски фронт. Тој се протегал од пристаништето Валона во Албанија, па сè до Орфанскиот залив во близина на Солун. Линијата на фронтот често се поместувала во текот на војната и како последица на тоа настанале страшни уништувања на македонските градови и села со тешки цивилни жртви меѓу македонското население. Градовите Битола и Дојран кои се наоѓале на самата разделна линија на фронтот претрпеле најголеми уништувања. До пробивот на фронтот кај Добро Поле на планината Кајмакчалан, на една страна од фронтот се наоѓале австроунгарската и бугарската војска, а токму војниците од овие сили испратиле голем број разгледници кои се претставени во овој дел од книгата.

Разгледниците испратени од австроунгарските војници се одликуваат со тематска разноликост и посветени се на македонските градови и села од каде што се повлекле претходните српски ослободители, а нивното место го зазеле новите ослободители, т.е. австроунгарските и бугарските војски. Но многу поинтересни се разгледниците од чаршијата, пазарите и од жените во народни носии. Една од нив го овековечила македонскиот традиционален обичај за празникот Задушница, додека друга прикажува собир на австриски генерали со други офицери во Струга. Трета, пак, прикажува група војници и еден офицер кои влечат свиња, што најверојатно ја одземаат од некое македонско семејство. Во овие разгледници нема пораки со воена или политичка содржина, туку повеќето имаат граѓански карактер.

Разгледниците што авторот ги набавил од Бугарија се помалку на број и во најголем дел од нив е претставен градот Охрид. На поштенската марка на една од нив пишува „Бугарија, освободителна војна 1915 – 1916“. За разлика од горенаведените разгледници на австроунгарските војници, оваа разгледница носи порака дека за Бугарија таа војна била ослободителна и дека тие биле „новите ослободители“ на македонските градови и села. Но гледано од друг аспект, најголемиот број од овие

разгледници го претставува градот Охрид, како еден од најомилените градови по кој Бугарите чезнеле. Можеби се работи само за случајност бидејќи авторот можеби нашол повеќе разгледници од Охрид за разлика од другите македонски градови што не сме во можност да ги видиме.

Што се однесува до Грција, Балканските војни и Првата светска војна ѝ отвориле можност за присвојување на дел од Македонија што останал „ослободен“ и припоен на нејзината територија до денешен ден. Дел од разгледниците и поштенските марки на нив го отсликуваат тој податок и ја прикажуваат проширената територија на Грција по Балканските војни и Првата светска војна. Некои од нив се со фотографии од градовите како Солун и Воден и до нив стои називот „Македонија“ напишан на грчки и на македонски јазик, „Македонска фотографија од Воден“, на пример. Интересно е што натписот сè уште го содржи името на Воден како што тогаш бил нарекуван, пред да биде преименуван во Едеса, име што го носи до денес.

Француските разгледници од овој период претежно прикажуваат воени шатори, т.е. логори на француската војска, а постојат и разгледници од разрушените градови Битола и Лерин. Специфична е разгледницата со географската карта на Македонскиот фронт во која македонското население работи на поправка на пат, како што всушност ни кажува самиот натпис: „Младите Македонци поправаат пат“. Сите прикажани разгледници од различни гледни точки ги прикажуваат војските што ја ослободувале Македонија, нејзините градови и села, но исто така и секојдневниот живот во Македонија, па затоа се вредни сведоци за овој историски период. Имајќи го ова на ум, му оставаме на читателот да донесе свои заклучоци во врска со Првата светска војна во Македонија, како и за државите кои преку разгледниците му ги покажувале на светот убавините на македонската земја која сакале да ја ослободат и да ја припојат кон својата земја.

СЛОБОДАТА НА МАКЕДОНИЈА ПОМЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

По Првата светска војна, Македонија била поделена согласно со Букурешкиот мировен договор, а Версајската конференција само ги потврдила границите и териториите стекнати по Втората балканска војна. Во претходната глава ги спомнавме т.н. ослободители на Македонија во Првата светска војна и новите ослободители кои, без да ги прашаат Македонците, безмилосно ги уништувале македонските градови и села, особено оние кои се наоѓале на линијата од фронтот, како Дојран и Битола, кои доживеале огромни штети. Ослободителите и пропагандата секогаш оделе заедно, на што веќе претходно укажавме. Тоа било буквално случај со сите ослободители на Македонија. Разгледниците и весниците биле носители на пропаганда за време на овој период и биле читани и следени од конзументите кои внимателно ги забележувале сите поединости. Разгледниците биле од посебно значење бидејќи покрај тоа што биле средства за пропаганда, тие со себе носеле и лични текстуални пораки со различна содржина.

Разгледниците поместени во овој дел од книгата прикажуваат две значајни работи поврзани со историјата и со секојдневниот живот на луѓето од Македонија. Една од нив е особено впечатлива бидејќи јавно ја објаснува нивната намена. На неа на српски јазик пишува: ПРВА ПРОПАГАНДНА ФИЛАТЕЛИСТИЧКА ИЗЛОЖБА ВАРДАРСКЕ БАНОВИНЕ У СКОПЉУ. Ова јасно ни кажува нешто

што постојано го повторуваме, а е поврзано со ослободителите и пропагандата. Второто нешто на кое ќе се задржиме е содржината на разгледниците од аспект на аверсот, односно која фотографија или друга илустрација е прикажана на нив. Од содржинска гледна точка може да се рече дека тие прикажуваат три теми: првата е прикажување фотографии од самата Версајска конференција, втората е прикажување карти и знамиња на Југославија (кралството на Србите, Хрватите и Словенците) настаната непосредно пред Версајската конференција, а третата е прикажување на сè што Србите (т.е. кралството Југославија), како ослободители сториле за доброто на македонските градови и каков бил придонесот што го имале за нивното поправање и реновирање. Разгледниците од овој дел не прикажуваат што во таа смисла сториле Бугарите и Грците, па затоа нема да се осврнуваме на тоа.

Првата од споменатите три тематски групи разгледници се посветени на Версајската мировна конференција на која големите сили повторно, без согласност на Македонците, решавале каде ќе бидат границите на нивната земја. Притоа, тие не земале предвид дека луѓето од двете страни на границата имале нераскинливи семејни и економски врски пред несреќното ослободување од страна на балканските и европските држави. Разгледниците се интересни, предизвикуваат внимание и се можеби првпат претставени во едно вакво издание. На нив е прикажано како се разговара на конференцијата, како се движат државниците пред конференциските сали, но и каков е интересот за неа надвор од салата. Втората група разгледници, како што веќе беше спомнато, ги покажуваат новосоздадените граници на кралството на Србите, Хрватите и Словенците за време на конференцијата. Една од нив ги прикажува дури и знамињата на ослободителите. Третата група разгледници е најмногубројна бидејќи прикажува повеќе македонски градови. Заеднички белег на овие фотографии е тоа што тие ги прикажуваат достигнувањата на ослободителите, што се помалку или повеќе апсурдни. Вака може да ги окрактеризираме поради тоа што ослободителите им предизвикале огромна штета на градовите и му нанеле тешки загуби на цивилното население од Македонија во текот на Балканските војни и на Првата светска војна. Ова е несомнено поврзано со разгледниците кои покажуваат што било изградено од страна на ослободителите во Скопје, Битола, Прилеп, Тетово, Штип, Струмица и други македонски градови. Најчест случај во таа смисла се Србите кои изградиле најразлични нови велелепни зданија што ги дале на користење на културни, воени и други државни институции, како што е случај, на пример, со театрите, офицерските домови, народните банки, итн. Тука исто така припаѓаат разгледниците што прикажуваат нови градски плоштади и панорамски глетки од самите градови. Секоја од фотографиите носела силна порака што сè уште се анализира и проучува.

ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА И ОСЛОБОДУВАЊЕТО НА ДЕМОКРАТСКА МАКЕДОНИЈА ВО РАМКИТЕ НА ЈУГОСЛОВЕНСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА

Борбата за Македонија, за нејзината територија и за нејзината слобода продолжила за време на Втората светска војна и по неа. Разгледници со теми од гореспоменатата содржина продолжиле да се произведуваат како средство за комуникација и пропаганда. Секоја вмешана страна продолжувала со својата веќе позната приказна дека ќе ја ослободи Македонија од претходниот ослободител. Меѓутоа овој период прави значителна разлика што има влијание врз текот на војната и на

ослободувањето на Македонија. Овој период ја засведочува појавата на македонското Народноослободително движење што се бори за ослободувањето на Македонија, како и тоа што Македонците како признат народ веќе не биле во војските што ги регрутирале ослободителните армии, туку имале сопствени вооружени сили, структури на командување и слично.

Меѓутоа, да тргнеме по ред. Во текот на Втората светска војна повторно дошло до прекројување на границите на Македонија. За тоа зборува првата група разгледници, и тоа италијанските и бугарските разгледници. Италијанските разгледници даваат одреден приказ на муслиманското население под нивна власт на окупираните територии. Мажите и жените се облечени во нивните традиционални народни носии што на жените им го покриваат лицето и телото. Бугарските разгледници даваат приказ на македонските градовите под бугарска власт. Најчесто се прикажани градовите Скопје и Охрид, но и Битола, Прилеп, Крушево, Струмица и други градови. Посебно интересни се разгледниците што претставуваат сцени од драмата Македонска крвава свадба (1900), како дел од македонското културно наследство прикажано на разгледници од царството Бугарија. Друга интересна картичка, пак, носи натпис на бугарски јазик, „Македонско-Одринско Ополченско Дружество“. Тоа е картичка со исклучиво пропагандна намена.

Последната група разгледници прикажани во ова значајно дело не се многу на број, но се можеби најзначајните бидејќи му припаѓаат на периодот кога македонската држава била дел од Југословенската федерација. Овие разгледници се од македонските ослободители на Македонија, кои конечно успеале да ослободат еден дел од својата татковина. На една од нив е претставен континуитетот на борбата за слобода на Македонците и носи натпис „Илинден“. На тој начин таа го одбележува денот на кој е подигнато Илинденското востание и денот на основањето на македонската држава во рамките на тогашната Југословенска федерација. На истата разгледница или поштенска картичка го читаме и следново: „1903–Крушевска република“, „1944–АСНОМ, Св. Прохор Пчински“ и „1945–СЛОБОДА–Прв македонски фискултурен слет“. Вака поставената поштенска картичка со печат на кој стои југословенскиот државен грб и со натписот ИЛИНДЕН на неа, како и со поштенските марки со манастирот Св. Прохор Пчински, зборува многу за историјата на македонскиот народ, за двата Илиндена кои се слават и денес. Таа исто така ги поврзува востанието против османлиската власт организирано од ВМРО со заложба за политичко ослободување на Македонија и на антифашистичката борба која доведе до создавање на македонски политички субјект, односно на македонска држава.

Ова ослободување на Македонија од страна на самите Македонци се разликува од претходните ослободувања најчесто правени од соседните држави. Тоа трае најдолго, поточно сè уште трае, без притоа да дојде до смена на ослободителите, како што всушност било во претходните години. Разгледниците од овој период исто така прикажуваат различни градови во Македонија, како Скопје и Охрид, но и два предели од Шар Планина или од Шара, како што често се нарекува, како и од археолошкиот локалитет Стоби. Интересно е што сите тие за поштенска марка го имаат ликот на претседателот на југословенската федерација Јосип Броз Тито. На овој начин тие ја покажуваат посебноста на Македонија, но и прифаќањето на новата федерална власт и на нејзиниот претседател. Иако се работи за поштански картички како што стои на самите нив, а не за класични разгледници, тие како

медиум се значајни за историјата на Македонија. Секако, и овие картички биле испраќани низ територијата на Република Македонија, но исто така и низ целата Југословенска федерација и светот. Тие ја вршеле истата пропагандистичка функција како и претходните, носеле своја порака, но овојпат од новиот ослободител.

ЗАКЛУЧОК ЗА ОСЛОБОДУВАЊА НА МАКЕДОНИЈА

Уште на почетокот на овој предговор беше нагласено дека заклучокот за делото ќе го извлече секој читател поединечно. Со други зборови, не само овој текст, туку и содржините на оваа исклучителна колекција разгледници, медали и ордени внимателно вклопени во книгата од страна на вредниот собирач Драгољуб Сиљаноски, директно или индиректно упатуваат на фактот дека секој читател ќе мора самиот да извлече логички заклучоци врз основа на тоа што го гледа и го чита. Затоа и овој текст нуди онолку историски податоци колку што се минимум потребни за читателот да може да сфати кои биле ослободувачите на Македонија, зошто се бореле за неа, зошто во некои периоди брзо се менувале и, на крајот, како го користеле медиумот на разгледницата во пропагандни и комуникациски цели. Следствено, ако читателот сам создаде своја приказна за ослободувањето на Македонија, тоа би можело да го поттикне на понатамошни истражувања на оваа или на некоја друга сродна тема.

Ова дело му овозможува на читателот да ја согледа и да ја сфати историјата од мултиперспективна позиција која што вклучува различни аспекти. Меѓу нив се борбата на народот за стекнување своја држава, претставувањето на секојдневниот живот низ времето, промената на територијата и границите на неговата татковина, уништувањето и развитокот на градовите и селата, постојаната промена на ослободителите и нивните сојузи, појавата на автохтоното движење за ослободување на Македонија, итн. Токму затоа, таа му дозволува на читателот да дојде до свој заклучок во врска со овие аспекти. Овој заклучок исто така треба да го спомне и изборот медали, ордени и други артефакти што авторот се потрудил да ги претстави со цел полесно да се создаде сликата за едно време и за многубројните настани во него што придонеле за стекнување соодветен впечаток за ослободувањата на Македонија. Исто така веруваме дека оваа книга ќе внесе нов дух при согледувањето на различните аспекти за ослободувањето на Македонија и дека разгледниците поместени во неа може да станат соодветни цитати и делови од други дела што се занимаваат со иста или слична проблематика.

Во Скопје, 7. март 2026.

LIBERATIONS OF MAKEDONIA: HISTORICAL CONTEXT

/ Igor Jurukov, PhD

FOREWORD

Dear Readers,

The book before you is a result of a diligent research conducted by the author Dragoljub Siljanovski and of numerous years spent in collecting postcards, stamps, decorations, and medals related to the history of Macedonia, as revealed in the title. Between the covers of this book, you can find only a small portion of what was regarded as a medium and circulated all over Europe and the world carrying a message about Macedonia. Through the postcards, and the other artefacts such as decorations, and medals, the Macedonians on one side, presented their struggle for freedom, whereas the Balkan states on the other, showed their liberation of Macedonia, regarding it each in its own specific way.

The idea behind the effort to compile *Liberations of Macedonia* results from the need to present certain media that so far haven't been presented in one place in such a comprehensive manner. Some of them, in fact, are publically presented for the first time. The aim of this collection is to show the ability of the postcards, decorations and medals to exert their influence on those who see them after they reach their various potential destinations throughout the world and their ability to inspire further exploration. The messages they might have carried with themselves are of our special interest because they, as objects, did not come to existence by chance, but were created purposefully and with a very particular aim. Most of the postcards presented in this book show the world that there was a struggle for Macedonia, which, unlike other struggles, was a struggle for liberation of Macedonia. The senders of the postcards, for example, most often claim that the struggle was righteous and justifiable, but also the fact that the territory of Macedonia or at least a part of it, belonged exclusively to their homelands. Consequently, the recipients of these postcards in European countries and worldwide (most often being members of the diaspora), were given a new informative (but also propagandistic) material, which in those days, along with the newspapers, played the role of a unique informative medium.

The subject of the presented postcards, decorations, and medals in the book is the so-called "liberation" of Macedonia. Among other things, these artefacts underline the statement that Macedonia had a number of "liberators" who cherished various ambitions, formed different alliances and signed various treaties among themselves only to partition the country they "liberated".

The book is divided into several chapters. It opens by presenting photographs from the time of the Ottoman Empire and the *komitadjis* (rebels), who were the first to fight for the political freedom of Macedonia from the Ottoman rule. It concludes by presenting photographs from the time of liberation of Macedonia through the antifascist struggle of the Macedonian partisans, which brought about the formation of Macedonia as a legal state. Between the opening and the concluding chapter, there are appropriately arranged

chapters that include postcards, decorations and medals, especially from the period of the First and the Second Balkan Wars, and of the First World War. Macedonia was then partitioned into three parts ruled by the Kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes (or the Yugoslav kingdom), the Bulgarian kingdom, and the kingdom of Greece. The territory of Macedonia was yet again liberated during the Second World War, but not in its entirety. Consequently, the logical and chronological stages of the “liberation” of Macedonia presented in this book are the following: 1. The Ottoman Empire and the struggle for political liberation of Macedonia on behalf of the Macedonian Revolutionary Organization; 2. The Balkan Wars, the Bucharest Conference, and the liberation of Macedonia; 3. The First World War and the Versailles Treaty as the basis for liberation. 4. The liberation of Macedonia between the two World Wars; 5. The liberation of democratic Macedonia in the framework of the Yugoslav Federation.

Reading and examination of this book should allow the reader to gain his/her own understanding of the events and on the basis of the presented postcards, decorations, and medals, arrive at his/her own conclusions without the influence of any proposed or suggested points of view. Its main task is to transport the reader to other periods of time that provided different historical contexts regarding its main subject – the liberation of Macedonia. This introductory text elaborates logically each of the sections in the book, thus trying to bring forth as much objective explanations as possible. It takes into account the interests of the Macedonian people, their unbreakable ties with the homeland, their struggle for ascension to full membership among the European family of peoples, and their full recognition on behalf of its neighbours, Europe, and the world.

THE OTTOMAN EMPIRE AND THE STRUGGLE FOR POLITICAL LIBERATION OF MACEDONIA BY THE MACEDONIAN REVOLUTIONARY ORGANIZATION

The Ottoman Empire entered and occupied the territory of Macedonia after the battle at the Maritsa River in 1371 and remained there until the Balkan Wars of 1912 – 1913. During this long period, the Ottomans managed to establish their rule despite the numerous turbulent events and insurgencies, which erupted in various Macedonian cities and villages, led by well-known individuals. In this way, the populace expressed its permanent will to liberate the country from the Ottomans and free themselves from the centuries’ long slavery. It is interesting to point out that from the Ottomans’ incursion into Macedonia in 14th century until the creation of the national states on the Balkans during 19th century there exists only a struggle for liberation from the Ottoman Empire. Formed in 1893 in Salonica, the Internal Macedonian Revolutionary Organization was the only genuine organization whose major goal and priority was to achieve political freedom of Macedonia. All other movements and narratives regarding the liberation of Macedonia were in fact implying a struggle for partitioning of Macedonia and liberating only parts of it, which after negotiations and signing of various treaties, were to be annexed by the neighbouring states. During the period after the Ottoman occupation, the Macedonians found different ways to carry out their resistance (both armed and passive) against the Ottoman authorities. Then they often searched for allies willing to help them liberate their homeland, often naively believing that some of the neighbours would extend their helping hand out of understanding, mutual respect, and solidarity, not of selfish interest only.

One should not disregard the fact that the Ottomans struggled to keep the Macedonian territory. Since their intrusion to the Balkans until the Balkan Wars, they regarded it as their own and tried to show the world that it was an integral part of their empire. Therefore, all their postcards they tried to present Macedonia as being an Ottoman territory and that its cities had distinct Ottoman features and regularly stressing their Islamic character. Bearing this in mind, one can arrive at yet another fact, which points out that the first part of this book entitled as “The Ottoman Empire and the Struggle for Political Liberation of Macedonia by the Macedonian Revolutionary Organization” deals with the time of the Ottoman rule in Macedonia. It can be subdivided into two parts: the first part deals with presentation of the entire territory of Macedonia and its cities, whereas the second part focuses on the leaders of the Organization and the famous *komitadjis* who fought for the liberation of Macedonia from the Ottoman rule. One of the postcards is of specific importance and therefore stands out of the rest. It depicts the map of Macedonia within its ethnic boundaries, along with portraits of the leaders of the Macedonian Revolutionary Organization, and followed by a very powerful slogan: “Macedonia for the Macedonians”. This is perhaps the most impressive postcard of all other postcards presented in the collection because it features the basis of the struggle for liberation and is in stark opposition to all other struggles for “liberation” of Macedonia by the so-called “fighters” for freedom of the subjugated Macedonian lands. This postcard bears specific significance because it is dated in the time when the other peoples from the Balkans received their independence and statehood, so they were then preoccupied primarily with themselves and not with aspirations towards territories that were to be liberated later. It bears witness of the fact that those territories were then deemed negligent as compared to the later period when the same states started armed campaigns to fulfill their desire to “liberate” Macedonia.

Some postcards from this period depict the events from the Ilinden Uprising¹⁶ in 1903 and events after the Young Turk Revolution¹⁷. These postcards include more portraits of other „*voivodes*“ (mainly Serbian military leaders), who took prefixes before their titles after Macedonian cities or regions, despite the fact that they were neither born nor died in Macedonia. This is a period of implementation of various propagandas from the already established Balkan states, which would later play an active role in the partitioning of Macedonia. During this period in Bulgaria appeared a number of postcards sent to the Macedonian migrants who escaped before the terror performed by the Ottomans, but none of these postcards uses a prefix or any kind of designation that contained the term “Bulgarian”.

However, presentation of such picture postcards from Macedonia along with the depiction of specific details on them, tell of the early attempts for appropriation of the Macedonian struggle for freedom and mark the beginning of serious propagandistic demands, which might be felt even nowadays. These postcards follow chronologically in the book and each of them tells a story related to the liberation of Macedonia. The reader might interpret them in his/her own way and thus become enabled to probe the time when they were made. At the same time, each of these postcards becomes a part of a complex mosaic on the topic related to the liberation of Macedonia, especially in the period when the Ottoman Empire still ruled over Macedonia.

¹⁶ EBSCO, Ilinden Uprising in Macedonia: <https://www.ebsco.com/research-starters/history/ilinden-uprising-macedonia>

¹⁷ EBSCO, Young Turks Stage a Coup in the Ottoman Empire: <https://www.ebsco.com/research-starters/history/young-turks-stage-coup-ottoman-empire>

THE BALKAN WARS, THE BUCHAREST TREATY AND THE LIBERATION OF MACEDONIA

One of the most significant and, at the same time, most aggravating periods in the history of Macedonia and its people is certainly the period of formation of the Balkan states (nowadays its neighbouring countries), after the withdrawal of the Ottoman Empire from Macedonia. This period is most turbulent and filled with great turmoil as it witnessed the outbreak of the First, then the Second Balkan Wars, and the First World War. The Macedonian population in both the cities and the villages was directly affected by these events. A large number of the population was displaced, whereas most of the cities and villages were destroyed or heavily damaged and economically devastated. This period is most difficult because then the territorial partitioning of Macedonia occurred among the Balkan allies Serbia, Greece, and Bulgaria, which has remained until the present day. The division of the territory brought specific challenges not only in the everyday existence of the population, but it also prevented its national unification. Instead, there occurred an unprecedented and massive attempt towards its assimilation. The postcards presented in this book bear witness of it on both their obverse and reverse sending the message that “We, the Balkan states, fought and liberated Macedonia – Macedonia is ours”. After the First Balkan War, it became obvious that Macedonia was liberated from the Ottoman rule, but it is also true that not a single neighbouring state helped the Macedonians gain their own state, but partitioned the territory of their country and tried to assimilate them as people. Evidently, the postcards corroborate this statement.

It is quite significant that the book contains a good number of postcards from the period marked by the so-called “Balkan League” signed among Serbia, Monte Negro, Greece, and Bulgaria. Each of these countries issued such postcards that underlined their mutual agreement to work as allied states in accordance with their goals against the Ottoman Empire. They expressed their mutual respect and predominance over the enemy. It is also quite extraordinary that despite the short period when these postcards were issued, they performed their assigned task, sent the message, and vanished shortly afterwards.

The second set of postcards is dedicated to the Bucharest Peace Conference where the Balkan states partitioned the liberated territory of Macedonia, which needless to say, was the homeland of the Macedonians. By doing so, the neighbouring states imposed borders that severed many familial ties, trade routes, livestock migrations, and other relationships. The most impressive postcard among these is the one that depicts the very Conference. Nevertheless, a number of other postcards show the territories the neighbouring states bragged to have gained. Evidently, postcards issued by the Serbian and the Greek authorities are predominant. However, there are almost no such postcards issued by the Bulgarian authorities because they were not satisfied with the outcome of the Conference. This was the main reason why they soon started another Balkan war, which they lost.

At this Conference the liberators of Macedonia showed, in fact, their real intentions and interests, which had nothing to do with the idea of helping the Macedonian people to free their country from the Ottoman rule, nor with the idea for unification of as much of its territory as possible into one state. On the contrary, it showed that their main intention was to “liberate” and annex as much of the Macedonian territory as possible.

Furthermore, this section of the book features postcards of Macedonian cities where the Serbian army was deployed. It is presented as an army that fought for the liberation of Macedonia: its regiments march into the cities where the population welcomes them

with great enthusiasm and happiness, although their main intention was to show their military power. These postcards often deal with the frontline and the positions their army occupied. Certainly, their goal was to send an undeniable message that “our army liberated this territory or this city”. Each of these postcards has inscriptions that depict the place and explain the task of the army there. In addition to the postcards that feature the actions at the front, there are also such that show the triumphant entry of the Serbian army into the Macedonian cities and the parades that took place afterwards. One of them stands out of the rest as it shows the Serbian king Peter I who, mounted on a horse, leads the army as it enters the city of Skopje. It also celebrates the liberation of Macedonia. Most often, these postcards were sent to the families of the soldiers in order to give them information about the places where they were stationed. Similarly, these postcards carried the message they were intended for, not only to various places in Serbia, but also throughout Europe. Their major aim was to present the army that liberated the occupied territories of Macedonia, and show how it victoriously marched into the Macedonian cities.

THE FIRST WORLD WAR AND THE VERSAILLES CONFERENCE AS THE BASIS FOR LIBERATION

Macedonia was among the first countries affected by the First World War that took place among the Central Powers (consisting primarily of the German Empire, the Austro-Hungarian Empire, the Ottoman Empire, and Bulgaria) on one side, and the Antanta (consisting of the Russian Empire, France, and the United Kingdom) on the other. The military theatre of the Southern Front engulfed the territory of Macedonia and was therefore called Macedonian Front. It stretched from the port of Valona in Albania to the Strymonian Gulf near Salonica. The frontline moved during the war and consequently, it caused enormous devastation of the cities and inflicted heavy civilian casualties among the Macedonian people. The cities of Bitola and Doyran were most affected by the war as they were at the separating line of the front. Before the breakthrough near Dobro Pole at Mt. Kaymakchalan frontline, on one side of the front were positioned the Austro-Hungarian and Bulgarian armies, and on the other, the French, British, Greek, and Serbian armies. It was the soldiers of all these armies who sent a number of postcards from the front, most of which are presented in this section of the book.

The postcards sent by the Austro-Hungarian soldiers differ from the other postcards by their thematic variety. They largely depict the Macedonian cities and villages from where the previous liberators, i.e. the Serbian soldiers withdrew and were later occupied by the new liberators, i.e. the Austro-Hungarian and the Bulgarian soldiers. However, most interesting are the postcards that show various market places and the women in national dresses there. One of them depicts the Macedonian traditional celebration of the Day of the Dead, whereas another shows a gathering of Austrian and other officers in the city of Struga. Yet another one depicts a group of soldiers and an officer who haul a swine, most probably taken from a Macedonian household. These postcards do not contain either military or political messages, but are mostly of civilian character.

The postcards that the author obtained from Bulgaria are less in number and most of them depict the ancient city of Ohrid. The stamp on one of these postcards bears the inscription “Bulgaria, War for Liberation, 1915 – 1916”. Unlike the mentioned postcards sent by the Austro-Hungarian soldiers, this postcard carries the message that Bulgaria promotes this war as “liberating” and that its army “liberates” the Macedonian cities and

villages. Looking from another aspect, most of these postcards depict the city of Ohrid, one of the cities the Bulgarians always yearned for. On the other hand, it could be that the author by chance acquired more postcards depicting Ohrid and not other Macedonian cities, if there were such to be found.

As for Greece, the Balkan Wars and the First World War opened prospects for occupation of a part of Macedonia that would remain “liberated” and annexed to its territory until the present day. A number of postcards and stamps bear witness of this fact, depicting the expanded territory of Greece after the Balkan Wars and the First World War. Some of these postcards present photographs of cities such as Salonica and Voden, bearing inscriptions with the name Macedonia on them written both in Greek and in English: “Macedonian photograph from Voden”, for example. It is interesting that this inscription uses the name of Voden as it has been known then, and not the name Edesa that was given to it later and retained until today.

The French postcards from this period depict predominantly the military camps or *bivouacs* where the French regiments were stationed. Some of them also present images from the heavily bombarded cities of Bitola and Lerin. One of them is very specific as it contains a map of the Macedonian front and a scene where Macedonian villagers work on a road or, as it claims in the inscription: “Young Macedonians repairing a road”. Despite the different points of view, all previously described postcards show the armies of the Macedonian liberators who liberated the Macedonian cities and villages, but also the everyday life in Macedonia, which is the reason why they possess valuable information about the period. Therefore, we leave it to the readers to arrive at their own conclusions regarding the outcome of the Balkan Wars and the First World War, and how the states engaged in them showed the world the beauty of the country they desired so much to liberate and include within their own borders.

THE FREEDOM OF MACEDONIA BETWEEN THE TWO WORLD WARS

After the First World War, following the provisions of the Bucharest Peace Treaty, the Versailles Conference confirmed the partition of Macedonia and determined the new borders established after the Second Balkan War. In the previous chapter, we mentioned the so-called Macedonian liberators of the First World War who ravaged the Macedonian cities and villages without any consent of the Macedonian population. Those that suffered most were the cities along the frontline, such as Bitola and Doyran. The liberators and the propaganda always came together, as we have already pointed out. It was literally the case with all such liberators. The postcards and the newspapers were carriers of propaganda during this period and were read and consumed by a number of readers, who carefully noticed various details. The postcards were of particular importance because besides carrying the propaganda, they also carried personal messages of various nature.

The postcards included in this section of the book are also important because they display two significant issues related to the history and to the everyday life of Macedonian people. One of them is especially notable because it openly explains the intended goal of these postcards. It bears the following inscription in Serbian: FIRST PROPAGANDISTIC PHILATELY EXHIBITION OF THE VARDAR BANATE IN SKOPJE. This clearly points out what we have so far claimed on several occasions about the intentions of the liberators and their propaganda. The second issue we are going to dwell upon

is the aspect of the averse, i.e. the presentation of photographs or other illustrations on the postcards. According to the presented content, we could group them around three themes: the first mostly presents photographs from the Versailles Conference, the second presents maps and flags of Yugoslavia (kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes), created shortly before the Versailles Conference. More specifically, the third shows what Serbia, i.e. the kingdom of Yugoslavia, did for the benefit of the Macedonian cities, how it contributed to their rebuilding or renovation. The postcards in this section do not show what the Bulgarian and the Greek liberators did in that aspect, so we are not going to deal with them here.

The first of the three above-mentioned thematic groups of postcards are dedicated to the Versailles Conference where the great powers yet again, without any consent of the Macedonians, set out to determine the borders of their country. In the process, they disregarded the fact that the population had strong familial and economic ties across the country before the territory of Macedonia was regrettably liberated by the neighbouring Balkan and other European states, and drew new artificial borders. The postcards are very appealing, as they attract attention and are perhaps presented for the first time in such a publication. They depict scenes from the debates at the Conference, the movement of the participants in front of the conference hall, but also show the interest about the Conference outside the hall. The postcards in the second group, as previously mentioned, show the newly created borders of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes at the Conference. One of them even shows the flags of the liberators. The third group of postcards is most numerous because it depicts a number of Macedonian cities. The common feature of these photographs is that they show the achievements of the liberators, which are more or less absurd. They may be characterized in this manner because the liberators caused enormous destruction of the cities and inflicted heavy losses among the civilians in Macedonia during the Balkan Wars and the First World War. Characteristically, these postcards show what was built in Skopje, Bitola, Prilep, Tetovo, Shtip, Strumitsa, and other Macedonian cities by the liberators. This is mostly the case with the Serbs who built various new and monumental buildings to be used by cultural, military and other state institutions, such as theatres, army and officers' centres, public banks, etc. Here also belong postcards that depict new city squares, and panoramic vistas of the cities. All these postcards carried strong messages that are still being analyzed.

THE SECOND WORLD WAR AND THE LIBERATION OF DEMOCRATIC MACEDONIA WITHIN THE YUGOSLAV FEDERATION

The struggle for Macedonia, for its territory, and for its freedom continued during the Second World War and after. The postcards that bear contents related to this period also continued to be produced as a means for communication and propaganda. Each involved party in the war maintained its narrative about the liberation of Macedonia from the previous liberator. This period, however, provided a significant difference that would affect the outcome of the war and the liberation of Macedonia. It witnessed the appearance of the Macedonian people's movement that fought for the liberation of Macedonia, the emergence of the Macedonians as recognized people who were not just recruited segments of the liberators' armies, but possessed their own armed forces, structures of command, etc.

However, let us follow the events chronologically. During the Second World War, there was yet another redrawing of the Macedonian borders. The postcards from the first group we are going to consider, primarily of Bulgarian and Italian origin, bear witness of this process. The Italian postcards give mostly evidence of the population with Muslim faith on the occupied territories. Both men and women are dressed in national costumes that traditionally cover fully the women's faces and bodies. The Bulgarian postcards mostly give photographs of the cities under Bulgarian rule. Most frequently, they depict Skopje and Ohrid, but also Bitola, Prilep, Krushevo, Strumitsa, and other Macedonian cities. Exceptionally interesting are the postcards that present scenes from the play *Macedonian Bloody Wedding* (1900), as a part of the Macedonian cultural heritage presented on Bulgarian postcards. Another interesting postcard bears an inscription in Bulgarian that reads "Macedonian and Edirne Volunteer Society". Evidently, this postcard served propagandistic purposes.

The last set of postcards enclosed in this very important work is not numerous, however, it is perhaps most significant because it belongs to a period when the Macedonian state was established within the Yugoslav federation. The Macedonian liberators of Macedonia, who eventually managed to free a part of their homeland, released these postcards. One of them marks the continuity of the Macedonian struggle for freedom and has the inscription "Ilinden" (St. Elijah's Day) on it, thus celebrating the day when the Ilinden Uprising started and the day when the Macedonian state was founded within the Yugoslav federation. Here is the information that we read on the picture postcard: "1903 – Krushevo Republic", "1944 – ASNOM, St. Prohor Pchinski", and "1945 – SLOBODA – First Macedonian Gymnastic Display". This postcard that bears the Yugoslav state emblem, the inscription ILINDEN on it, and postage stamps with the image of St. Prohor Pchinski monastery, tells a lot about the history of the Macedonian people, about the "two Ilindens" that are celebrated even nowadays. It also provides a link between the uprising against the Ottoman rule organized by VMRO (Internal Macedonian Revolutionary Organization), being the first organization to fight for political liberation of Macedonia in one side, and the Antifascist struggle that brought about the creation of the Macedonian political subject, i.e. the Macedonian state. This liberation carried out by the Macedonians differs from the liberations most often carried out by the neighbouring states. It has continued to last until the present day without any change of the liberators, as was the case previously. The postcards from this period also depict various Macedonian cities, such as Skopje and Ohrid, two scenic regions from the Shar Mountain (or "The Shara", as it is commonly called), and the archaeological site of ancient Stobi. It is interesting to note that all these postcards bear postage stamps with the image of Josip Broz Tito, the president of the Yugoslav Federation. Consequently, these postcards show not only the uniqueness of Macedonia as a state, but also its acceptance of the new federal government and its president. Although these postcards are not classical picture postcards, they are very important as a medium that deals with the history of Macedonia. These postcards were mailed all over the territory of Macedonia, but also throughout the Yugoslav Federation and the world. They fulfilled the same propagandistic function as the postcards from the previous periods and carried their own messages, however, this time from the new liberator.

CONCLUSION ON LIBERATIONS OF MACEDONIA

In the opening of this prefatory text, we emphasized the fact that conclusions are left to be made individually by the readers. In other words, not only this text, but also the contents of the whole collection of postcards, medals and decorations in this carefully compiled book by Dragoljub Siljanovski, directly or indirectly point to the fact that every reader should arrive at his/her own logical conclusions on the basis of what could be seen and read in it. Therefore, this text offers as many historical facts as necessary to enable the readers understand what they have already seen in the book. By doing so, it might help them understand who the liberators of Macedonia were, why they fought for it or why during different periods they altered their ruling positions, as well as how they used postcards as a means of communication, but also as a medium suitable for carrying out their appropriate propaganda. Consequently, if the reader creates his/her own narrative about the liberations of Macedonia, it may inspire him/her to set out on further explorations of this subject or of a subject related to this one.

This work enables the reader to see and understand history from a multiperspective position, which includes various issues. Among them are the struggle of a people to obtain their statehood, the presentation of their everyday life through time, the change of the territory and borders of their homeland, the destruction and development of their cities and villages, the consecutive change of their liberators and their alliances, the appearance of an autochthonous movement for liberation of Macedonia, etc. Finally, it also allows the reader to arrive at his/her own historical conclusion. This conclusion, however, must note that the book also includes a collection of medals, decorations, and other artefacts that the author collected and arranged in a way that they contribute to the creation of a more detailed picture of a time, and a number of events that brought about different liberations of Macedonia. We also believe that this book will create a new spirit in the different aspects of seeing the liberation of Macedonia and that the postcards presented in it are in fact appropriate quotes that would become a part of other works on the same or similar subject.

In Skopje, March 7, 2026.

II. Osmanski imperij i borba za političko oslobođenje Makedonije od strane MRO

/ Османлиската империја и борбата за политичко
ослободување на Македонија од страна на МРО
/ The Ottoman Empire and the struggle for the political
liberation of Macedonia by the MRO

1. OSMANSKI IMPERIJ

/ ОСМАНСКОТО ЦАРСТВО

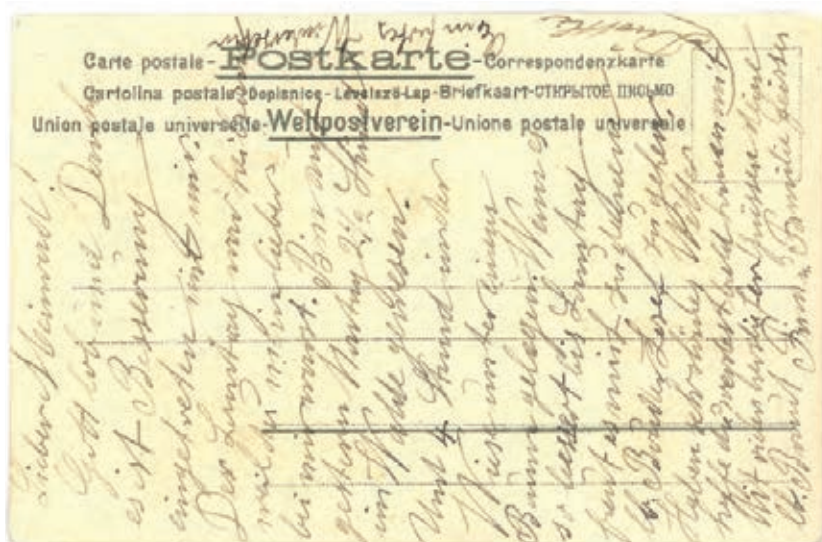
/ THE OTTOMAN EMPIRE

SL. 1. Razglednica - BALKAN HALBINSEL – BALKANSKI POLUOTOK
Izdanje: Ges gesch No 19790 Serie 74. POSTKARTE
(Njemačka).

СЛ. 1. Разгледница - БАЛКАН ХАЛБИНСЕЛ – БАЛКАНСКИ ПОЛУОСТОВ
Издание: Ges gesch No 19790 Serie 74. РАЗГЛЕДНИЦИ (Германија).

FIG. 1. Postcard - BALKAN HALBINSEL – BALKAN PENINSULA
Edition: Ges gesch No 19790 Serie 74. POSTCARDS
(Germany).

SL. 2. Razglednica - Souvenir d ' Uskub Caserne et hôpital Militaire – Suvenir iz Skopja vojarne i bolnica: 14.10.1910. Skoplje – Sarajevo. Izdanje: 10877 CARTE POSTALE (Francuska). Pečat Turski.

СЛ. 2. Разгледница - Souvenir d ' Uskub Caserne et hôpital Militaire – Сувенир од скопската касарна и болница: 14.10.1910 г. Скопје – Сараево. Издание: 10877 CARTE POSTALE (Франција). Турски печат.

FIG. 2. Postcard - Souvenir d ' Uskub Caserne et hôpital Militaire – Souvenir from Skopje barracks and hospital: 14.10.1910. Skopje – Sarajevo. Edition: 10877 CARTE POSTALE (France). Turkish stamp.

SL. 3. Razglednica - Souvenir d `Uskub Pont à archessur le Vardar- Lučni most preko Vardara. Putovala: 1911. Skopje - Francuska. Izdanje: CARTE POSTALE No 11133 Francuska. Pečat Turski.

СЛ. 3. Разгледница - Souvenir d `Uskub Pont à archessur le Vardar- Лачен мост над Вардар. Патувала: 1911. Скопје - Франција. Издание: CARTE POSTALE бр. 11133 Франција. Турски печат.

FIG. 3. Postcard - Souvenir d `Uskub Pont à archessur le Vardar- Arched bridge over the Vardar. Traveled: 1911. Skopje - France. Edition: CARTE POSTALE No 11133 France. Turkish stamp.

SL. 4. Razglednica - Pozdrav iz Velesa. Putovala: 1906. Veles – Sophia. Izdanje: Editeur: Angel Vassileff. Pečat Turski i Francuski.

СЛ. 4. Разгледница - Поздрав од Велес. Патувала: 1906. Велес – Софија. Уредник: Ангел Василев. Турски и француски печат.

FIG. 4. Postcard - Greetings from Veles. Traveled: 1906. Veles – Sophia. Editor: Angel Vassileff. Turkish and French Stamp.

SL. 5. Razglednica - Souvenir d' Uskub Le théâtre Municipal Suvenir iz Skoplja-Gradsko kazalište. Putovala: Skopje Francuska. Izdaje: 10885 CARTE POSTALE Francuska. Pečat Turski.

СЛ. 5. Разгледница - Souvenir d' Uskub Le théâtre Општински сувенир од Скопје-Градски театар. Патувала: Скопје Франција. Издание: 10885 CARTE POSTALE Франција. Турски печат.

FIG. 5. Postcard - Souvenir d' Uskub Le théâtre Municipal Souvenir from Skopje-City Theatre. Travelled to: Skopje France. Edition: 10885 CARTE POSTALE France. Turkish stamp.

SL. 6. Razglednica - Monastir hôpital Militaire – Bitola vojna bolnica. Putovala: 22.02.1913.
Bitola – Francuska. Izdanje: CARTE POSTALE Francuska. Pečat Turski.

СЛ. 6. Разгледница - Monastir hôpital Militaire – Битола воена болница. Патувала: 22.02.1913 г.
Битола – Франција. Издание: CARTE POSTALE Франција. Турски печат.

FIG. 6. Postcard - Monastir hôpital Militaire – Bitola military hospital. Traveled: 22.02.1913.
Bitola – France. Edition: CARTE POSTALE France. Turkish stamp.

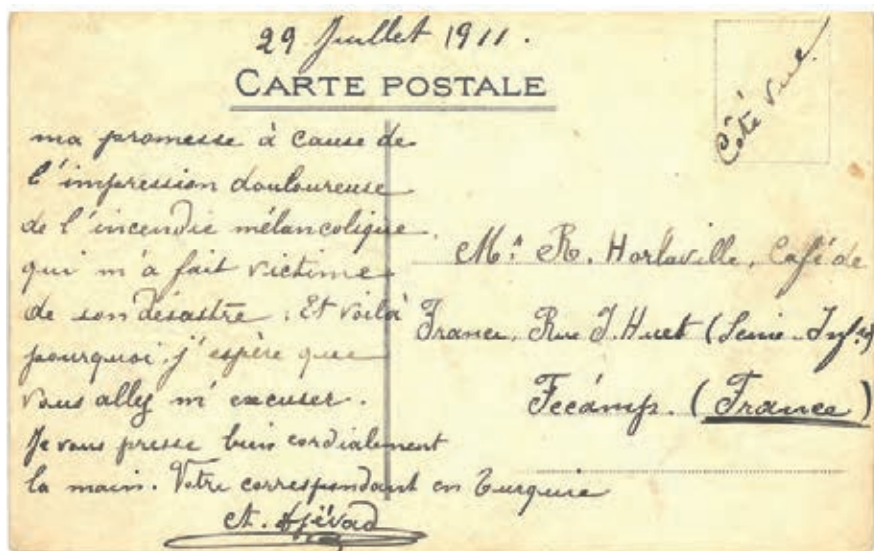

SL. 7. Razglednica - Monastir La piace de la Préfecture- Bitola zgrada prefekture. Putovala: 23.06.-29.06.1911. Bitola – Francuska. Izdanje: CARTE POSTALE Francuska. Pečat Turski.

СЛ. 7. Разгледница - Monastir La piace de la Préfecture- Зграда на префектурата Битола. Патувала: 23.06.-29.06.1911 г. Битола – Франција. Издание: CARTE POSTALE Франција. Турски печат.

FIG. 7. Postcard - Monastir La piace de la Préfecture- Bitola prefecture building. Traveled: 23.06.-29.06.1911. Bitola – France. Edition: CARTE POSTALE France. Turkish stamp.

SL. 8. Razglednica - Monastir Avenue Pont-Noir - Bitola Avenija Napisi na grčkom i turskom uz francuski. Putovala: 14.09.1904. Bitola – Francuska. Izdavač: Anastase G. Zalli – M. Glückstadt & Münden, Hamburg CARTE POSTALE Njemačka. Pečat Turski i Francuski.

СЛ. 8. Разгледница - Monastir Avenue Pont-Noir - Bitola Avenija Натписи на грчки и турски покрај француски. Патувала: 14.09.1904 г. Битола – Франција. Издавач: Anastase G. Zalli – M. Glückstadt & Münden, Хамбург Разгледници Германија. Турски и француски печат.

FIG. 8. Postcard - Monastir Avenue Pont-Noir - Bitola Avenue. Inscriptions in Greek and Turkish in addition to French. Traveled: 14.09.1904. Bitola - France. Editor: Anastase G. Zalli – M. Glückstadt & Münden, Hamburg CARTE POSTALE Germany. Turkish and French stamp.

SL. 9. Razglednica - Pozdrav iz Velesa. Putovala: Veles – Stuttgart, Njemačka. Izdavač: Angel Vassileff. Pečat: Turski i njemački.

СЛ. 9. Разгледница - Поздрав од Велес. Патувала: Велес – Штутгарт, Германија. Издавач: Ангел Василев. Турски и германски печат.

FIG. 9. Postcard - Greetings from Veles. Traveled: Veles – Stuttgart, Germany. Editor: Angel Vassileff. Turkish and German stamp.

SL. 10. Razglednica - Carte postale Turquie. Putovala: 28.06.1905. Monastir - Istambul.

СЛ. 10. Разгледница - Carte postale Turquie. Патувала: 28.06.1905. Монастир - Истанбул.
Издавач: Ангел Василев. Турски и германски печат.

FIG. 10. Carte postale Turquie. Traveled: 28.06.1905. Monastir - Istanbul. Editor: Angel Vasileff.
Turkish and German stamp.

SL. 11. Marke i pečati na području Makedonije izdane od strane Turske u periodu do 1912.
Resné-Resen, Monastir-Bitola, Stroumdja-Strumica, Uskub-Skopje.

СЛ. 11. Марки и печати на територијата на Македонија издадени од Турција во периодот до 1912 година. Ресне-Ресен, Монастир-Битола, Струмџа-Струмица, Ускуб-Скопје.

FIG. 11. Stamps and seals on the territory of Macedonia issued by Turkey in the period up to 1912.
Resné-Resen, Monastir-Bitola, Stroumdja-Strumica, Uskub-Skopje.

SL. 12. Serije maraka izdane povodom posjeta Sultana Mehmeda V Resada 1911. Makedoniji i Kosovu kako bi dao podršku regijama u nadolazećem balkanskom ratu na tim prostorima.

СЛ. 12. Серија поштенски марки издадени по повод посетата на султанот Мехмед V Ресад на Македонија и Косово во 1911, за да им се даде поддршка на регионите во претстојната балканска војна во тие области.

FIG. 12. A series of stamps issued on the occasion of Sultan Mehmed V Resad's visit to Macedonia and Kosovo in 1911 to give support to the regions in the upcoming Balkan war in those areas.

2. MAKEDONSKA REVOLUCIONARNA ORGANIZACIJA

/ МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА
/ MACEDONIAN REVOLUTIONARY ORGANIZATION

ПОЈАШЊENJA / ПОЈАСНУВАЊА / CLARIFICATIONS

Kruševska republika, naziv za desetodnevnu ustaničku vlast uspostavljenu za Ilindenski ustanak u gradu Kruševu u Makedoniji (3–13.8.1903). Ustanak je izbio noću 2.8. kada je 750 makedonskih ustanika napalo osmansku vojno-polijsku posadu u Kruševu. Nakon preuzimanja vlasti u gradu 3.8. ustanici su na čelu s N. Karevom uspostavili revolucionarna tijela vlasti: vijeće od 60 članova (»parlament«) te Upravni savjet od 6 članova (»vlada«). Upravni savjet izdao je *Kruševski manifest* kojim je pozvao sve stanovnike Makedonije da se pridruže protuosmanskom ustanku. Osmanske su postrojbe 13.8. osvojile Kruševo i slomile ustanak. Dio ustanika na čelu s Karevom uspio je pobjeći iz Kruševa, dok je dio pod zapovjedništvom Arumunja (Vlaha) Pitua Gulija poginuo u obrani grada. Nakon osvojenja Kruševo je bilo opljačkano i spaljeno, a stanovništvo raseljeno.¹⁸

Ilindenski ustanak, oružani ustanak u Makedoniji protiv osmanske vlasti započet na Ilinden (Blagdan sv. Ilije) 2.8.1903. Ne procijenivši ispravno međunarodnu situaciju, Centralni komitet VMRO-a donio je na općem kon-gresu organizacije u Solunu u siječnju 1903. odluku da se stanovništvo svih područja u Makedoniji digne na ustanak. Ustanak je obuhvatio bitoljsko, dio skopskog i solunsko, a poslije i sersko područje. U njemu je sudjelovalo oko 30000 ustanika i do polovice kolovoza držali su Kruševo, Nevsku i Klisuru. U Kruševu je organizirana Kruševska Republika (3–13.8). Ustanak je osmanska vlast krvavo ugušila. U današnjoj Makedoniji državni praznik (2.8).¹⁹

Крушевска Република, име за десетдневната востаничка власт формирана за Илинденското востание во градот Крушево во Македонија (3-13.8.1903). Востанието избувнуло ноќта на 2.8. кога 750 македонски востаници ја нападнале османлиската воено-полицијскиот участок во Крушево. По преземањето на власта во градот на 3.8. востаниците на чело со Н. Карев основале револуционерни власти: совет од 60 члена („парламент“) и Управен совет од 6 члена („влада“). Управниот совет го издаде Крушевскиот манифест со кој ги повика сите жители на Македонија да се приклучат на антиотоманското востание. Османлиските трупи на 13.8. го освоиле Крушево и го задушиле востанието. Еден дел од востаниците на чело со Карев успеале да побегнат од Крушево, додека дел под команда на Влаот Питу Гули загинал во одбраната на градот. По освојувањето Крушево било ограбено и запалено, а населението било раселено.

¹⁸ Kruševska republika. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013.–2025. Pristupljeno 19.2.2025. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/kruševska-republika>>

¹⁹ Ilindenski ustanak. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013.–2025. Pristupljeno 19.2.2025. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/ilindenski-ustanak>>

Илинденско востание, вооружено востание во Македонија против османлиската власт што започнало на Илинден (празник Свети Илија) на 2.8.1903. Не успевајќи правилно да ја процени меѓународната ситуација, ЦК на ВМРО на Генералниот конгрес на организацијата во Солун во јануари 1903. донел одлука населението од сите области во Македонија да се крене на востание. Востанието ја опфатило Битола, дел од Скопје и Солун, а подоцна и Сер. Во неа учествувале околу 30.000 востаници и до средината на август ги држеле Крушево, Невска и Клисуре. Во Крушево била организирана Крушевската Република (3–13.8). Востанието крваво го задушила османлиската власт. Во денешна Македонија е државен празник (2.8).

Kruševo Republic, a name for the ten-day insurgent government established for the Ilinden Uprising in the town of Kruševo in Macedonia (August 3-13, 1903). The uprising broke out at night on 2nd August when 750 Macedonian insurgents attacked the Ottoman military-police post in Kruševo. After taking over the city on 3rd August, the insurgents led by N. Karev established revolutionary authorities: a council of 60 members ("parliament") and an Administrative Council of 6 members ("government"). The Administrative Council issued the Kruševo Manifesto calling on all Macedonian residents to join the anti-Ottoman uprising. The Ottoman troops conquered Kruševo and crushed the uprising on 13th August. A part of the insurgents led by Karev managed to escape from Kruševo, while a part under the command of the Vlach Pitu Guli died in the defense of the city. After the conquest, Kruševo was plundered and burned, and the population was displaced.

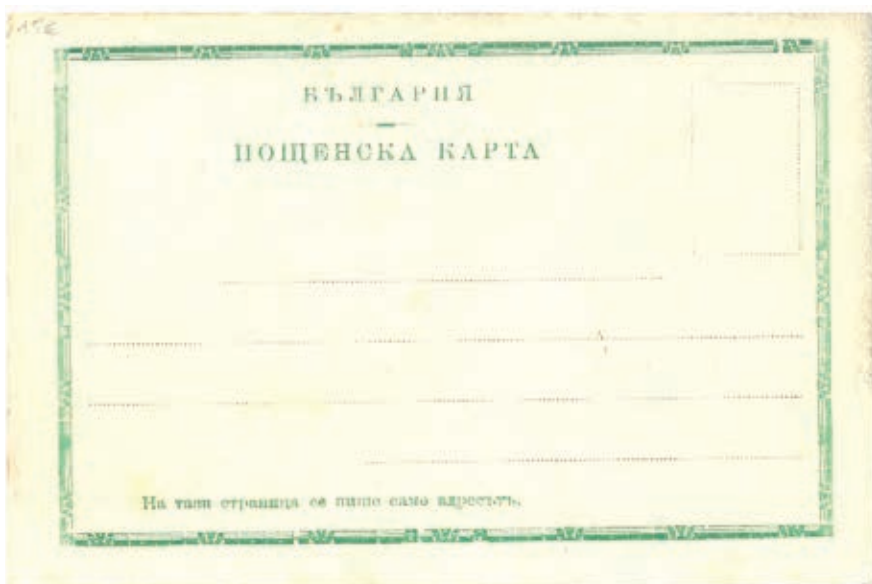
The Ilinden Uprising, an armed uprising in Macedonia against the Ottoman rule that began on Ilinden (Feast of St. Elijah) on 2nd August 1903. Having failed to correctly assess the international situation, the Central Committee of VMRO made a decision at the organization's general congress in Thessaloniki in January 1903 to have the population of all areas in Macedonia rise up in rebellion. The uprising included the area of Bitola and parts of the Skopje and Thessaloniki areas. Later it spread into the Sers region. About 30,000 insurgents took part in it and by mid-August they held Kruševo, Nevska and Klisura. The Republic of Kruševo was established in Kruševo (3rd –13th August). The uprising was bloodily suppressed by the Ottoman government. In today's Macedonia, it is a national holiday (2nd August).

SL. 13. Razglednica - Čeretovoto topče 1877-1902, Natpis na zastavi Sloboda ili smrt, na drugoj zastavi lav simbol MRO. Izdanje: Pošenska karta Bugarska.

СЛ. 13. Разгледница - Црешовото топче 1877-1902, Натпис на знамето: Слобода или смрт, на другото знаме: лав, символ на МРО. Издание: Поштенска карта Бугарија.

FIG. 13. Postcard – The Cherry-tree canon 1877-1902, Inscription on the flag: Freedom or Death, on the other flag: lion, symbol of MRO. Edition: Pošenska karta Bulgaria.

SL. 14. Razglednica - Aufstand in Macedonien – Ustanak u Makedoniji. Putovala: 01.11.1903. Sofia-Varna –Gabrovo, Bugarska. Izdanje: CORRESPONDENZ – KARTE Njemačka.

СЛ. 14. Разгледница - Востание во Македонија. Патувала: 01.11.1903 г. Софија-Варна-Габрово, Бугарија. Издание: CORESPONDENZ – KARTE, Германија.

FIG. 14. Postcard - Uprising in Macedonia. Traveled: 01.11.1903. Sofia-Varna-Gabrovo, Bulgaria. Edition: CORRESPONDENZ – KARTE, Germany.

SL. 15. Razglednica - Voivoda Maksim i voivoda Dimitar iz grada Debra. Putovala u Francusku. Izdanje: Izdanie I.K.B. – Bugarska. Putovala 1903.

СЛ. 15. Разгледница - војводата Максим и војводата Димитар од градот Дебар. Патувала во Франција. Издание: И.К.Б. Издание – Бугарија. Патувала 1903.

FIG. 15. Postcard – Voivode Maksim and voivode Dimitar from the city of Debar. Traveled to France. Edition: I.K.B. – Bulgaria. Traveled: 1903.

SL. 16. Razglednica - Vojvoda Milche, selo Bezevo (Debar). Putovala: 26.12.1909. Izdanie: Francuska.

СЛ. 16. Разгледница - Војводата Милче, село Безево (Дебарско). Патувала: 26.12.1909.
Издание: Франција.

FIG. 16. Postcard - Voivode Milche, village of Bezevo (Debar). Traveled: 26.12.1909. Issued by: France.

SL. 17. Razglednica - Jedna makedonsko-odrinska četa na odmoru, Veles. Putovala: 28.02.1904. Bugar - Francuska. Izdanje: Pošenska karta za vatrešna korrespondencia No77707 Bugaraska. Žig Bugarski i Francuski.

СЛ. 17. Разгледница - Македонско-одринска чета на одмор. Велес. Патувала: 28.02.1904, Бургас - Франција. Издание: Поштенска картичка за внатрешна кореспонденција, No77707 Бугарија. Бугарски и француски жиг.

FIG. 17. Postcard – A Macedonian-Odrin Company at rest. Veles. Traveled: 28.02.1904. Bugar - France. Edition: Postcard for inner correspondence No. 77707 Bulgaria. Bulgarian and French stamp.

SL. 18. Razglednica - Četa Pešo Paše (1905) – Bande des Pescho Paschata. Putovala: 24.01.1916. Žig: Feldpostexp. Austrougarska. Izdanje: Pošenska karta Bugarska.

СЛ. 18. Разгледница – Четата на Пешо Пашата (1905). Патувала: 24.01.1916. Жиг: Feldpostexp. Австро-унгарски. Издание: Поштенска карта Бугарија.

FIG. 18. Postcard - The company of Pescho Pashata (1905) Traveled: 24.01.1916. Stamp: Feldpostexp. Austria-Hungary. Edition: Postcard Bulgaria.

OSOBNА SJEĆАNЈА / ЛИЧНИ СЕЌАВАЊА / PERSONAL MEMORIES

Pešo Radev-Paša - Događaji poput Ohridskog ustanka za makedonski narod su od velikog znalaja, ali rijetki o tome više znaju. To me potaknulo da s velikim žarom zaronim u taj *zabranjeni* dio makedonske povijesti. A razlozi su se nastavili gomilati i otkrivati istinu za istinom. Paša je bio Kičevski vojvoda iz kotra Rabet (ili Rabetinska rijeka). Nadimak «paša» dobio je upravo od turskih vojnika koji su ga vidjeli u selu Rusjaci u crvenoj gardijskoj uniformi s dugom sabljom pripasanom o pojasu. Za njih je bio strah i trepet, a zato omiljen od naroda kao zaštitnik. Njegova velika ljubav je bila iz sela Oreovec; ona je iz silne ljubavi prema njemu otišla u planinu tražiti komite i pridružiti im se. Tako priča ovu priču moj djed, koji je za to čuo od svoje majke, moje prabake a koja je bila veliki domoljub i zbog toga je imala problema sa srpskim režimskim vlastima. Paša je u selu Oreovec proveo najviše vremena. Oko sebe je okupio dobre ljude, velika podrška mu je bio tajnik Simeon Denkov, mladi i simpatični revolucionar koji je ujedno bio i blizak prijatelj i suradnik Jurju/Đorđu Sugarevu. Sudbina Paše je bila takva da se on, osim protiv Turaka, bori i protiv srpske propagande i srpskih bandi čija je središnjica bila u obližnjem Porečju. Čete kičevskih vojvoda često su se sukobljavale i sa srbomanima i bugarofilima koji su, premda malobrojni, bili prisutni u ovim krajevima. Iz zapisa Milana Matova saznajemo da nažalost, u period u kojem je Matov obišao ovo područje u cilju pomoći da se obnovi VMRO nakon sloma Ilindenskog ustanka, taj dio oko Rabetinskog kotra je bio potpuno u srpskim rukama. Vojvoda Matov, i sam prešućeni lik makedonske povijesti, ističe da je Pešo Radev-Paša bio jedina snaga VMRO-a u ovim krajevima koja se mogla suprotstaviti i turskim i srpskim snagama, i koja je štitila interese makedonskog naroda. Plan o njegovom ubojstvu skovao je Gligor Ljame, Srbin iz porečkog kraja i vođa srpske čete. On je poslao dvojicu četnika (riječ u značenju „član čete“) koji su se tada lažno odmetnuli od srpskog odreda i htjeli pridružiti Radevcima. Jedne noći, 1906. godine, u selu Rusjaci dok su svi spavali, jedan od njih, Blaž iz Pateeca, ubija Pašu, nakon čega se vraća u četu Gligora.²⁰ Paša je često prikazivan kao bugarski vojvoda što nije istinito jer je bio trn u oku i srpskoj i bugarskoj propagandi na ovim prostorima; kasnije otpisan i osuđen na zaborav.

Пешо Радев-Пашата - Настаните како што било Охридското востание што имаат огромно значење за македонскиот народ, но за нив се знае малку, ме испровоцираа да навлезам со голем жар во т.н. *зabранет* дел на македонската историја. Како што проучував, причините се редеа, како и бројните вистини. Пашата бил Кичевски војвода од Рабетин кол (Рабетинска река). Прекарот „паша“ го добил токму од турските војници кои во село Русјаци го виделе облечен во црвеногардејска униформа со долга сабја опашана на половината. Бил страв и трепет за нив, а омилен кај народот како нивен заштитник. Имал голема љубов во селото Ореовец која била толку вљубена во него што тргнала во планина да ги бара комитите за да им се придружи. Ова е по кажувањето на дедо ми, кој слушнал за тоа од неговата мајка, мојата прабаба, која била голем патриот и поради тоа имала проблеми со српските режимски власти. Најголем дел од времето Пашата престојувал во истото село, Ореовец. Во својата чета како голема поткрепа го имал секретарот Симеон Денков, млад и симпатичен револуционер кој му бил близок пријател и соработник на Ѓорѓи Сугарев. Пешо Пашата имал судбина, покрај против Турците, да се бори и против српската пропаганда и српските чети во Македонија, со средиште во блиското Порече. Честопати четите на кичевските војводи се судирале со сrbomanите и бугарофилите во овие краишта кои биле малубројни. Но за жал, како што пишува

²⁰ За ова повеќе: Милан Матов „Комитата раскажува“, Скопје, 2002.

Милан Матов, за време на неговата обиколка со цел обнова на ВМРО по пропаѓањето на Илинденското востание, при посетата на Рабетин Кол, местото било целосно во српски раце. Војводата Матов, и самиот премолчен лик од македонската историја, посочил дека Пешо Радев Пашата бил единствената сила на ВМРО во овие краишта која можела да им се спротивстави на турските и српските сили, и да ги заштити интересите на македонскиот народ. Планот за неговото убиство го скроил Глигор Љаме, србобан од Поречието и водач на српска чета. Пратил двајца четници (овој збор овде се користи во смисла „човек од чета“) кои наводно пребегнале од српската чета и сакале да се приклонат кон Радевата. Една ноќ, 1906 година, во село Русјаци додека сите спиеле, еден од нив, Блаже од Патеес, го убил Пашата, по што се вратил во четата на Глигор.²¹ Пашата е честопати прикажуван во историјата како бугарски војвода, што не е точно оти бил противник и трн во око и на српската и на бугарската пропаганда во овие краевии; подоцна отпишан и паднат во заборав.

Pešo Radev-Paša -- Events such as the Ohrid Uprising—which hold immense significance for my people, yet are barely known to have occurred—spurred me to delve with great passion into this forbidden chapter of Macedonian history. And the reasons keep piling up, truth upon truth. Paša was a *vojvoda* (rebel leader) from the Kičevo region, specifically the Rabetin area (Rabetinska Reka). He earned the nickname “Paša” from Turkish soldiers who spotted him in the village of Rusjaci wearing a red guard uniform with a long saber strapped to his waist; he was a figure who struck terror into their hearts. Yet, he was beloved by the people as their protector. He had a great love—a woman from the village of Oreovec—who, driven by the intensity of her affection for him, ventured into the mountains to seek out the *komiti* (insurgents) and join their ranks. This is the story told by my grandfather, who heard it from his mother—my great-grandmother—a staunch patriot who faced trouble with the Serbian regime authorities because of her convictions. Paša spent most of his time in the village of Oreovec. He was ably supported by Simeon Denkov, a young and likable revolutionary who served as his secretary. He was also a close friend and associate of Gjorgji Sugarev. Such was the fate of Pešo Radev-Paša that, in addition to fighting the Turks, he also battled Serbian propaganda and Serbian bands operating in Macedonia, whose headquarters were in the nearby Porečje region. The bands led by Kičevo *vojvodas* frequently clashed with the small numbers of Serbs and Bulgaphiles in these parts. However, unfortunately, as Milan Matov writes regarding his tour and the reorganization of VMRO following the collapse of the Ilin-den Uprising: “During my visit to Rabetino Kolo, I found it entirely in Serbian hands.” *Vojvoda* Matov (himself a “forbidden” figure) emphasizes that Pešo Radev-Paša was the only VMRO force in the region capable of opposing both Turkish and Serbian forces and defending the interests of the Macedonian people. A plot to assassinate him was hatched by Gligor Ljame, a Serb from the Poreče region and the leader of a Serbian *četa* (armed band). He dispatched two *četniks*—a term used here simply to denote members of an armed band, distinct from the World War II-era *Chetniks*—who pretended to have defected from the Serbian unit, claiming they wished to join Radev’s forces. One night in 1906, in the village of Rusjaci, while everyone was asleep, one of them—Blaž from Pateec—killed Paša before returning to Gligor’s band. Pešo is often portrayed as a Bulgarian *vojvoda*, a claim that is untrue; in reality, he was a thorn in the side of both Serbian and Bulgarian propaganda in the region, and was subsequently cast aside and consigned to oblivion.

²¹ Više o овоме: Милан Матов „Комитата раскажува“, Скопје, 2002.

SL. 19. Razglednica - Četa na A. Babata. Putovala: 28.11.1905. Sophia-Montevideo.
Izdanje: I.K.B. Pošenska karta, Bugarska. Žig Bugarski.

СЛ. 19. Разгледница – Четата на А. Бабата. Патувала: 28.11.1905 г. Софија - Монтевидео.
Издание: И.К.Б. Поштенска карта Бугарија. Бугарска марка.

FIG. 19. Postcard - Company on A. Babata. Traveled: 28.11.1905. Sophia - Montevideo.
Edition: I.K.B. Pošen map Bulgaria. Bulgarian stamp.

POJAŠNJENJA / ПОЈАСНУВАЊА / CLARIFICATIONS

Atanas Babata (Atanas Dimitrov Ivanov) – Rođen u selu Sinitevo, oblast Pazardžik, 1875. Istaknuta osoba i vojvoda iz Ilindenskog perioda. Bio je šef više revolucionarnih rejona (16. rejona, tačnije). Isticao se velikom hrabrošću, smirenošću i prijezirom prema smrti. Sudjelovao je u više od 30. bitaka s turskom vojskom. Za vrijeme Ilindenskog ustanka djelovao je u Kratovskom kraju. Nakon ustanka nastavio je svoju djelatnost u Makedoniji. 25. lipnja 1905. s još 13 sudrugova je bio opkoljen od turske vojske između sela Kuklica i Pendek (Kratovski kraj). Uslijedila je neravnopravna bitka koja je trajala punih 11 sati. Uvidjevši bezizlaznu situaciju, uz povike „Živjela slobodna Makedonija“, borci su se samožrtvovali, prethodno uništivši oružje i arhiv.²²

Атанас Бабата (Атанас Димитров Иванов) – Роден во с. Синитево, Пазарџиско, во 1875 година. Истакнат деец и војвода од Илинденскиот период. Бил раководител на повеќе револуционерни реони (поточно, во 16 реони). Се истакнувал со голема храброст, смиреност и презир кон смртта. Учествовал во преку 30 борби со турскиот аскер. За време на Илинденското востание дејствувал во Кратовско. По востанието својата дејност ја продолжил во Македонија. На 25 јуни 1905 година со 13 другари бил опседнат од турскиот аскер меѓу селата Кукилица и Пендек (Кратовско). Се развила нерамна борба која траела полни 11 часа. Согледувајќи ја безизлезната состојба, извикувајќи „Да живее слободна Македонија“, извршиле саможртва, уништувајќи го претходно своето оружје и архивата.²³

Atanas Babata (Atanas Dimitrov Ivanov) - He was born in the countryside. Sinitevo, Pazardžik region, 1875. Prominent personality and vojvode from the Ilinden period. He was the head of a number of revolutionary regions (16). He stood out for his great courage, calmness and contempt for death. He participated in over 30 battles against the Turkish army. During the Ilinden uprising, he was active in the Kratovo region. After the uprising, he continued his activities in Macedonia. On June 25, 1905, he and 13 comrades were surrounded by the Turkish army between the villages of Kuklica and Pendek (Kratovo region). What followed was an unequal battle that lasted 11 hours. Seeing a hopeless situation and having previously destroyed weapons and archives, they sacrificed themselves, shouting „Long live free Macedonia“.²⁴

²² Više: Muzej makedonske borbe: https://mmb.org.mk/nacionalen_revolucioneren_period/; Makedonska enciklopedija: Димитров-Бабата, Атанас Иванов: <https://macedonism.org/Македонска-енциклопедија/димитров-бабата-атанас-иванов>

²³ Повеќе: Музеј на македонската борба: https://mmb.org.mk/nacionalen_revolucioneren_period/; Македонска енциклопедија: Димитров-Бабата, Атанас Иванов: <https://macedonism.org/Македонска-енциклопедија/димитров-бабата-атанас-иванов>

²⁴ See: Museum of Macedonian History: https://mmb.org.mk/nacionalen_revolucioneren_period/; Macedonian encyclopedia: Димитров-Бабата, Атанас Иванов: <https://macedonism.org/Македонска-енциклопедија/димитров-бабата-атанас-иванов>

SL. 20. Razglednica. Četata na Bulgaria – Vojvoda. Putovala: 06.12.1905.
Gabrovo Bugarska – Bruxelles Belgija.

СЛ. 20. Разгледница. Четата на Бугарија – Војвода. Патувала: 06.12.1905.
Габрово Бугарија – Брисел Белгија.

FIG. 20. Postcard. The company of Bulgaria-Voivode. Traveled: 06.12.1905.
Gabrovo Bulgaria – Brussels Belgium.

SL. 21. Razglednica - SALONIQUE 41 – bande de Comitadji - Solunska grupa boraca (Goce Delčev)“. Putovala: 18.08.1917. Francuska. Izdanje: CARTE POSTALE Paris, Francuska.

СЛ. 21. Разгледница - SALONIQUE 41 – bande de Comitadji - Солунска група борци (Гоце Делчев)». Патувала: 18.08.1917 година. Франција. Издадена од: CARTE POSTALE Париз, Франција.

FIG. 21. Postcard - SALONIQUE 41 – bande de Comitadji - Thessaloniki – A group of fighters (Goce Delčev)“. Traveled: 18.08.1917. France. Issued by: CARTE POSTALE Paris, France.

SL. 22. Razglednica - Vojvoda Dimitar Vlahot. Putovala: 05.04.1916. Veles - Zagreb.
Izdanje: Poštenska karta Bugarska. Žig, BAYER FELD POSTEXPED DES ALPENKORPS.

СЛ. 22. Разгледница - војводата Димитар Влаот. Патувала: 05.04.1916 г. Велес - Загреб.
Издание: Поштенска карта Бугарија. Печат, BAYER FELD POSTEXPED DES ALPENKORPS.

FIG. 22. Postcard - Voivode Dimitar Vlahot. Traveled: 04/05/1916. Veles - Zagreb.
Edition: Poštenska karta Bulgaria. Stamp, BAYER FELD POSTEXPED DES ALPENKORPS.

SL. 23. Razglednica - Vojvoda Juraj Skopljanski. Putovala: 01.04.1915. Sv. Nikole - Skople. Izdanje: Knjižare Rajkovića i Tukovića, Beograd Srbija. Žig, Sv. Nikole i Skoplje, vojna cenzura.

СЛ. 23. Разгледница - војводата Ђорѓи Скопјански. Патувала: 01.04.1915. Свети Никола - Скопје. Издание: Књижаре Рајковић и Туковић, Белград, Србија. Печат на Свети Никола и Скопје, воена цензура.

FIG. 23. Postcard – Voivode Gjorgji/Georg from Skopje. Traveled: 01.04.1915. St. Nikola - Skopje. Edition: Knjižare Rajkovića and Tukovića, Belgrade, Serbia. Stamp of St. Nikola and Skopje, military censorship.

SL. 24. Razglednica - Putovala: 1917. Francuska. Izdanje: CARTE POSTALE, Francuska.

СЛ. 24. Postcard - Traveled: 1917. France. Issued: CARTE POSTALE, France.

FIG. 24. Разгледница - Патувала: 1917. Франција. Издание: CARTE POSTALE. Франција.

POJAŠNJENJA / ПОЈАСНУВАЊА / CLARIFICATIONS

„**Makedonsko krvavo vjenčanje/svadba**“ – drama Vojdana Černodrinskog prvi put izvedena 7.9.1900. u dvorani „Slavjanska besjeda“ u Sofiji, u režiji autora. Dvadeset pet uloga igralo je dvadeset i dvoje ljudi, od kojih osamnaest muškaraca i četiri žene, članovi „Makedonskog dogovora“, koji se kasnije zvao „Tuga i utjeha“, da bi na kraju ponio ime Stolni makedonski teatar. Godine 1909. Černodrinski je u Solunu, Bitoli i Skoplju prikazivao jedan dio predstave pod imenom „Žetva“. Pedesetih godina prošlog stoljeća većina profesionalnih kazališta prikazivala je predstavu znatno izmijenjenu i dopunjenu.²⁵

Voјdan Pop Georgiev Černodrinski (15.1.1875.–8.1.1951.) utemeljitelj je makedonskog dramskog stvaralaštva i teatra. Rođen je u selu Selci, u Debaru. Pohadao je gimnaziju u Solunu, a potom u Sofiji, gdje je osnovao gimnazijski literarni kružok „Makedonski zgovor“. Bio je član i „Mlade makedonske književne družine“. Kontakti s makedonskim iseljenicima utjecali su na oblikovanje njegove nacionalno-revolucionarne i socijalističke svijesti. U Grazu i Bernu studirao je pravne znanosti, ali ih nije završio. Oblikovao je dramsku skupinu „Skrb i utjeha“ (1901.), koja je kasnije prerasla u „Stolični makedonski teatar“ (1902.) i putovao je po Bugarskoj, Srbiji i Makedoniji. Sudjelovao je u Balkanskim ratovima i u Prvom svjetskom ratu te doživio rascjepkanost Makedonije. Do kraja života živio je u Sofiji. Osim „Makedonske krvave svadbe“, napisao je i jednočinke: „Drvari“, „U mehani“, „Majstori“; drame: „Makedonska emigracija“, „Zlo za zlo“, „Od glave si patimo“, „Rob i aga“, „Susret“ i dr.²⁶

„**Македонска крвава свадба**“ – драма од Војдан Чернотрински првпат изведена на 7.9.1900 г. Во салата на „Славјанска беседа“ во Софија, а во режија на авторот. Дваесет и петте ролји ги играле дваесет и две лица, од кои осумнаесет мажи и четири жени, членови на „Македонски зговор“, кој подоцна се викал „Скрб и утеха“, за на крајот да го понесе името Столичен македонски театар. Во 1909 г. Чернотрински во Солун, Битола и Скопје прикажувал еден дел од пиесата под името „Жетва“. Во педесеттите години на минатиот век повеќето професионални театри ја прикажуваа пиесата значително изменета и дополнета.²⁷

Војдан Поп Георгиев Чернотрински (15.1.1875–8.1.1951) е основоположник на македонското драмско творештво и театар. Роден е во с. Селци, Дебарско. Учел гимназија во Солун и во Софија, каде го основал гимназискиот литературен кружок „Македонски зговор“. Бил член и на „Младата македонска книжевна дружина“. Контактите со македонските емигранти влијаеле врз формирањето на неговата национално-револуционерна и социјалистичка свест. Во Грац и во Берн студирал правни науки, но не ги завршил. Ја оформил драмската група „Скрб и утеха“ (1901), која подоцна прераснала во „Столичен македонски театар“ (1902) и патувал низ Бугарија, Србија и Македонија. Учествувал во Балканските војни и во Првата светска војна и го доживеал распарчувањето на Македонија. До крајот на животот

²⁵ Pogledati: Makedonska krvava svadba - Македонска крвава свадба, u: Македонска енциклопедија: <https://macedonism.org/Македонска-Енциклопедија/Македонска-крвава-свадба>

²⁶ Više o Voјdanu Čerodrinskom – Војдан Чернотрински „Македонска крвава свадба“ (македонска литература, македонска литература на почеток од 20.век): <https://makedonskijazik.mk/2011/02/војдан-чернотрински.html>

²⁷ Македонска крвава свадба, во: Македонска енциклопедија: <https://macedonism.org/Македонска-Енциклопедија/Македонска-крвава-свадба>

живеел во Софија. Освен „Македонска крвава свадба“ ги напишал и едночинките: „Дрвари“, „Во меаната“, „Мајстори“; драмите: „Македонска емиграција“, „Зло за зло“, „Од глаата си патиме“, „Робот и агата“, „Средба“ и др.²⁸

„**Macedonian bloody wedding**“ – a drama by Vojdan Černodrinski, first performed on November 7, 1900, in the hall of „Slavjanska Beseda“ in Sofia, directed by the author. The twenty-five roles were played by twenty-two people, of whom eighteen were men and four were women, members of the „Macedonian Accord“, which was later called „Grief and Consolation“, and eventually took the name the Capital Macedonian Theatre. In 1909, Černodrinski performed part of the play under the title „Žetva“ (The Harvest) in Thessaloniki, Bitola, and Skopje. In the 1950s, most professional theatres performed the play in a significantly altered and expanded version.²⁹

Vojdan Pop Georgiev Černodrinski (January 15, 1875–January 8, 1951) is the founder of Macedonian dramatic art and theatre. He was born in the village of Selci, near Debar. He attended high school in Thessaloniki and later in Sofia, where he founded the high school literary circle „Macedonian Accord“. He was also a member of the „Young Macedonian Literary Society“. His contacts with Macedonian emigrants influenced the formation of his national-revolutionary and socialist consciousness. He studied law in Graz and Bern but did not complete his studies. He formed the drama group „Sorrow and Consolation“ (1901), which later grew into the „Capital Macedonian Theatre“ (1902) and toured Bulgaria, Serbia, and Macedonia. He participated in the Balkan Wars and World War I and witnessed the partition of Macedonia. He lived in Sofia until the end of his life. In addition to „Macedonian Bloody Wedding“, he wrote one-act plays: „The Woodcutters“, „At the Tavern“, „Masters“; and dramas: „Macedonian Emigration“, „Evil for Evil“, „We Suffer from Our Own Head“, „The Slave and the Aga“, „The Meeting“, and others.³⁰

²⁸ Повеќе: Војдан Черндрински „Македонска крвава свадба“ (македонска литература, македонска литература на почеток од 20. век): <https://makedonskijazik.mk/2011/02/војдан-черндрински.html>

²⁹ See: Macedonian Bloody Wedding – Македонска крвава свадба, in: Македонска енциклопедија: <https://macedonism.org/Македонска-Енциклопедија/Македонска-крвава-свадба>

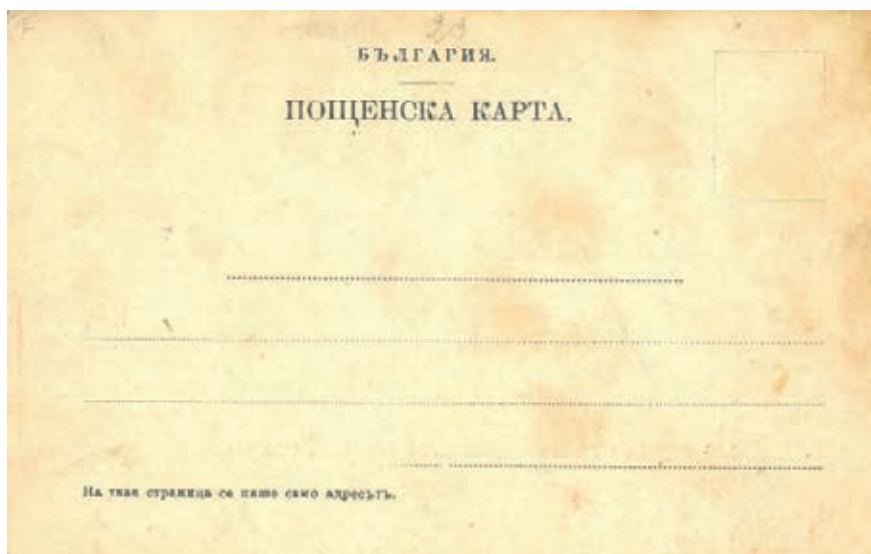
³⁰ About the author - Vojdan Černodrinski: „Македонска крвава свадба“ (македонска литература, македонска литература на почеток од 20. век): <https://makedonskijazik.mk/2011/02/војдан-черндрински.html>

SL. 25. Razglednica – scena 1. Makedonska krvava svadba. Izdanje: I.P. Georgiev, Bugarska 1900-06.

СЛ. 25. Разгледница – сцена 1. Македонска крвава свадба. Издание: И.П. Георгиев, Бугарија 1900-06.

FIG. 25. Postcard – scene 1. Macedonian Bloody Wedding. Edition: I.P. Georgiev, Bulgaria 1900-06.

SL. 26. Razglednica – scena 2. Makedonska krvava svadba. Izdanje: I.P. Georgiev, Bugarska 1900-06.

СЛ. 26. Разгледница – сцена 2. Македонска крвава свадба. Издание: И.П. Георгиев, Бугарија 1900-06.

FIG. 26. Postcard – Scene 2. Macedonian Bloody Wedding. Edition: I.P. Georgiev, Bulgaria 1900-06.

3. PRVE MAKEDONSKЕ TISKANE MARKE PRIZNATE I UVRŠTENE U SVJETSKI POZNATOM KATALOGU *MICHEL*

/ПРВИТЕ МАКЕДОНСКИ ПЕЧАТЕНИ ПОШТЕНСКИ МАРКИ
ПРИЗНАТИ И ВКЛУЧЕНИ ВО СВЕТСКИ ПОЗНАТИОТ
КАТАЛОГ *MICHEL*

/THE FIRST MACEDONIAN PRINTED STAMPS RECOGNIZED
AND INCLUDED IN THE WORLD-FAMOUS *MICHEL* CATALOG

1. Serija tiskana u privatnom donacijskom vlasništvu za potrebe Vrhovno makedonsko – odrinskog komiteta .

1. Серија отпечатена во приватна донаторска сопственост за потребите на Врховниот Македонско - одрински комитет.

1. A series printed in a private donation ownership for the needs of the Supreme Macedonian-Odrin Committee.

SL. 26. 1 serija / Сл. 26. 1. Серија / Fig. 26. 1 series

2. Serija tiskana 1906. pod nazivom Makedonski Revolucionarni komitet. Marke nisu bile puštene u uporabu zbog gušenja revolucije.

2. Серија отпечатена во 1906 година под името Македонски револуционерен комитет. Поштенските марки не беа пуштени во употреба поради задушувањето на револуцијата.

2. A series printed in 1906 under the name Macedonian Revolutionary Committee. The stamps were not released for use due to the suppression of the revolution.

SL. 27. 2 serija / Сл. 27. 2. серија / Fig. 27. 2 series

POJAŠNJENJA / ПОЈАСНУВАЊА / CLARIFICATIONS

Privatno izdanje maraka sa nazivima i obilježjima Makedonije: u ovoj seriji radi se o imenima istaknutih vođa organizacije VMRO te o zemljopisnoj karti Makedonije za koju su se borili. Prema informacijama koje sam dobio od jednog trgovca marakama iz inozemstva, ova serija je tiskana 1928. od strane Makedonskog Revolucionarnog komiteta. Osobno posjedujem doljenavedeni blok u sivomaslinastoj boji, a vidio sam da je bio u prodaji sličan blok u varijanti s crvenom bojom. Kod donje pojedinačne serije vidljivo je da je postojalo više boja otiska i to u oker-smeđoj i plavoj boji što govori da je ova serija vjerojatno tiskana u više različitih boja. Meni su osobno poznate 5 različite boje tiskanja – mogući razlog tomu su probe prije odluke o boji koja bi išla u tisak kao konačni odabir. Marke nemaju novčanu vrijednost što nam kaže da nisu bile zvanično u poštanskom prometu, već samo kao dodatna prigodna ili propagandna marka uz glavnu marku. Primjer: u donjoj pojedinačnoj seriji na marki sa kartom vidljiv je žig, što znači da je ta bila u prometu.

Приватно издание на марки со имиња и симболи на Македонија: оваа серија ги содржи имињата на истакнатите водачи во ВМРО и географската карта на Македонија за која се бореле. Според информациите што ги добив од еден трговец на поштенски марки од странство, серијата е отпечатена во 1928 година од страна на Македонскиот револуционерен комитет. Го поседувам блокот наведен подолу во сиво-маслинеста боја и видов дека блокот се продава и во варијанта на црвена боја. Во рамките на долната поединечна серија, видливи се повеќе бои на отпечатокот и тоа во окер-кафена и сина боја, што укажува дека веројатно се работи за серија блокови отпечатени во повеќе различни бои. Јас знам за 5 различни бои за печатење досега, што било веројатно во обид да се испробаат боите пред да се донесе конечна одлука која ќе влезе во печатење. Поштенските марки немаат парична вредност, што значи дека не биле официјално во поштенски промет, туку имале само дополнителна комеморативна или пропагандна цел, покрај главната марка. Пример: во поединечната серија подолу, на марката со картата е видлив печатот, што значи дека таа била во оптек.

Private issue of stamps with the names and symbols of Macedonia: in this series it is about the names of prominent leaders within VMRO and the geographical map of Macedonia for which they fought. According to information from a stamp dealer from abroad, this series was printed in 1928 by the Macedonian Revolutionary Committee. I own the block mentioned below in gray-olive color, and I saw that it was also on sale as a block with red color. Within the lower individual series, several colors of the print in ochre-brown and blue are visible, which indicates that series of blocks were printed in several different colors. I know of 5 different printing colors, probably as a result of trials before deciding on the color that would go into print as the final selection. The stamps have no monetary value, which indicates that they would not be officially in postal circulation, but only as an additional commemorative or propaganda stamp along with the main stamp. For example, in the lower individual series, a seal is visible on the stamp with the map, which means that it was in circulation.

SL. 28. blok

SL. 29. Serija

4. MARKA KOJA PRIKAZUJE KARTU MAKEDONIJE NA PRVOJ STRANICI „MAKEDONSKA TRIBUNA“ U KANADI

/ МАРКАТА НА КОЈА Е ПРИКАЖАНА КАРТАТА НА МАКЕДОНИЈА НА НАСЛОВНАТА СТРАНИЦА НА „МАКЕДОНСКА ТРИБУНА“ ВО КАНАДА

/ THE STAMP SHOWING THE MAP OF MACEDONIA ON THE FRONT PAGE OF THE „MACEDONIAN TRIBUNE“ IN CANADA

SL. 29A. Marka etničke Makedonije

СЛ. 29A. Марка на етничка Македонија

FIG. 29A. A stamp of ethnic Macedonia

SL. 30. Prva stranica novina „Makedonska tribuna“ koje su izlazile u Kanadi.

СЛ. 30. Насловната страница на весникот „Македонска трибуна“, печатен во Канада.

FIG. 30. The front page of the newspaper „Macedonian Tribune“, published in Canada.

SL. 31. Razglednica - Makedonija na Makedoncite – Makedonija Makedoncima.
Putovala: 11.05.1931. Samokov - Trnovo. Izdanje: Izdanie na Maked. Nacion. Komitet,
Pošenska karta-Pošanska karta Bugarska. Pečat Bugarski.

СЛ. 31. Разгледница - Македонија на Македонците - Македонија на Македонците.
Патувала: 11.05.1931 г. Самоков - Трново. Издание: Издание на Макед. Национален Комитет,
поштенска карта, Бугарија. бугарски печат.

FIG. 31. Postcard - Macedonia to Macedonians. Traveled: 11.05.1931. Samokov - Trnovo.
Issued by the Macedonian National Committee, Postal card, Bulgaria. Bulgarian stamp.

III. Balkanski ratovi, Bukureška konferencija i oslobođenje Makedonije

*/ Балканските војни, Букурешката конференција
и ослободувањето на Македонија
/ The Balkan Wars, the Bucharest Conference
and the liberation of Macedonia*

1. BALKANSKI SAVEZ

/ БАЛКАНСКИОТ СОЈУЗ

/ BALKAN ALLIANCE

SL. 32. Razglednica – Živio Balkanski savez + karta prije Balkanskih ratova.
Izdanje: Knjižara Vukotić i komp. Podgorica. Izdanje Crna Gora.

СЛ. 32. Разгледница – Да живее Балканскиот сојуз + карта пред Балканските војни.
Објавено од Књижара Вукотик и компанија. Подгорица. Црногорско издание.

FIG. 32. Postcard – Long Live the Balkan Alliance + map before the Balkan wars.
Edition of Vukotić Bookstore and Co. Podgorica. Edition of Montenegro.

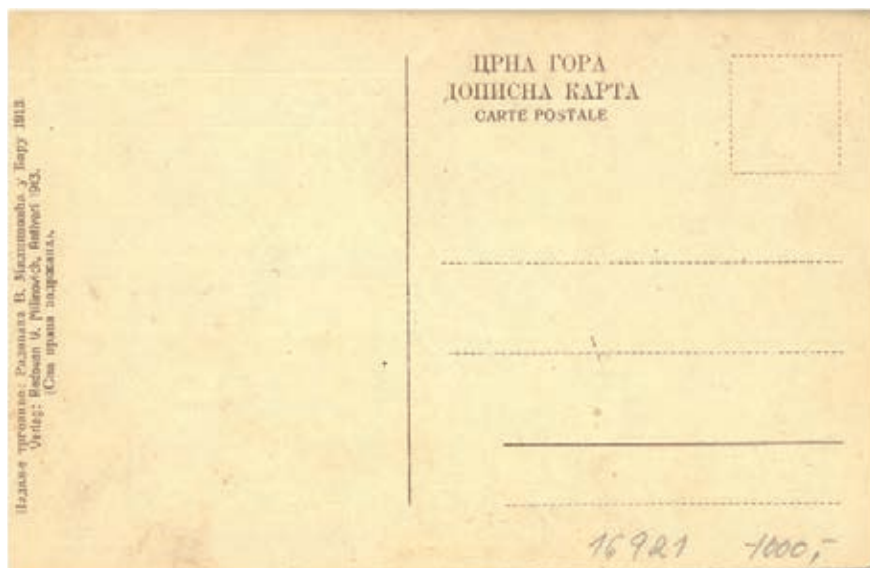

SL. 33. Razglednica – Živio Balkanski savez. Izdanje trgovine: Radovana V. Milinovića u Baru 1913., Crna Gora.

СЛ. 33. Разгледница – Да живее Балканскиот сојуз. Издание на дуќанот: Радован В. Милиновиќ во Бар 1913, Црна Гора.

FIG. 33. Postcard – Long Live the Balkan Alliance. Published by the shop: Radovan V. Milinović In Bar 1913, Montenegro.

SL. 34. Razglednica – Balkanski savez 5 oktobar 1912. Srpska verzija, izdanje: D.K.&Co. Prague.

СЛ. 34. Разгледница – Балканска лига, 5 октомври 1912 година. Српска верзија, изданице: D.K.&Co. Прага.

FIG. 34. Postcard – Balkan League, October 5, 1912. Serbian version, edition: D.K.&Co. Prague.

SL. 35. Razglednica – Balkanski savez, Bugarska verzija.

СЛ. 35. Разгледница – Балканска алијанса, бугарска верзија.

FIG. 35. Postcard – Balkan Alliance, Bulgarian version.

SL. 36. Razglednica - U slozi je snaga balkanskih naroda.

СЛ. 36. Силата на балканските народи е во единството.

FIG. 36. The strength of the Balkan peoples lies in their unity.

SL. 37. Razglednica – Nj. V. Kralj Petar I.

СЛ. 37. Разгледница - Неговата Екселенција Кралот Петар I.

FIG. 37. Postcard - His Majesty King Peter I

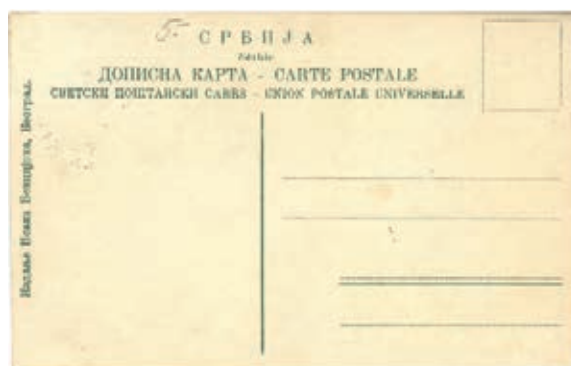

SL. 38. Razglednica – Veliki osloboditelj Srpstva NJ.V. Prijestolonasljednik Aleksandar Komadant I. armije. Izdanje Isaka Vencijona, Beograd, Srbija.

СЛ. 38. Разгледница – Големиот ослободител на Србија, Неговото височество престолonasледник Александар, командант на Првата армија. Издание на Исак Венцијон, Белград, Србија.

FIG. 38. Postcard - The great liberator of Serbia H.M. Crown Prince Alexander Commander of the First Army. Edition of Isak Vencijon, Belgrade, Serbia.

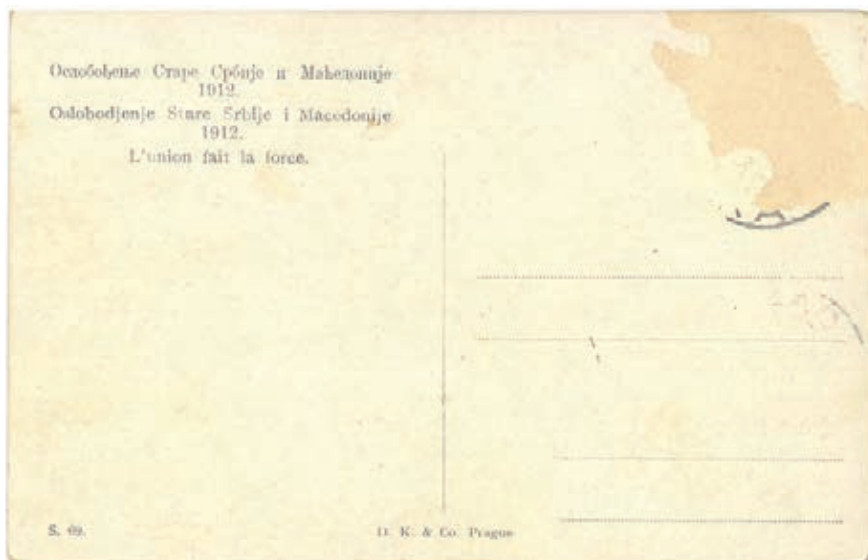

SL. 39. Razglednica - Oslobođanje Stare Srbije i Makedonije 1912.
Izdanje za potrebe Srbije, D.K.&Co. Prague.

СЛ. 39. Разгледница - Ослободување на Стара Србија и Македонија во 1912 година.
Издание за потребите на Србија, D.K.&Co. Прага.

FIG. 39. Postcard - Liberation of Old Serbia and Macedonia in 1912.
Edition for the needs of Serbia, D.K.&Co. Prague.

SL. 40. Razglednica - Slobodna Makedonija, putovala u Belgiju 1914.

СЛ. 40. Разгледница - Слободна Македонија, патувала во Белгија во 1914 година.

FIG. 40. Postcard - Free Macedonia, traveled to Belgium in 1914.

SL. 41. Razglednica
– Balkanski Savez, Bugarsko izdanje.
Izvor slike, eBay.

СЛ. 41. Разгледница
- Балканска федерација, бугарско
издание. Извор на слика: eBay.

FIG. 41. Postcard
- Balkan Federation,
Bulgarian edition. Fig. source: eBay.

SL. 42. Razglednica – Balkanski Savez, Srpsko izdanje. Izvor slike eBay.

СЛ. 42. Разгледница - Балканска федерација, српско издание. Извор на сликата: eBay.

FIG. 42. Postcard - Balkan Federation, Serbian edition. Fig. source eBay.

SL. 43. Razglednica - Balkanska konferencija u Bukureštu 1913. (hotel Francuska).
Putovala 01.09.1914. Na reversu imena svih glavnih aktera.

СЛ. 43. Разгледница - Балканска конференција во Букурешт 1913 година (хотел Франција).
Патувала 01.09.1914. На задната страна се имињата на сите главни актери.

FIG. 43. Postcard - Balkan Conference in Bucharest 1913 (hotel France).
Traveled on 01.09.1914. On the reverse are the names of all the main actors.

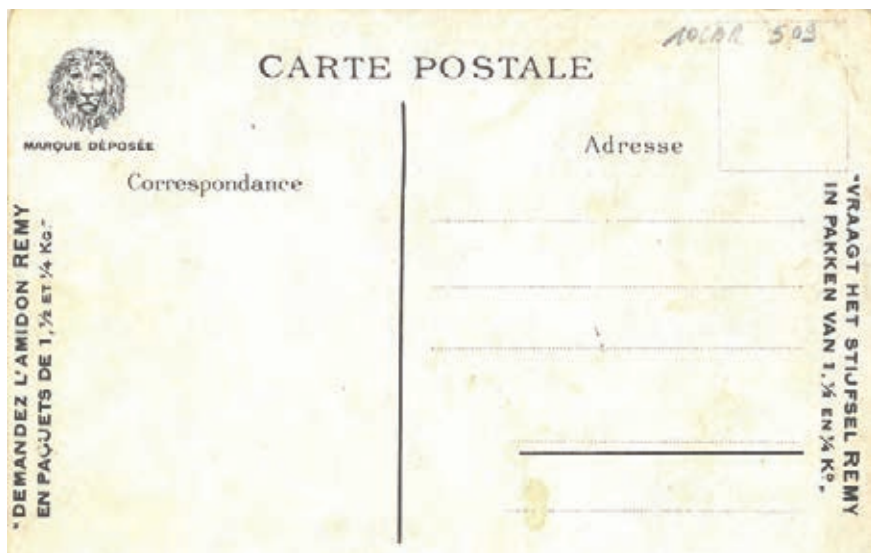

SL. 44. Razglednica – Karta teritorija nakon Balkanskih ratova 1913. Francusko izdanje.

СЛ. 44. Разгледница – Карта на територијата по Балканските војни од 1913 година. Француско издание.

FIG. 44. Postcard – Map of the territory after the Balkan Wars of 1913. French edition.

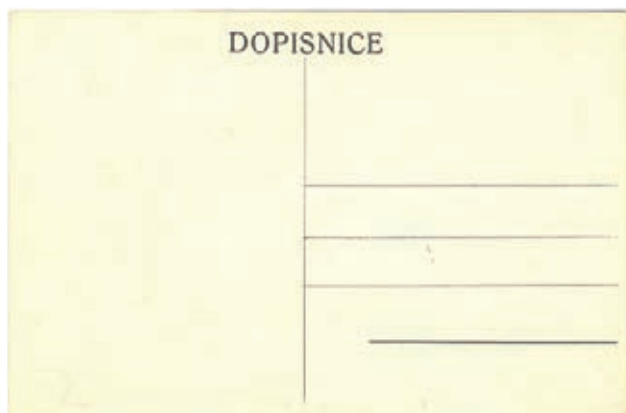

SL. 45. Razglednica – Karta teritorija nakon Balkanskih ratova 1913.

СЛ. 45. Разгледница – Карта на територијата по Балканските војни од 1913 година.

FIG. 45. Postcard – Map of the territory after the Balkan Wars of 1913.

SL. 46. Razglednica – Karta proširenih teritorija nakon I. Balkanskih ratova 1912.-1913. Razglednica izdana povodom 100. obljetnice Balkanskih ratova. Izdanje Česka pošta.

СЛ. 46. Разгледница – Карта на проширувањето на територијата по I. Балканска војна 1912-1913. Разгледница издадена по повод 100-годишнината од Балканските војни. Издание на Чешка пошта.

FIG. 46. Postcard – Map of the territorial expansion after the 1st Balkan War 1912-1913. Postcard issued on the occasion of the 100th anniversary of the Balkan Wars. Issued by the Czech Post.

SL. 47. Serija maraka - Balkanski savez, služile su kao prigodni dodatak glavnoj marki. Njemačko izdanje.

СЛ. 47. Серијата поштенски марки - Балканска алијанса, послужиле како дополнување на главната марка. Германско издание.

FIG. 47. A series of stamps - Balkan Alliance, served as a commemorative addition to the main stamp. German issue.

SL. 48. Razglednica – Svečani ulazak NJ.V. kralja Petra na čelu svoje vojske u Skoplje.

СЛ. 48. Разгледница – Свечено влсгување на Н.В. кралот Петар на чело на неговата војска во Скопје.

FIG. 48. Postcard – Ceremonial entry of His Majesty King Peter at the head of his army into Skopje.

SL. 49. Razglednica – Pobjeda srpske vojske. Pobrojani su gradovi koji su oslobođeni.

СЛ. 49. Разгледница – Победа на српската војска. Список на градови кои биле ослободени.

FIG. 49. Postcard – Victory of the Serbian army. List of cities that were liberated.

SL. 50. Razglednica – Kumanovo: Turski topovi zarobljeni od srpske vojske.

СЛ. 50. Разгледница - Куманово: Турски топови заробени од српската војска.

FIG. 50. Postcard - Kumanovo: Turkish cannons captured by the Serbian army.

SL. 51. Razglednica – Kumanovo: logor srpske vojske ispred Kumanova. Putovala 25.12.1932.

СЛ. 51. Разгледница – Куманово: логор на српската војска пред Куманово. Патувала на 25.12.1912 г.

FIG. 51. Postcard – Kumanovo: Camp of the Serbian army in front of Kumanovo. Traveled on 25.12.1913.

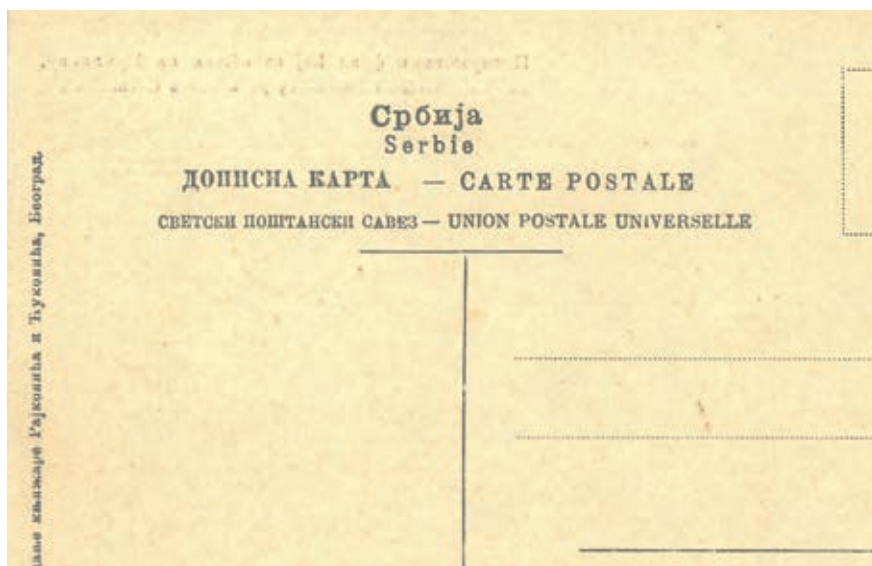

SL. 52. Razglednica – Potpukovnik Fuad Bej zarobljen na Kumanovu.

СЛ. 52. Разгледница – Потполковникот Фуад Бег заробен во Куманово.

FIG. 52. Postcard - Lieutenant Colonel Fuad Bey captured at Kumanovo.

SL. 53. Razglednica – Srpska artiljerija u Tetovu posmatra zauzete pozicije.

СЛ. 53. Разгледница - Српската артилерија во Тетово ги надгледува заземените позиции.

FIG. 53. Postcard - Serbian artillery in Tetovo observing occupied positions.

SL. 54. Razglednica – Srpska vojska u Tetovu.

СЛ. 54. Разгледница - Српска војска во Тетово.

FIG. 54. Postcard - Serbian army in Tetovo.

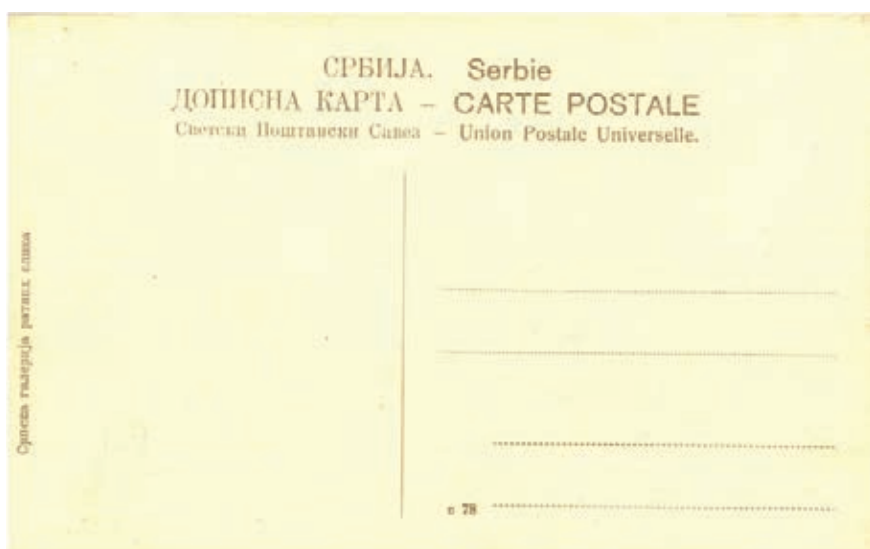

SL. 55. Razglednica – Srpski sanitet pri radu poslije boja kod Tetova.

СЛ. 55. Разгледница – Српскиот медицински персонал на работа по борбите кај Тетово.

FIG. 55. Postcard – Serbian medical personnel at work after the battles near Tetovo.

SL. 56. Razglednica – Jedini srpski top oštećen turskom granatom kod Bitole.
Putovala 18.6.1913. u Pariz.

СЛ. 56. Разгледница – Единствениот српски топ оштетен од турска граната кај Битола.
Патувала 18.6.1913 г. до Париз.

FIG. 56. Postcard – The only Serbian cannon damaged by a Turkish shell near Bitola.
Traveled to Paris on June 18, 1913.

SL. 57. Razglednica – Pucanje iz srpskih opsadnih topova kod Bitole. Putovala 27.8.1913. u Kruševac.

СЛ. 57. Разгледница – Гађање од српските опсадни топови кај Битола.
Патувала 27.8.1913 во Крушевац.

FIG. 57. Postcard – Firing from Serbian siege cannons near Bitola.
Traveled on August 27, 1913. in Kruševac.

SL. 58. Razglednica – Svečani doček Nj. V. Kralja Petra u Skopje. Putovala 10.4.1914. u Ameriku.

СЛ. 58. Разгледница – Церемонијален пречек на Неговото височество Крал Петар во Скопје. Патувала 10.4.1914 до Америка.

FIG. 58. Postcard – Ceremonial welcome of His Majesty King Peter in Skopje. Traveled to America on April 10, 1914.

SL. 59. Razglednica – Pukovnik Milovan S. Nedić, komandant Moravske divizije II. poziva, kreće sa svojom vojskom iz Ohrida ka Strugi. Putovala 11.2.1914. iz Skopja u Vel. Gradište.

СЛ. 59. Разгледница - Полковникот Милован С. Недиќ, командант на Моравската дивизија на II Армија, со својата војска од Охрид заминува за Струга. Патувала на 11.2.1914 од Скопје до Вел. Градиште.

FIG. 59. Postcard - Colonel Milovan S. Nedić, commander of the Moravian Division of the II Army, departs with his army from Ohrid to Struga. Traveled on February 11, 1914. from Skopje to Vel. Gradište.

SL. 60. Razglednica – Bitola. Srpski vojnici pripremaju Božićnu pečenicu.

СЛ. 60. Разгледница – Битола. Српските војници подготвуваат божиќно печење.

FIG. 60. Postcard – Bitola. Serbian soldiers preparing Christmas roast.

SL. 61. Razglednica – Skopje, stari grad Cara Dušana. Izdanje Milorada S. Antonijeвић, Beograd Srbija. Putovala 7.3.1914. za Beograd.

СЛ. 61. Разгледница – Скопје, стариот град на царот Душан. Објавено од Милорад С. Антонијевић, Белград, Србија. Патувала на 7.3.1914 година за Белград.

FIG. 61. Postcard – Skopje, old city of King Dušan. Published by Milorad S. Antonijević, Belgrade, Serbia. Traveled on March 7, 1914 to Belgrade.

2. ORDENJE

/ ОРДЕНИ

/ DECORATION OF MEMORY

SL. 62. Orden uspomena na ratovanje balkanskih država za slobodu Makedonije. Bugarsko izdanje.

СЛ. 62. Орден во спомен на војната на балканските држави за слобода на Македонија. Бугарско издание.

FIG. 62. Decoration in memory of the war of the Balkan states for the freedom of Macedonia. Bulgarian edition.

SL. 63. Orden uspomena za oslobađanje Makedonije 1915.-16. Bugarsko izdanje.

СЛ. 63. Орден за комеморација за ослободување на Македонија 1915-1916 година. Бугарско издание.

FIG. 63. Decoration of Remembrance for the Liberation of Macedonia 1915-16. Bulgarian edition.

SL. 64. Orden Osvećenog Kosova 1912. Na reversu popis svih oslobođenih gradova. Izdanje Srbija.

СЛ. 64. Орден на осветено Косово во 1912 година. На задната страна, список на сите ослободени градови. Српско издание.

FIG. 64. Decoration of Sanctified Kosovo in 1912. On the reverse, a list of all liberated cities. Serbian edition.

SL. 65. Medalja dodijeljena grčkim vojnicima učesnicima bitke između Grka i Osmanskog carstva tijekom Balkanskih ratova. Prva strana: "U BOGU, ZA KRALJA I DOMOVINU 1912./1913."; druga strana: "MAKEDONIJA, EPIR, ARHIPELAG".

СЛ. 65. Медал доделен на грчки војници кои учествувале во битката меѓу Грците и Отоманската империја за време на Балканските војни. Прва страна: „ВО БОГА ЗА ЦАРОТ И ТАТКОВИНАТА 1912/1913“; втора страна: „МАКЕДОНИЈА, ЕПИР, АРХИПЕЛАГ“.

FIG. 65. Medal awarded to Greek soldiers participating in the battle between the Greeks and the Ottoman Empire during the Balkan Wars. First side: "IN GOD FOR KING AND COUNTRY 1912/1913"; second side: "MACEDONIA, EPIRUS, ARCHIPELAGO".

IV. Prvi svjetski rat i Versajska konferencija – osnova za oslobođenje

*/ Првата светска војна и Версајската конференција
– основа за ослободување
/ The First World War and the Versailles Conference
– the basis for liberation*

1. MAKEDONIJA – AUSTRO-UGARSKA 1914.-1918.

/ МАКЕДОНИЈА – АВСТРО-УНГАРИЈА 1914-1918

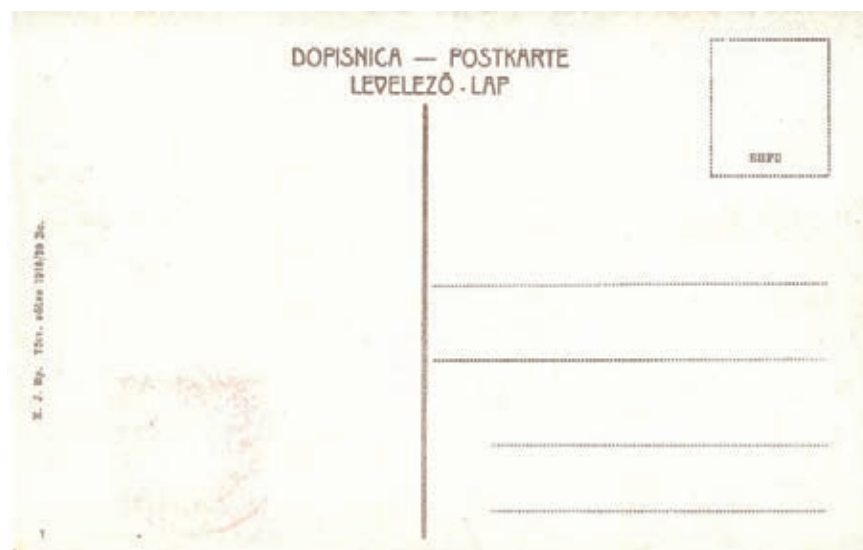
/ MACEDONIA – AUSTRO-HUNGARY 1914-1918

SL. 66. Razglednica – Skopje. Grob srpske sultanije.

СЛ. 66. Разгледница – Скопје. Гробница на српската султанија.

FIG. 66. Postcard - Skopje. The grave of the Serbian Sultana.

SL. 67. Razglednica – Skopje. Umetnička škola u Skopju. Izdanje Milorada S. Antonijevića, Beograd. Putovala 19.11.1914. Skoplje – Križevci, RH.

СЛ. 67. Разгледница – Скопје. Уметничко училиште во Скопје. Издадена од Милорад С. Антонијевиќ, Белград. Испратена на 19.11.1914 г. Скопје – Крижевци, РХ.

FIG. 67. Postcard – Skopje. Art School in Skopje. Published by Milorad S. Antonijević, Belgrade. Traveled on 19.11.1914. Skopje – Križevac, RC.

SL. 68. Razglednica – Skopje. Kazneni zavod. Izdanje Milorada S. Antonijevića, Beograd. Putovala 21.12.1914. Skoplje – Križevci, RH.

СЛ. 68. Разгледница – Скопје. Казнен завод. Издадена од Милорад С. Антонијевиќ, Белград. Испратена на 21.12.1914 г. Скопје – Крижевци, РХ..

FIG. 68. Postcard – Skopje Penitentiary. Published by Milorad S. Antonijević, Belgrade. Traveled on 21.12.1914. Skopje – Križevac, RC.

Elne mazedon. Ortschaft im Zeichen des Krieges

SL. 69. Razglednica. Makedonsko selo u sjeni rata. Putovala za Berlin 27.12.1916. Feldpost.

СЛ. 69. Разгледница. Македонско село во сенката на војната.

Патувала во Берлин 27.12.1916. Фелдпост.

FIG. 69. Postcard. Macedonian village in the shadow of the war. Traveled to Berlin 27.12.1916. Feldpost.

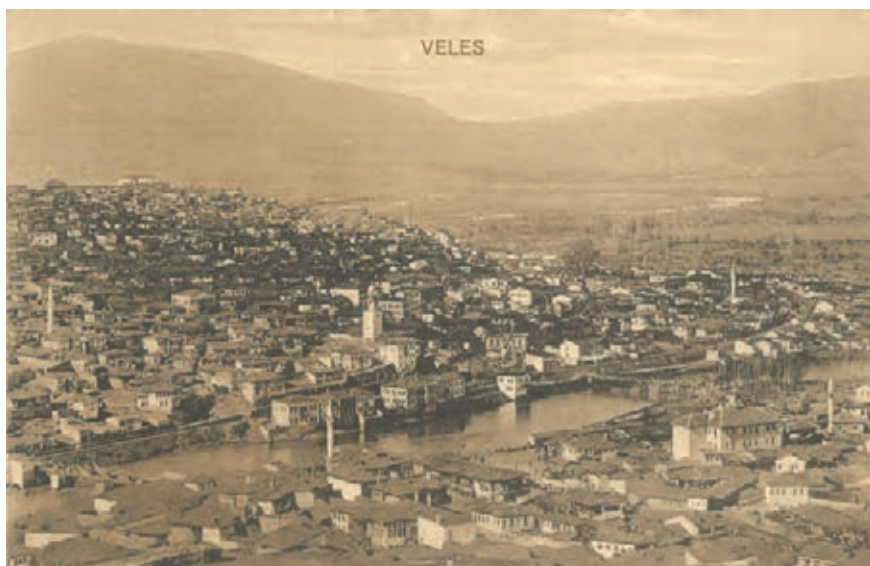

SL. 70. Razglednica – Skopje (Ueskueb). Staro drvo u rijeci Vardar.
Putovala za Beograd 14.1.1916. Feldpost.

СЛ. 70. Разгледница – Скопје (Ушкуб). Старо дрво во реката Вардар.
Патувала за Белград на 14 јануари 1916 година. Фелдпост.

FIG. 70. Postcard – Skopje (Ueskueb). An old tree in the river Vardar.
Traveled to Belgrade on January 14, 1916. Feldpost.

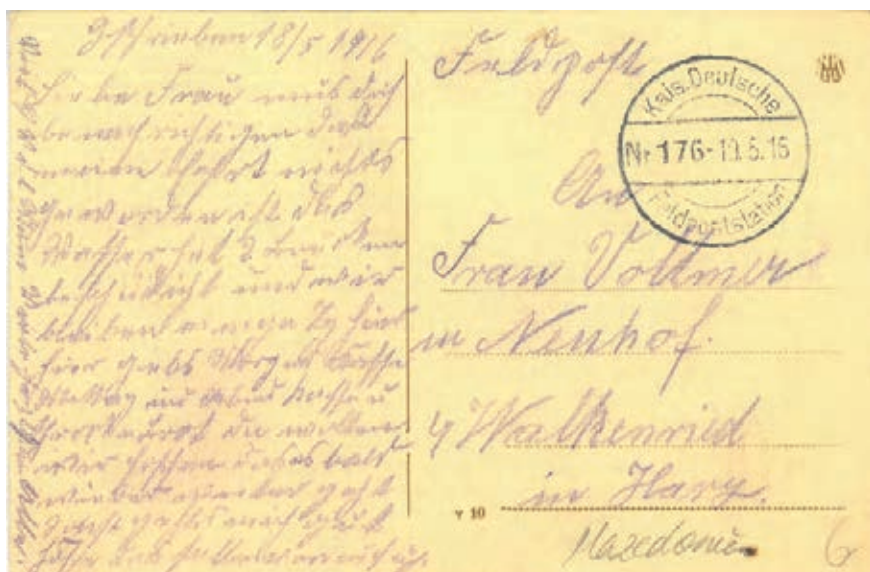

SL. 71. Razglednica – Veles. Putovala 18.5.1916. Feldpost.

СЛ. 71. Разгледница – Велес. Патувала 18.5.1916. Фелдпост.

FIG. 71. Postcard – Veles. Traveled 18.5.1916. Feldpost.

SL. 72. Razglednica – Demir kapija. Putovala 14.7.1917.

СЛ. 72. Разгледница – Демир Капија. Патувала на 14.7.1917 година.

FIG. 72. Postcard – Demir Gate. Traveled on 14.7.1917.

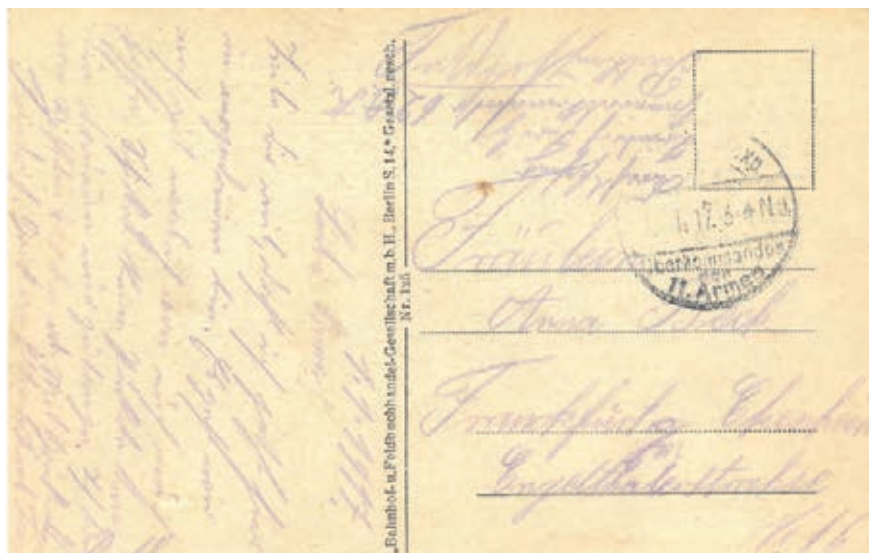

SL. 73. Razglednica – Donosi se makedonska nedjeljna pečenka. Putovala 1.1.1917. Feldpost.

СЛ. 73. Разгледница – Се носи македонското неделно печење.
Патувала на 1.1.1917 година. Фелдпост.

FIG. 73. Postcard – Macedonian Sunday roast is being brought. Traveled on 1.1.1917. Feldpost.

SL. 74. Razglednica – Mazedonien/Makedonija, Veles. Putovala 21.10.1917. Feldpost.

СЛ. 74. Разгледница – Македонија, Велес. Патувала 21.10.1917. Фелдпост.

FIG. 74. Postcard – Macedonia, Veles. Traveled 21.10.1917. Feldpost.

SL. 75. Razglednica – Prilep, Macedonien/Makedonija. Putovala za Berlin 14.5.1918. Feldpost.

СЛ. 75. Разгледница – Прилеп, Македонија. Патувала во Берлин 14.5.1918. Фелдпост.

FIG. 75. Postcard – Prilep, Macedonia. Traveled to Berlin 14.5.1918. Feldpost.

SL. 76. Razglednica – Feldmaršal von Markensen i general-pukovnik Boyadschiew na povijesnom mostu u Strugi na Drimu.

СЛ. 76. Разгледница – Фелдмаршал фон Маркенсен и генерал-потполковник Бојадским на историскиот мост во Струга на реката Дрим.

FIG. 76. Postcard – Field Marshal von Markensen and Lieutenant General Boyadschiew on the historic bridge in Struga on the Drim River.

2. MAKEDONIJA – BUGARSKA 1914.-1921.

/ МАКЕДОНИЈА – БУГАРИЈА 1914-1921

/ MACEDONIA – BULGARIA 1914-1921

SL. 77. Razglednica – Ohrid. Grad Ohrid sa jezerom – koljevka bugarske prosvjete i duhovnog oslobođenja 22.11.1915. Bugarsko izdanje, izdaje knjigov. Osnova-Sofija. Feldpost. Putovala 21.10.1916. iz Varne u Njemačku.

СЛ. 77. Разгледница - Охрид. Градот Охрид со езерото – лулката на бугарското образование и духовно ослободување, на 22 ноември 1915 година. Бугарско издание, објавено од Базис-Софија. Фелдпост. Патувала на 21 октомври 1916 година од Варна до Германија.

FIG. 77. Postcard - Ohrid. The city of Ohrid with the lake – the cradle of Bulgarian education and spiritual liberation, on November 22, 1915. Bulgarian edition, published by Basis-Sofia. Feldpost. Traveled on October 21, 1916 from Varna to Germany.

SL. 78. Razglednica – Ohrid. Putovala u Pariz, Francuska. Bugarsko izdanje.

СЛ. 78. Разгледница - Охрид. Патувала во Париз, Франција. Бугарско издание.

FIG. 78. Postcard - Ohrid. Traveled to Paris, France. Bulgarian edition.

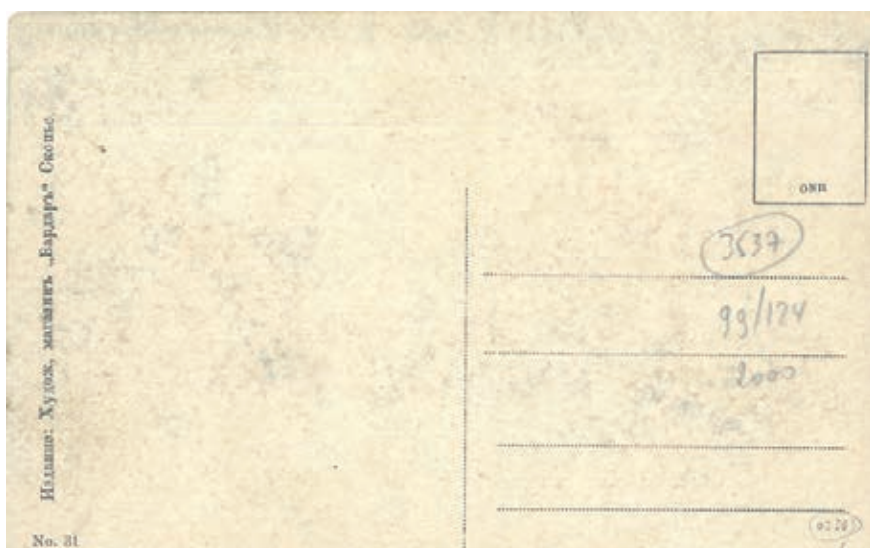

SL. 79.. Razglednica – Ohrid. Bugarsko izdanje, Hudož magazin, Vardar, Skoplje.

СЛ. 79. Разгледница – Охрид. Бугарско издание, списание Худож, Вардар, Скопје.

FIG. 79. Postcard – Ohrid. Bulgarian edition, Hudož magazine, Vardar, Skopje.

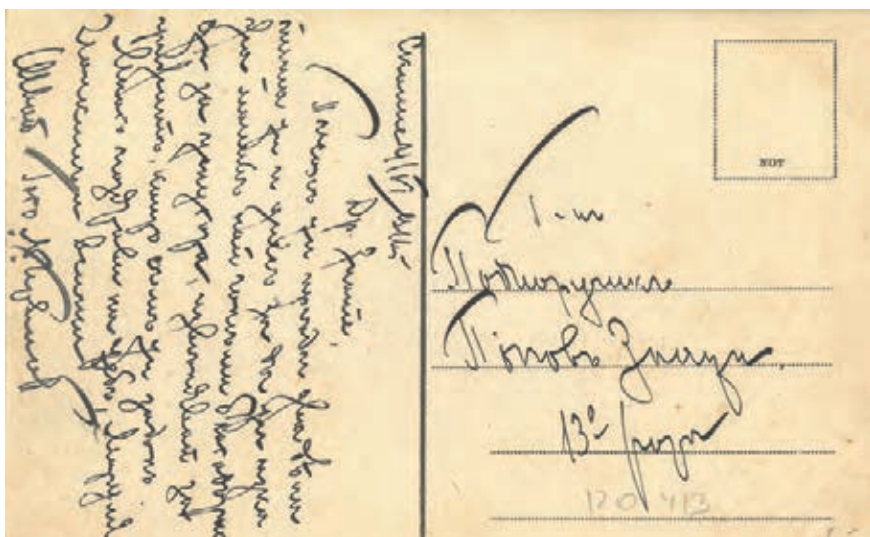

SL. 80. Razglednica – Na Šar planini. Izdanje: Bugarska.

СЛ. 80. Разгледница - На Шар планина. Бугарско издание.

FIG. 80. Postcard - On Šar mountain. Edition: Bulgaria.

SL. 81. Poštanske marke izdane od strane Bugarske, 1917. – Oslobođanje Makedonije, mi 112-118.

СЛ. 81. Поштенски марки издадени од Бугарија, 1917 – Ослободување на Македонија, ми 112-118.

FIG. 81. Postage stamps issued by Bulgaria in 1917 – Liberation of Macedonia, mi 112-118.

SL. 82. Poštanske marke izdane od stane Bugarske 1918-1919. – Oslobođanje Makedonije, mi 119-121.

СЛ. 82. Поштенски марки издадени од Бугарија 1918-1919 – Ослободување на Македонија, ми 119-121.

FIG. 82. Postage stamps issued by Bulgaria 1918-1919 – Liberation of Macedonia, mi 119-121

SL. 83. Poštanske marke izdane od stane Bugarske 1920. – Oslobođanje Makedonije, mi 135-144.

СЛ. 83. Поштенски марки издадени од Бугарија во 1920 година – Ослободување на Македонија, ми 135-144.

FIG. 83. Postage stamps issued by Bulgaria in 1920 – Liberation of Macedonia, mi 135-144.

SL. 84. Poštanske marke izdane od stane Bugarske 1921. – Oslobođanje Makedonije, mi 151-155.

СЛ. 84. Поштенски марки издадени од Бугарија во 1921 година – Ослободување на Македонија ми 151-155.

FIG. 84. Postage stamps issued by Bulgaria in 1921 – Liberation of Macedonia, mi 151-155

3. MAKEDONIJA – GRČKA 1914.-1918.

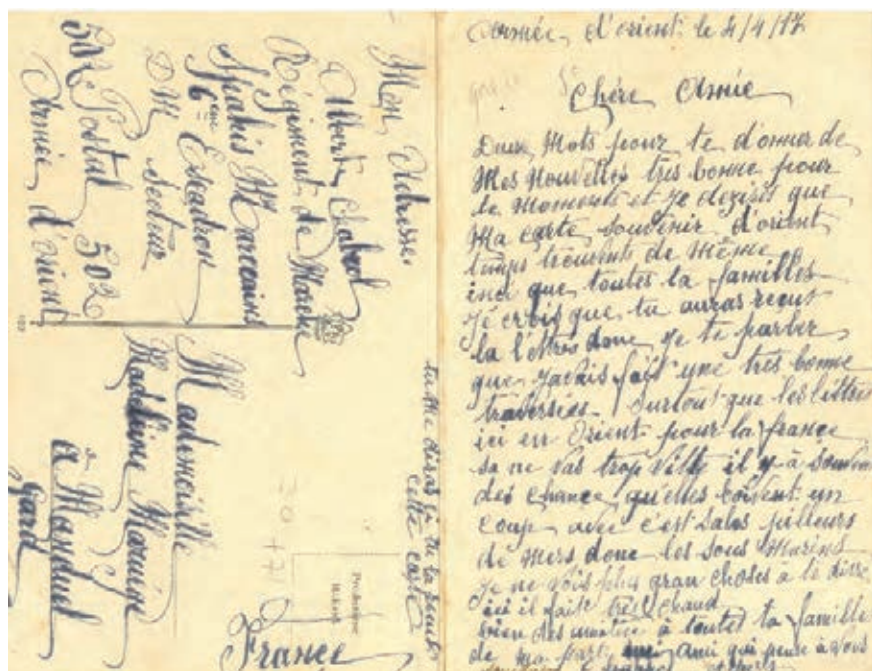
/ МАКЕДОНИЈА – ГРЦИЈА 1914-1918 / MACEDONIA – GREECE 1914-1918

SL. 85. Razglednica – Solun, Makedonija, Grčka. Izdanje: Italija. Putovala 4.4.1917. u Francusku.

СЛ. 85. Разгледница – Солун, Македонија, Грција. Издање: Италија. Патувала во Франција на 4.4.1917.

FIG. 85. Postcard – Thessaloniki, Macedonia, Greece. Edition: Italy. Traveled to France on 4.4.1917.

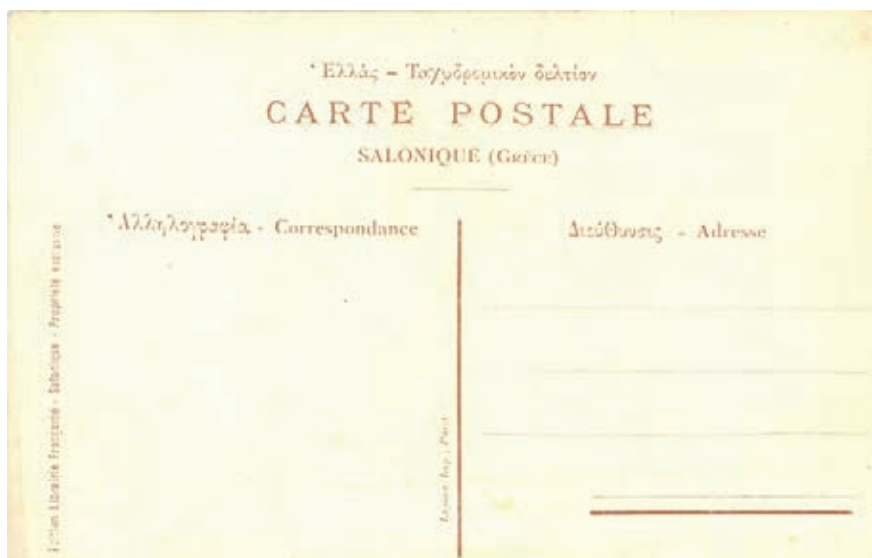

Ἑστρατεία Μακεδονίας 1915-1917. Περιοχή μεθραλλιοβολῶν ῥωσικῶν ἀναχωροῦσα διὰ τὰ χαρακώματα.
1080. Campagne de Macédoine 1915-1917. — Compagnie de mitrailleuses russes
se rendant aux tranchées.

SL. 86. Razglednica – Ruska mitraljeska satnija ide u rovove, Makedonija 1915.-1917. Izdanje: Francuska.

СЛ. 86. Разгледница – Руска митралеска чета влегува во рововите, Македонија 1915-1917. Француско издание.

FIG. 86. Postcard – Russian machinegun company goes into the trenches, Macedonia 1915-1917. French edition.

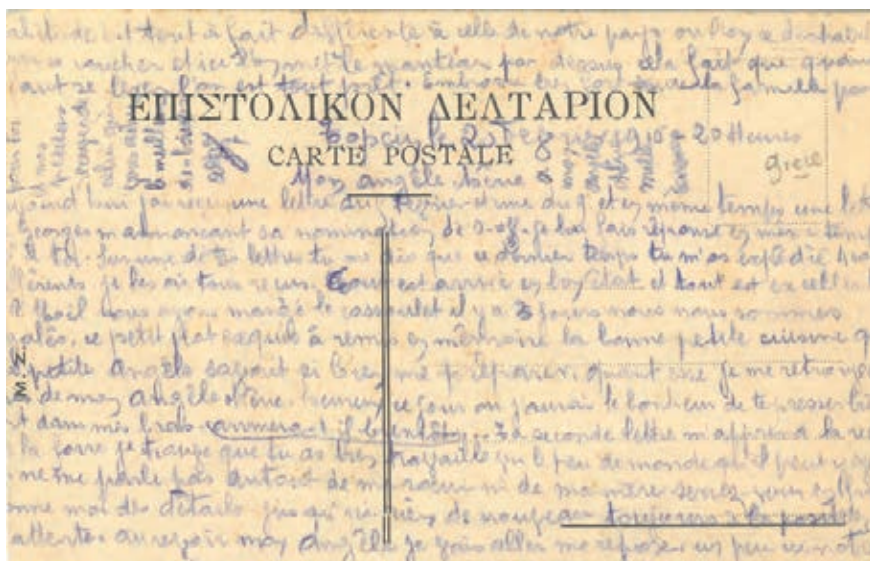

SL. 87. Razglednica – Solun, Makedonija, Grčka. Izdanje: Grčka.

СЛ. 87. Разгледница – Солун, Македонија, Грција. Издание: Грција.

FIG. 87. Postcard – Thessaloniki, Macedonia, Greece. Edition: Greece.

SL. 88. Razglednica – Solun, Makedonija, Grčka. Izdanje: Grčka.

СЛ. 88. Разгледница – Солун, Македонија, Грција. Издание: Грција.

FIG. 88. Postcard – Thessaloniki, Macedonia, Greece. Edition: Greece.

SL. 89. Razglednica – Solun, Makedonija, Grčka. Izdanje: Grčka.

СЛ. 89. Разгледница – Солун, Македонија, Грција. Издание: Грција.

FIG. 89. Postcard – Thessaloniki, Macedonia, Greece. Edition: Greece.

SL. 90. Razglednica – Voden groblje, Makedonija, Grčka. Izdanje: Francuska.

СЛ. 90. Разгледница – Воден гробје, Македонија, Грција. Француско изданије.

FIG. 90. Postcard – Voden cemetery, Macedonia, Greece. French edition.

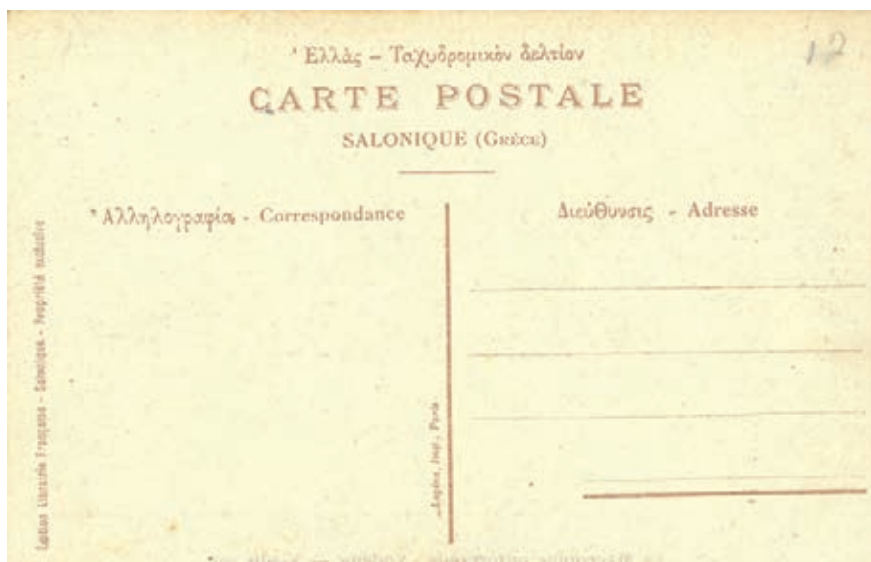

SL. 91. Razglednica – Voden, Makedonija, Grčka. Izdanje: Francuska.

СЛ. 91. Разгледница – Воден, Македонија, Грција. Француско издание.

FIG. 91. Postcard – Voden, Macedonia, Greece. French edition.

SL. 92. Razglednica – Sv. Pantelejmon, Makedonija, Grčka. Izdanje: Francuska. Putovala 28.9.1916.

СЛ. 92. Разгледница – Св. Пантелејмон, Македонија, Грција. Издание: Франција. Патувала на 28 септември 1916.

FIG. 92. Postcard – St. Panteleimon, Macedonia, Greece. Edition: France. Traveled on September 28, 1916

SL. 93. Razglednica – Solun, sitni trgovac. Makedonija Grčka. Izdanje: Francuska, putovala u Belgiju, 1920.

С.Л. 93. Разгледница – Солун, ситен трговец. Македонија, Грција. Француско издание, патувала до Белгија, 1920.

FIG. 93. Postcard – Thessaloniki, cookshop keeper, Macedonia, Greece. French edition, traveled to Belgium 1920.

SL. 94. Poštanske marke izdane od strane Grčke 1927, mi 304-317.

СЛ. 94. Поштенски марки издадени од Грција во 1927, ми 304-317.

FIG. 94. Postage stamps issued by Greece in 1927, mi 304-317.

Makedonska ženska pošnja.

Македонска женска носија.

Macedonian women's costume.

SL. 95. Poštanske marke izdane od strane Grčke, 1930 – Neovisnost, mi 327-344.

СЛ. 95. Поштенски марки издадени од Грција, 1930 – Независност, ми 327-344.

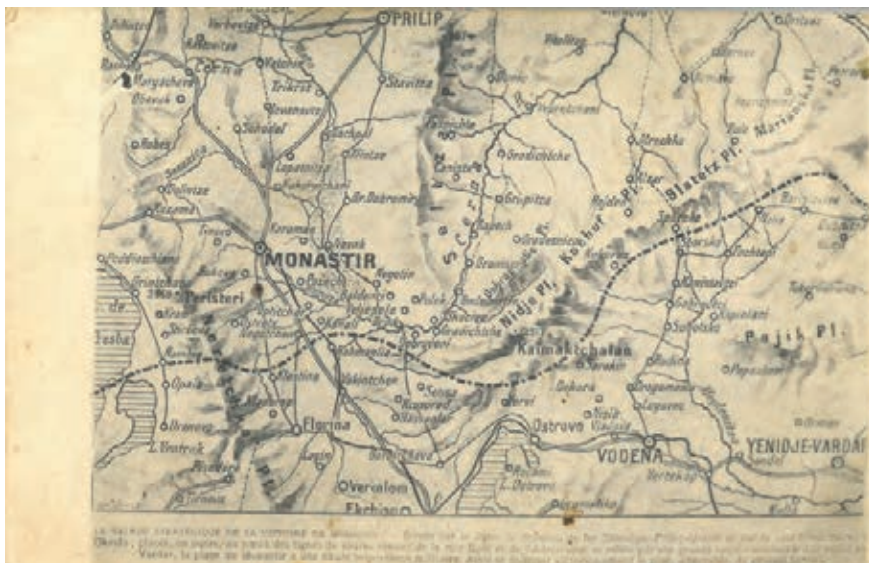
FIG. 95. Postage stamps issued by Greece, 1930 – Independence, mi 327-344.

4. MAKEDONIJA – FRANCUSKA 1914.-1918.

/ МАКЕДОНИЈА – ФРАНЦИЈА 1914-1918

/ MACEDONIA – FRANCE 1914-1918

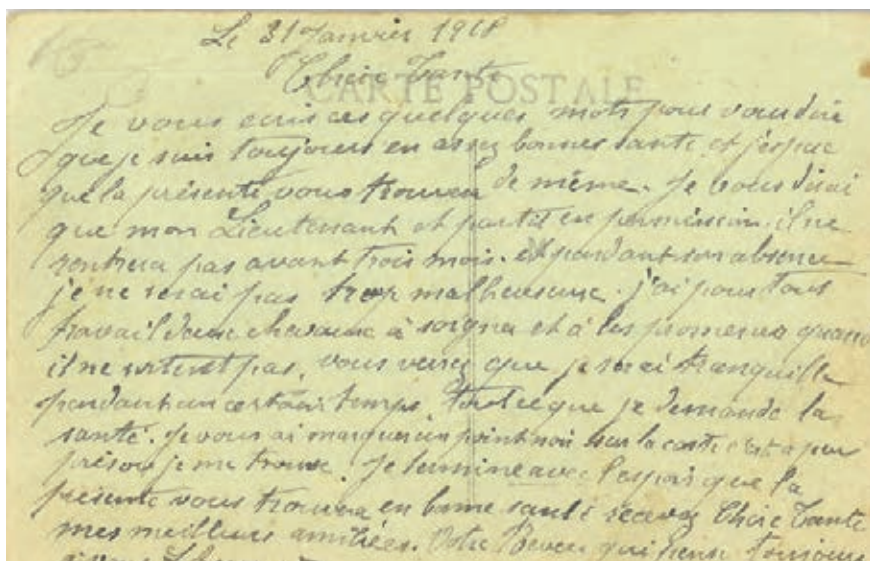
SL. 96. Razglednica – Karta, Solunski front u Makedoniji, Grčka. Izdanje Francuska, putovala 1918.

СЛ. 96. Разгледница - Карта на Солунскиот фронт во Македонија, Грција.

Издание: Франција, патувала во 1918.

FIG. 96. Postcard - Map of the Thessaloniki front in Macedonia, Greece.

Edition: France, traveled in 1918.

SL. 97. Razglednica – Bitola (Monastir) u Makedoniji, bombardirana 1917. Izdanje: Francuska.

СЛ. 97. Разгледница – Битола (Монастир) во Македонија, бомбардирана во 1917. Издание: Франција.

FIG. 97. Postcard – Bitola (Monastir) in Macedonia, bombed in 1917. Edition: France.

SL. 98. Razglednica – vojni kamp u Makedoniji 1917. Izdanje: Francuska. Putovala 1918.

СЛ. 98. Разгледница – воен логор во Македонија 1917. Издание: Франција. Патувала во 1918.

FIG. 98. Postcard – military camp in Macedonia 1917. Edition: France. Traveled in 1918.

SL. 99. Razglednica – kamp, vojna bolnica u Makedoniji. Izdanje: Francuska. Putovala 1920.

СЛ. 99. Разгледница – воен болнички камп во Македонија. Француско издание. Патувала во 1920.

FIG. 99. Postcard – a military hospital camp in Macedonia. French edition. Traveled in 1920.

SL. 100. Razglednica – vojni kamp, tipična scena u Makedoniji. Izdanje: Francuska.

СЛ. 100. Разгледница – воен логор, типична сцена во Македонија. Издание: Франција.

FIG. 100. Postcard – a military camp, a typical scenery in Macedonia. Edition: France.

SL. 101. Lerin (Serbija), zapravo u Makedoniji. Izdanje: Francuska. Putovala 1918.

СЛ. 101. Лерин (Србија), всушност во Македонија. Издание: Франција. Патувала во 1918.

FIG. 101. Florina (Serbia), actually in Macedonia. Edition: France. Traveled in 1918.

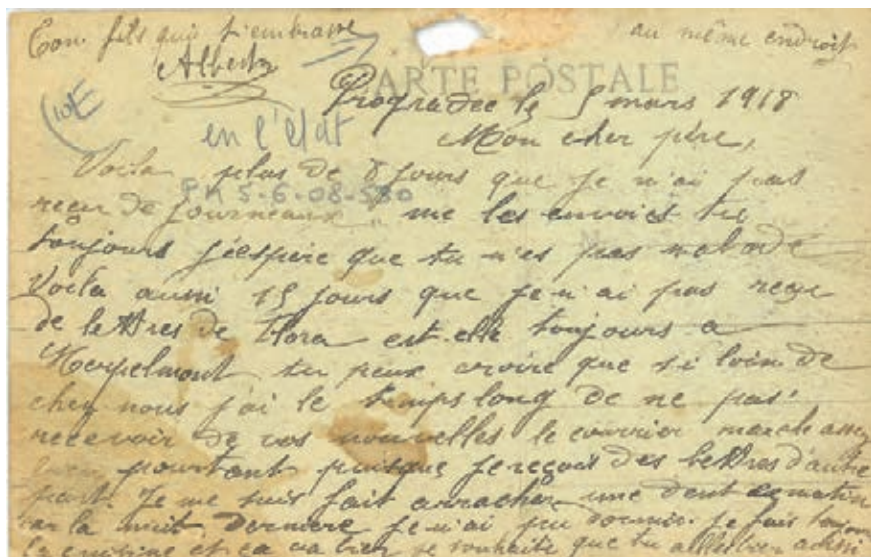

SL. 102. Mladi Makedonci sudjeluju u popravku ceste u Makedoniji.
Izdanje: Francuska. Putovala 1918.

СЛ. 102. Млади Македонци учествуваат во поправки на патишта во Македонија.
Француско издание. Патувала во 1918.

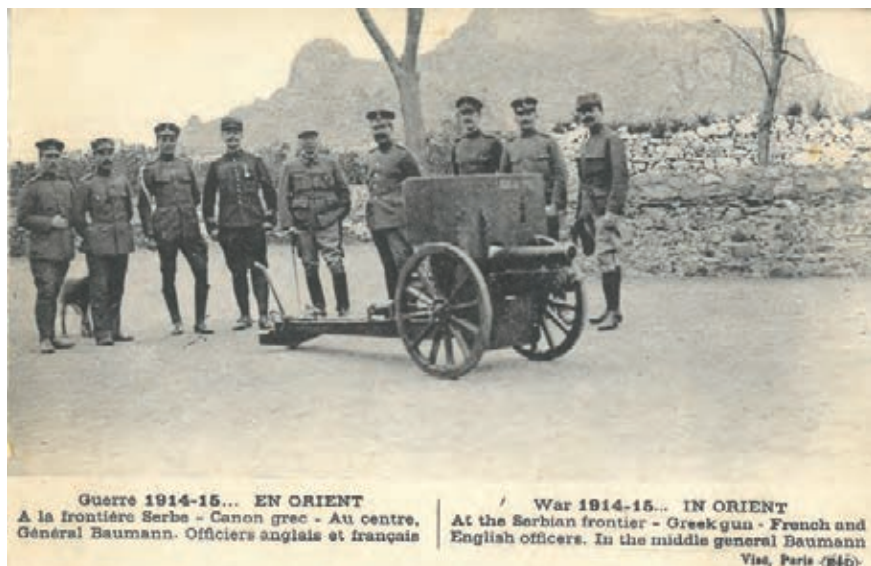
FIG. 102. Young Macedonians participate in road repairs in Macedonia. French edition.
Traveled in 1918.

5. MAKEDONIJA – ENGLESKA 1914.-1918.

/ МАКЕДОНИЈА – АНГЛИЈА 1914-1918

/ MACEDONIA – ENGLAND 1914-1918

SL. 103. Razglednica na Srpskoj granici – Grčki top – Francuski i Engleski oficiri, u sredini general Baumann. Izdanje Francuska.

СЛ. 103. Разгледница на српската граница - грчки топови - француски и англиски офицери, меѓу нив генерал Бауман. Издание Франција. Патувала.

FIG. 103. Postcard on the Serbian border - Greek cannon - French and English officers, in the middle general Baumann. Edition France. Traveled.

SL. 104. Razglednica – Konstrukcija engleskog hangara za dirizable. Izdanje Francuska.

СЛ. 104. Разгледница – Конструкција на англиски хангар за дирижабли. Француско издание.

FIG. 104. Postcard – Construction of an English shed for dirigibles. French edition.

SL. 105. Razglednica – Balkan, 1918. Povodom 80. obljetnice bitke za Bitolu (Monastir). Izdanje Engleska.

СЛ. 105. Разгледница – Балкан, 1918. По повод 80-тата годишнина од битката за Битола. Англиско издание.

FIG. 105. The Balkans, 1918. On the occasion of 80th Anniversary of the battle for Bitola (Monstar). English edition.

6. MAKEDONIJA – ITALIJA 1914.-1918.

/ МАКЕДОНИЈА – ИТАЛИЈА 1914-1918

/ MACEDONIA – ITALY 1914-1918

SL. 106. Poštanska kartica. Izdanje: Italija. 161. pješačka pukovnija stacionirana u Makedoniji od 1916.-1919.

СЛ. 106. Картичка за кореспонденција. Италијанско изданице. 161-от пешадишки полк распореден во Македонија од 1916-1919 година.

FIG. 106. Postcard. Italian edition. 161 Infantry regiment stationed in Macedonia from 1916-1919.

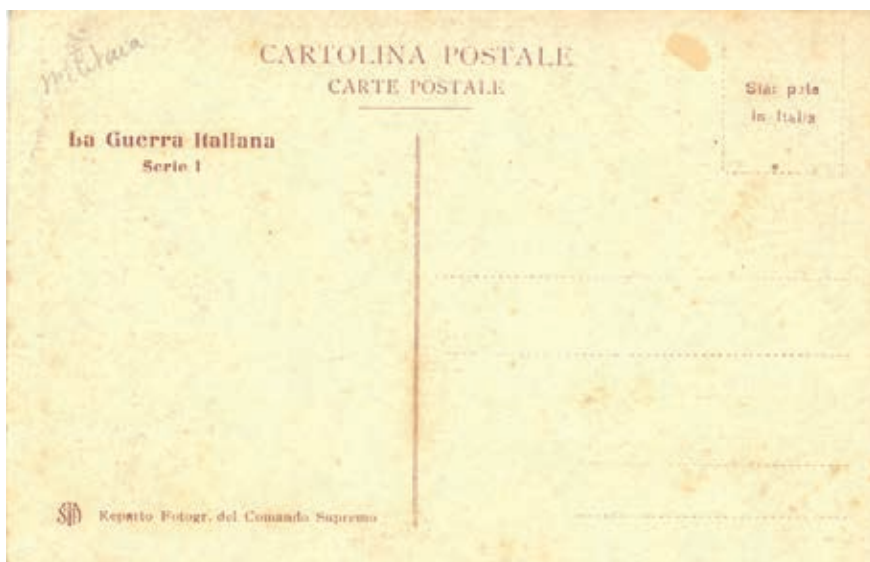

SL. 107. Razglednica – Srpski Princ Aleksandar u posjeti talijanskom kampu u Makedoniji. Izdanje: Italija.

СЛ. 107. Разгледница - Српскиот принц Александар во посета на италијанскиот логор во Македонија. Издание: Италија.

FIG. 107. Postcard - Serbian Prince Aleksandar visiting the Italian camp in Macedonia. Edition: Italy.

SL. 108. Poštanska kartica 35. Divizije na području Makedonije, 1916.-1919.
Izdanje Italija. Putovala 9.10.1916.

СЛ. 108. Картичка за кореспонденција на 35-та Дивизија на подрачјето на Македонија, 1916-1919 година. Италијанско издание. Патувала на 9 октомври 1916.

FIG. 108. Postcard of the 35th Division in the area of Macedonia, 1916-1919. Italian edition.
Traveled on 9.10.1916.

nona di guerra 7-10-16

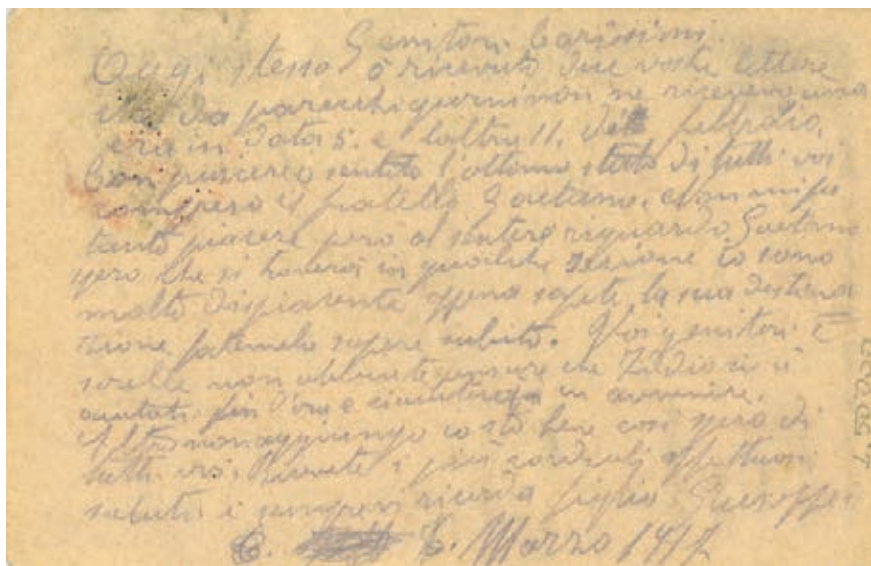
Carissima moglie vengo con questa mia per dirti che di salute sto benissimo come vedo passare che una di te e delle nostre famiglie credo che ormai manco la mia lettera contenente la mia fotografia incollata al giorno dopo sarete facete la tua lettera quella dove era cartolina dalla mia famiglia ed una da Commaro dove reate che state tutti bene ti prego farmi sapere se hai ricevuto la fotografia una pronta risposta per essere contento, con questo ti lascio di scrivere ti saluto carissimamente mi dico tuo marito Louis salutarvi la tua famiglia ed pure la mia e garzonino Sei miei compagni presto perche gia

SL. 109. Poštanska kartica 35. Divizije na području Makedonije, 1916-1919. Izdanje: Italija. Putovala 8.3.1917. Verona.

СЛ. 109. Картичка за кореспонденција на 35-та Дивизија на подрачјето на Македонија 1916-1919 година. Италијанско издание. Патувала на 8 март 1917 во Верона.

FIG. 109. Postcard of the 35th Division in the area of Macedonia, 1916-19. Italian edition. Traveled on 8.3.1917 Verona.

7. SRBIJA 1914.-1918.

/ СРБИЈА 1914-1918

/ SERBIA 1914-1918

SL. 110. Razglednica – Srpski Princ Aleksandar na Lionskom kolodvoru 1916. Izdanje: Francuska.

СЛ. 110. Разгледница - Српскиот принц Александар на станицата во Лион во 1916. Издание: Франција.

FIG. 110. Postcard - Serbian Prince Aleksandar at the Lyon station in 1916. Edition: France.

SL. 111. Dopisna karta srpskih ratnika – Izdanje Inspekcija Pošta srpskih armija.

СЛ. 111. Картичка за кореспонденција на српските војни - издадена од Инспекторатот на Поштата на српските војски.

FIG. 111. Correspondence card of Serbian warriors - Issued by the Post Inspectorate of the Serbian Armies.

VERSAJ 1919. / БЕРКАЈ 1919 / VERSAILLES 1919

SL. 112. Razglednica – Versajski mirovni kongres 1919. Izdanje Francuska.

СЛ. 112. Разгледница – Версајски мировен конгрес 1919 година. Француско издание.

FIG. 112. Postcard – The Versailles Peace Congress 1919. French edition.

SL. 113. Razglednica – Versaj, oficiri stoje na stolicama i stolovima, gledaju potpisivanje mirovnog sporazuma 28.6.1919. Izdanje: Francuska.

СЛ. 113. Разгледница - Версај, офицери стојат на столица и маси и го гледаат потпишувањето на мировниот договор на 28 јуни 1919. Издание: Франција.

FIG. 113. Postcard - Versailles, officers stand on chairs and tables and observe the signing of the peace agreement on June 28, 1919. Edition: France.

THE NOSTALGIA POSTCARD

COLLECTOR'S CLUB

Versailles, 1919

On June 28th, allied officers stood on chairs and tables to look through to the room where the Peace Treaty was being signed. At ten to four, the guns around the Palace crashed out their salute as the Germans signed, and a great cheer went up from the crowd outside. The Allies had spent many months arguing over the severity of the Punishment the Germans should receive for the war. Lloyd George promised Britain that Germany would be squeezed like a "lemon until the pips squeak", but even he was surprised at the extent of the French demands.

This Edition © IRIS Publishing Ltd. MCMXCII. Set 35

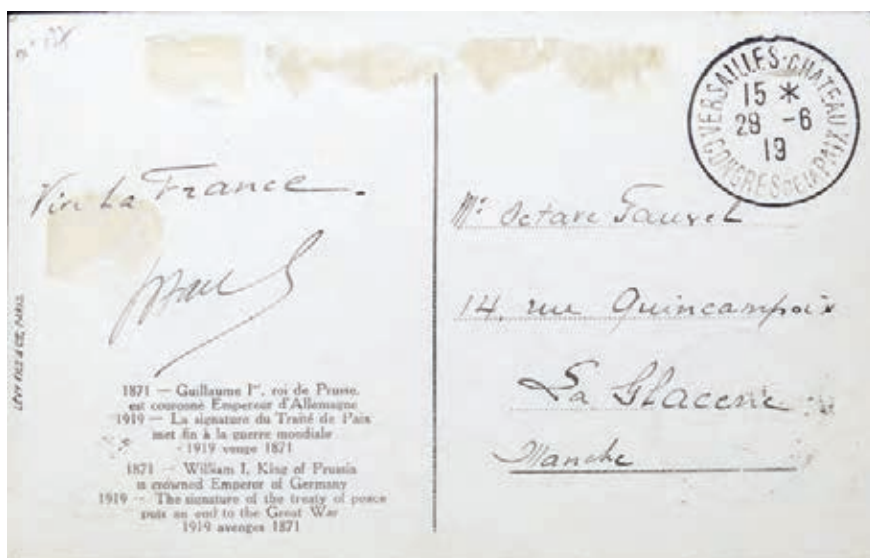
Photo © Hulton Picture Company

SL. 114. Razglednica – Versaj, stol na kojem je potpisan mirovni sporazum Velikog rata 28.6.1919. Izdanje: Francuska.

СЛ. 114. Разгледница – Версај, масата на која беше потпишан мировниот договор од Големата војна на 28.6.1919. Издание: Франција.

FIG. 114. Postcard - Versailles, the table on which the peace agreement of the Great War was signed on June 28, 1919. Edition: France.

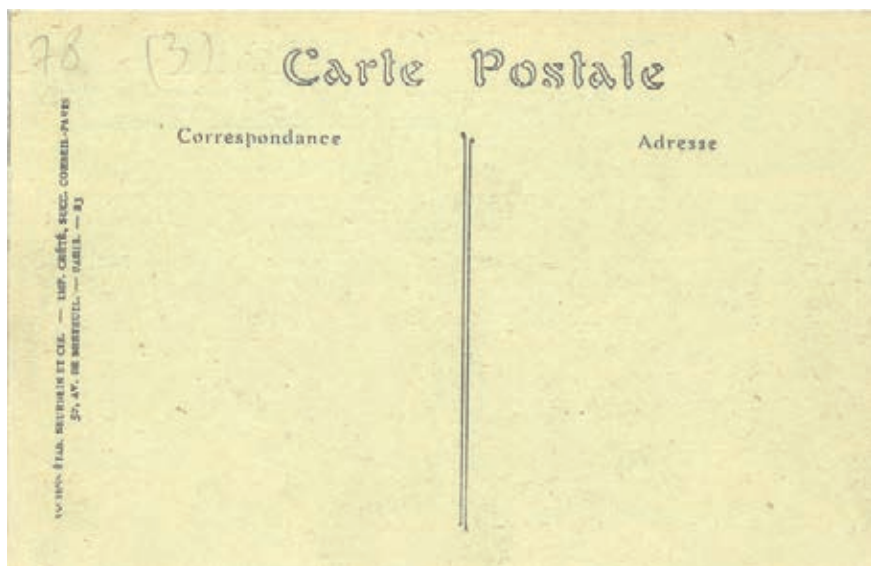

SL. 115. Razglednica – Versaj, Praznik pobjede 14.7.1919. Izdanje Francuska.

СЛ. 115. Разгледница – Ден на победата, Версај, 14 јули 1919 година. Француско издание.

FIG. 115. Postcard – Versailles, Victory Day, July 14, 1919. French edition.

Apothéose de la Victoire - 14 Juillet 1919. Les Serbes défilent place de la Concorde.
The Serbians in parade at the Concorde.

SL. 116. Razglednica – Versaj, Srpska vojska paradira na Concorde 14.7.1919. Izdanje: Francuska.

СЛ. 116. Разгледница - Версај, парада на српската војска на Конкорд
14.7.1919. Издание: Франција.

FIG. 116. Postcard - Versailles, Serbian army parades on Concorde 14.7.1919. Edition: France.

8. MAKEDONIJA – KRALJEVINA SRBA, HRVATA I SLOVENACA 1919.-1941.

/ МАКЕДОНИЈА – КРАЛСТВОТО НА СРБИТЕ, ХРВАТИТЕ И СЛОВЕНЦИТЕ 1919-1941

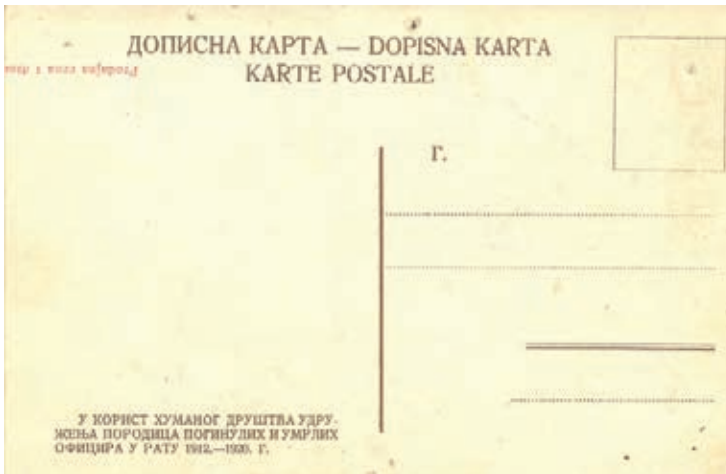
/ MACEDONIA – THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES 1919-1941

SL. 117. Razglednica – karta razvitka Kraljevine S.H.S 1804.-1918. Prikazuje se broj stanovnika i teritorij u vremenskom periodu 1804.-1918.

СЛ. 117. Разгледница – карта на развојот на Кралството СХС, 1804-1918. Го прикажува бројот на жители и територијата во периодот 1804-1918.

FIG. 117. Postcard – map of the development of the Kingdom of S.H.S. 1804-1918. Shows the number of inhabitants and territory in the period 1804-1918.

9. NOVČANICE NA TERITORIJU MAKEDONIJE – KRALJEVINA SHS

/ БАНКНОТИ НА ТЕРИТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА – КРАЛСТВО СХС /
BANKNOTES ON THE TERRITORY OF MACEDONIA – THE KINGDOM SCS

SL. 118. Novčanica 50 maraka – Pečat Kraljevsko srpsko – Načelstvo okruga Kumanovo.

СЛ. 118. Банкнота од 50 марки – Кралски српски печат – окружна управа Куманово.

FIG. 118. Banknote of 50 marks – Royal Serbian Seal – Kumanovo District Authority.

SL. 119. Novčanica 100 kruna-korona, Austro-Ugarska – Pečat: Gostivar.

СЛ. 119. Банкнота 100 круни, Австро-унгарска империја – Печат: Гостивар.

FIG. 119. Banknote 100 crowns, Austro-Hungarian Empire – Stamp: Gostivar.

SL. 120. Novčanica 1 lev, srebro. Bugarska – Pečat Načelnik sreza Struga.

СЛ. 120. Банкнота од 1 лев, сребрена. Бугарија – Печат на началникот на струшката околија.

FIG. 120. Banknote 1 lev, silver, Bulgaria – Seal of the Head of the Struga District.

10. MAKEDONIJA – KRALJEVINA SHS 1918.-1921., 1921.-1929.

/ МАКЕДОНИЈА – КРАЛСТВОТО НА СХС 1918-1921, 1921-1929

/ MACEDONIA – THE KINGDOM OF SCS 1918-1921, 1921-1929

SL. 121. Razglednica – Skopje. Otkrivanje spomenika na dan 17.12.1924. palim vojnicima 1912.-1918. Putovala: 15.5.1925. za Beograd.

СЛ. 121. Сл. Разгледница – Скопје. Откривање на споменикот на 17 декември 1924 година на паднатите војници, 1912-1918. Патувала: 15.5.1925 г. за Белград.

FIG. 121. Postcard – Skopje. Unveiling of the monument on 17.12.1924 to the fallen soldiers of 1912-1918. Traveled: 15.5.1925 to Belgrade.

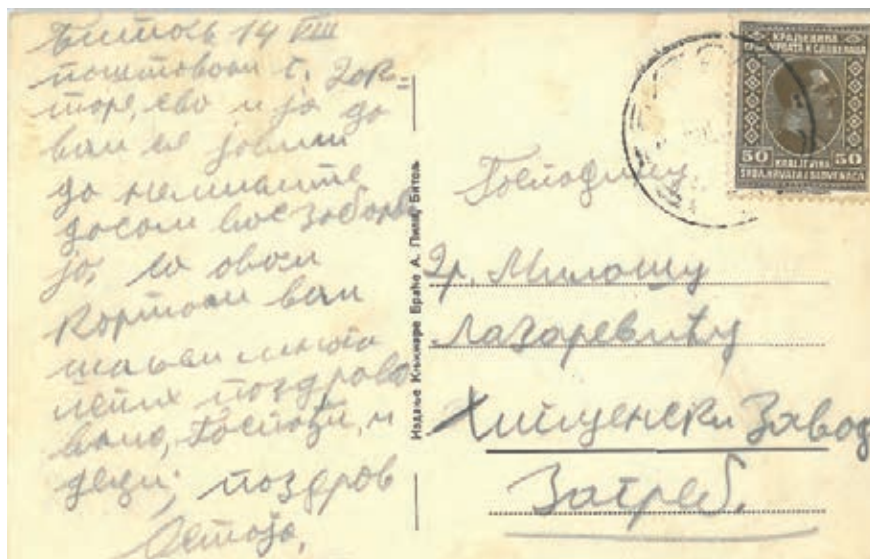

SL. 122. Razglednica – Sanatorium u Bitoli. Izdanje: knjižare Braće A. Pili, Bitolj. Putovala za Zagreb.

СЛ. 122. Разгледница - Санаториум во Битола. Издавач: книжарница Браќа А. Пили, Битола. Патувала во Загреб.

FIG. 122. Postcard - Sanatorium in Bitola. Published by A. Pili brothers' bookshop, Bitola. Traveled to Zagreb.

SL. 123. Razglednica – Đevdelija kasarna. Izdanje: Dinković i sin, Đevdelija. Putovala 2.5.1929 za Zidani Most, Slovenija.

СЛ. 123. Разгледница - касарна Гевгелија. Издание: Динковиќ и синот, Гевгелија. Патувала на 2.5.1929 кон Зидани Мост, Словенија.

FIG. 123. Postcard - Gevgelija barracks. Edition Dinković i son, Gevgelija. Traveled on May 2, 1929 to Zidani Most, Slovenia.

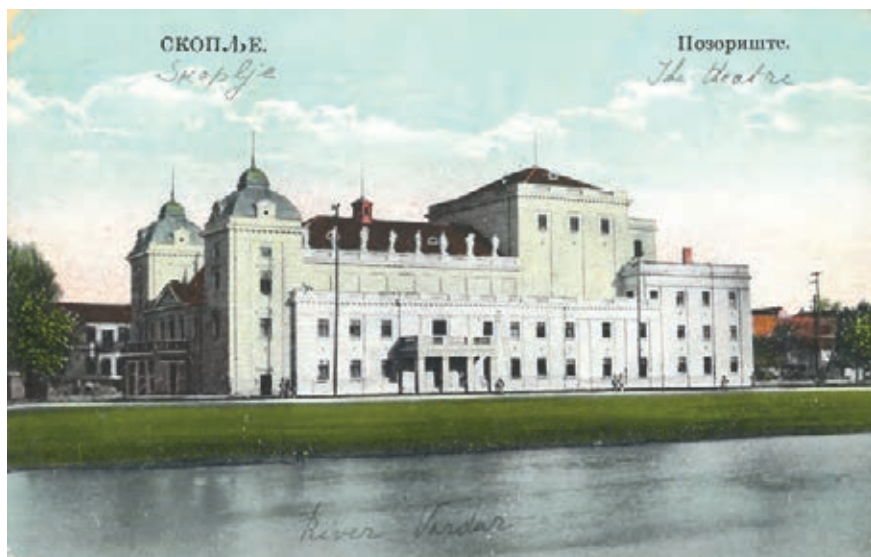

SL. 124. Razglednica – Skopje. Trg Kralja Petra. Izdanje: Trajko V. Stolić, Skopljje. Putovala 7.10.1926. za Čehoslovačku.

СЛ. 124. Разгледница – Плоштад Крал Петар во Скопје. Издавач Трајко В. Столиќ, Скопје. Патувала 7.10.1926. во Чехословачка.

FIG. 124. Postcard – Skopje, King Peter's Square. Published by Trajko V. Stolić, Skopje. Traveled 7.10.1926. to Czechoslovakia.

SL. 125. Razglednica – Skopje, kazalište. Izdanje: Trajko V. Stolić, Skopje. Putovala 18.7.1926. za Englesku.

СЛ. 125. Разгледница – Скопје, театар. Издавач: Трајко В. Столиќ, Скопје. Патувала на 18.7.1926 за Англија.

FIG. 125. Postcard – Skopje, theatre. Published by Trajko V. Stolić, Skopje. Traveled on 18.7.1926 to England.

SL. 127. Razglednica – Skopje, pogled na ulicu Kralja Petra. Izdanje Trajka B. Stolića Skoplje. Putovala 18.8.1931. za Beograd.

СЛ. 127. Разгледница – Скопје, поглед на улицата Крал Петар. Издавач: Трајко Б. Столиќ, Скопје. Патувала на 18.8.1931 за Белград.

FIG. 127. Postcard – Skopje, view of King Peter Street. Published by Trajko B. Stolić Skopje. Traveled on 18.8.1931 to Belgrade.

SL. 128. Razglednica – Kumanovo. Crkva Sv. Trojice. Izdanje: Knjižara Tome Gligorijevića, Kumanovo. Putovala za Belu Crkvu, Banat.

СЛ. 128. Разгледница – Кумановска црква Св.Троица. Издание: Книжара на Тома Глигоријевиќ, Куманово. Патувала за Бела Црква, Банат.

FIG. 128. Postcard – Kumanovo. Church of The Holy Trinity. Edition: Knjižara Toma Gligorijevića Kumanovo. Traveled to Bela Crkva, Banat.

SL. 129. Razglednica – Kumanovo. Vojna bolnica. Putovala 10.6.1929. za Suboticu.

СЛ. 129. Разгледница – Воена болница, Куманово. Патувала на 10.6.1929 за Суботица.

FIG. 129. Postcard – Kumanovo. Military Hospital. Traveled on 10.6.1929 to Subotica.

SL. 130. Razglednica – Kumanovo. Općina i Pošta. Izdanje: Knjižara Tome Gligorievića, Kumanovo.

СЛ. 130. Разгледница – Куманово. Општина и Пошта.
Издание: Книжарница на Тома Глигориевиќ, Куманово.

FIG. 130. Postcard – Kumanovo. Municipality and Post Office.
Edition: Bookstore of Toma Gligoriević, Kumanovo.

SL. 131. Razglednica – Ohrid – Ohridski samostan Sv. Nauma, pogled s jezera.
Izdanje Knjižara K. Pop Stefanovića-Đermanovića i sinova, Ohrid.

СЛJ. 131. Разгледница – Охрид – Охридскиот манастир Св. Наум, поглед од езерото.
Издавач: Книжарница К. Поп Стефановиќ-Ѓермановиќ и синови, Охрид.

FIG. 131. Postcard - Ohrid – Ohrid Monastery of St. Naum, a view from the lake.
Published by K. Pop Stefanović-Đermanović i sons Bookstore, Ohrid.

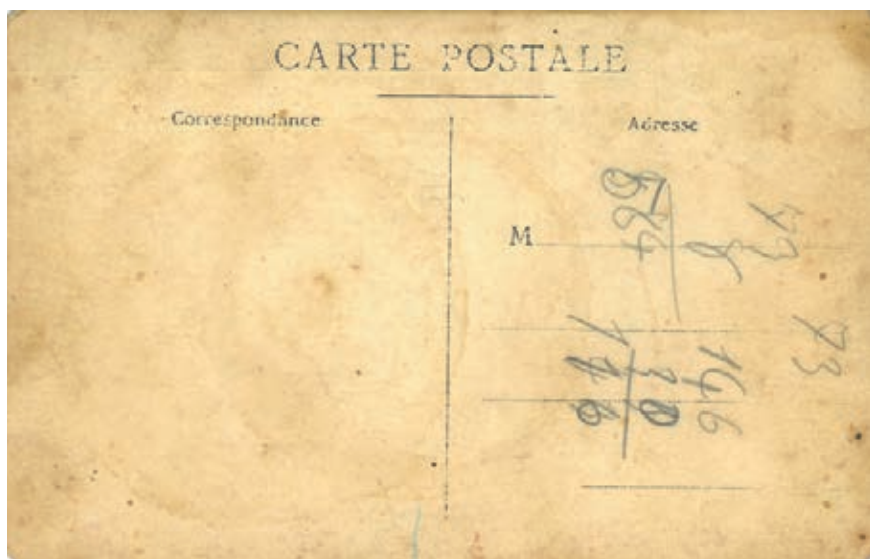

SL. 132. Razglednica – Tečaj veza na Singerovim šivaćim strojevima. Skopje, 21.8.1926.

СЛ. 132. Разгледница – Курс за везење на машини за шиће Сингер. Скопје, 21.8.1926 година.

FIG. 132. Postcard – Embroidery course on Singer sewing machines. Skopje, 21.8.1926.

11. KRALJEVINA JUGOSLAVIJA 1929.-1941.

/ КРАЛСТВОТО ЈУГОСЛАВИЈА 1929-1941

/ KINGDOM OF YUGOSLAVIA 1929-1941

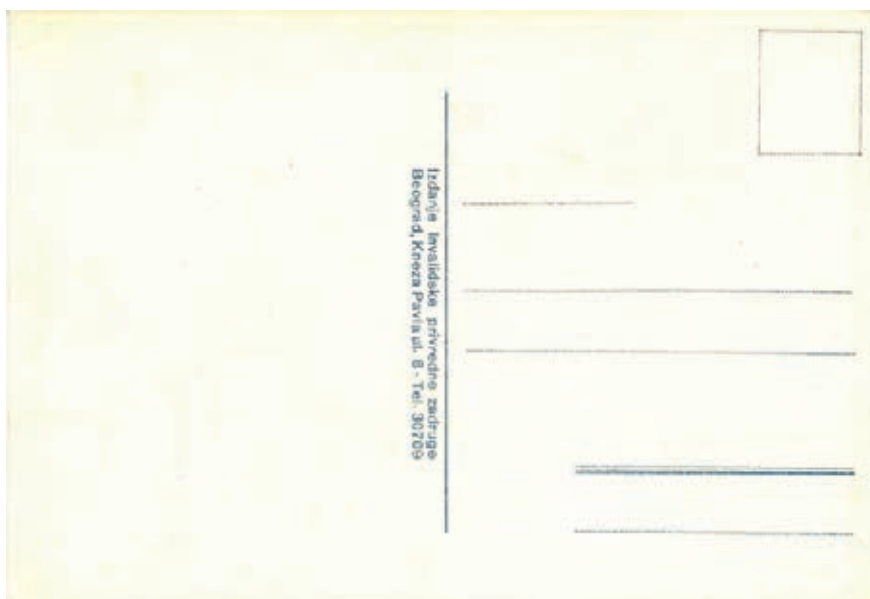
SL. 133. Razglednica – Karta Kraljevine Jugoslavije. Izdanje Invalidske privredne zadruge Beograd.

СЛ. 133. Разгледница – Карта на Кралството Југославија.

Издание на стопанска задруга за инвалиди, Белград.

FIG. 133. Postcard - Map of the Kingdom of Yugoslavia.

Edition of the Economic Cooperative for Disabled, Belgrade.

SL. 134. Razglednica – Štip. Sokolske vježbe vojnika 23. Pješadijskog puka. Putovala 4.8.1930.

СЛ. 134. Разгледница – Штип. Соколски вежби на војници од 23. Пешадиски полк. Патувала на 4.8.1930.

FIG. 134. Postcard – Štip. Physical exercises of the 23rd Infantry regiment soldiers. Traveled on August 4, 1930.

SL. 135. Razglednica – Izgled Skopja – Hotel Ujedinjenje. Putovala 5.11.1931. za Ovče Polje.

СЛ. 135. Разгледница – Поглед на Скопје – Хотел Уједињење. Патувал на 5.11.1931 за Овче поле.

FIG. 135. Postcard – View of Skopje – Hotel Union. Traveled on November 5, 1931 to Ovče Polje.

SL. 136. Razglednica – Izgled Štipa s rijekom Otinjom i kejom „Bana Žike Lazića“.
Izdaje: Knjižara Albert Lebi, Štip. Putovala 15.4.1935. Split, Hrvatska.

СЛ. 36. Разгледница - Поглед на Штип со реката Отиња и кејот „Бана Жика Лазича“.
Издавач: Книжарница Алберт Леби, Штип. Патувала на 15.4.1935 за Сплит, Хрватска.

FIG. 136. Postcard - View of Štip with the river Otinja and the “Ban Žika Lazić” quay.
Edition: Albert Lebi's bookstore, Štip. Traveled on April 15, 1935 to Split Croatia.

SL. 137. Razglednica – Veles – Stara antička ura. Izdanje: Aleksandra Levkovića. Putovala 3.5.1935. za Split, Hrvatska.

СЛ. 137. Разгледница – Велес – Стар антички часовник. Издавач: Александар Левковић. Патувала на 3.5.1935 за Сплит, Хрватска.

FIG. 137. Postcard – Veles – Old antique clock. Published by: Aleksandar Levković. Traveled on 3.5.1935 to Split, Croatia.

SL. 138. Razglednica – Nošnja iz okoline Ohrida. Izdanje: Knjižare Nikole Germanovića, Ohrid. Putovala 5.9.1936. Austrija.

СЛ. 138. Разгледница – Носија од охридскиот крај. Издадена од: Книжарница Никола Германовиќ, Охрид, Патувала на 5.9.1936 за Австрија.

FIG. 138. Postcard – Costume from the Ohrid area. Published by: Nikola Germanović Bookstore, Ohrid. Traveled on 5.9.1936 to Austria.

SL. 139. Razglednica – Debar – Prodavaona Bata, Debar. Izdanje: Foto-Mars, Bogdan Đorđević, Debar. Putovala 1.2.1936. za Debar.

СЛ. 139. Разгледница – Дебар – Продавница Бата, Дебар. Издание: Фото-Марс, Богдан Ђорђевић, Дебар. Патувала на 1.2.1936 за Дебар.

FIG. 139. Postcard – Debar – Bata Debar Shop. Edition: Foto-Mars, Bogdan Đorđević Debar. Traveled on 1.2.1936 to Debar.

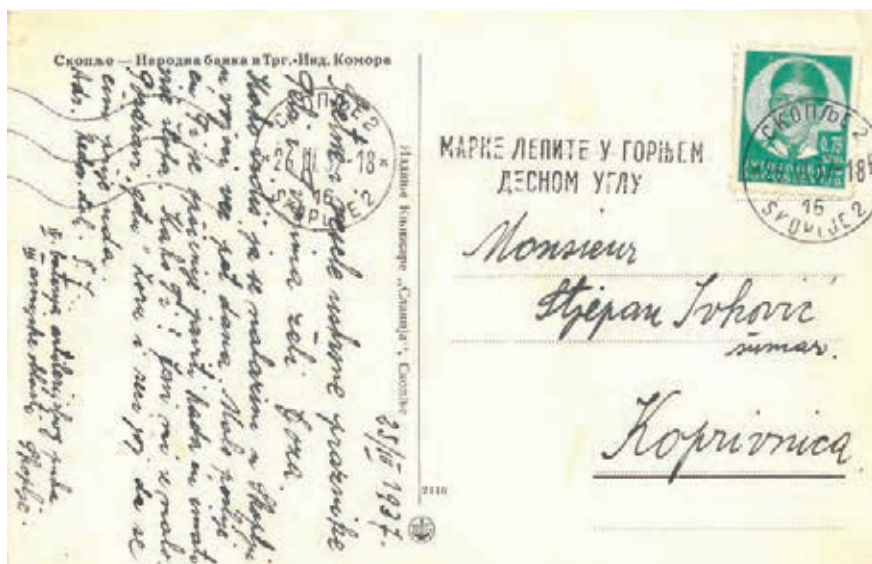

SL. 140. Razglednica – Skopje – Narodna banka i Trgovsko-industrijska komora.
Izdanje: Knjižara Slavija, Skoplje. Putovala 25.7.1937. za Koprivnicu, Hrvatska.

СЛ. 140. Разгледница – Скопје – Народната банка и Стопанско-индустријската комора.
Издавач: Книжарница Славија, Скопје. Патувала на 25.7.1937 за Копривница, Хрватска.

FIG. 140. Postcard – Skopje – National Bank and Chambers of Commerce and Industry.
Published by: Slavija Bookstore, Skopje. Traveled on 25.7.1937. Koprivnica, Croatia.

SL. 141. Razglednica – Skopje – Palaća Vlade Ristića. Izdanje: Koste P. Ilića, Skoplje.

СЛ. 141. Разгледница – Скопје – Палата на Владо Ристиќ. Издавач: Коста П. Илиќ, Скопје.

FIG. 141. Postcard – Skopje – Palace of Vlado Ristić. Edition: Kosta P. Ilić, Skopje.

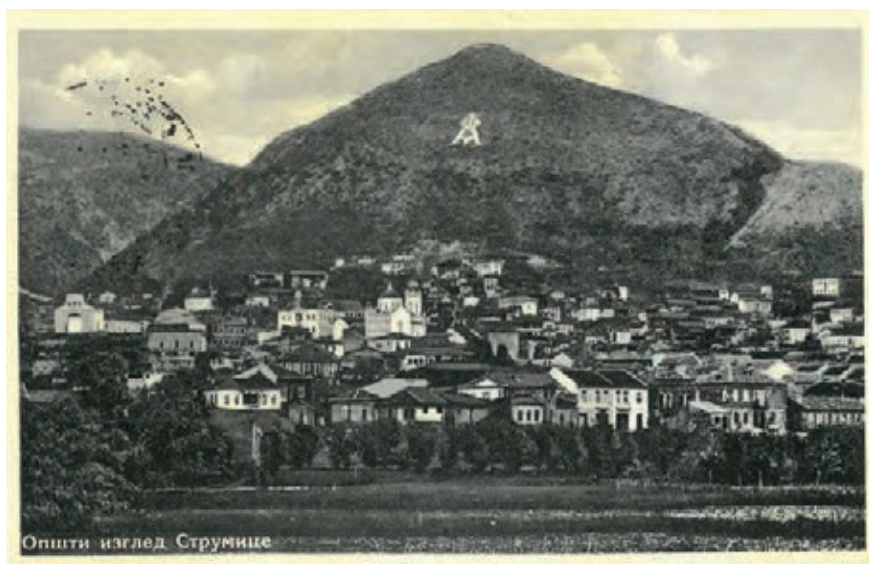

SL. 142. Razglednica – Izgled Strumice. Izdanje Vasilija Karčevića, Strumica.
Putovala 27.2.1938. za Sloveniju.

СЛ. 142. Разгледница – Поглед на Струмица. Издавач: Василиј Карчевик, Струмица.
Патувао на 27.2.1938 г. Словенија.

FIG. 142. Postcard – View of Strumica. Published by Vasilije Karčević, Strumica.
Traveled on 27.2.1938 to Slovenia.

SL. 143. Razglednica – Panorama Strumice. Izdanje: Knjižara Petar P. Dimitrijević, Strumica. Putovala 14.9.1939. za Maribor, Dravska Banovina.

СЛ. 143. Разгледница – Поглед на Струмица. Во издание на Книжарница Петар П. Димитријевић, Струмица. Патувала на 14.9.1939 за Марибор, Дравска Бановина.

FIG. 142. Postcard – General view of Strumica. Published by the Petar P. Dimitrijević Bookstore, Strumica. Traveled on 14.9.1939 to Maribor, Drava Banate.

SL. 144. Razglednica – Bitola. Njemačko groblje s pogledom na Pelister.
Izdanie: Knjizara Prosveta, Bitolj. Putovala 6.1.1939.

СЛ. 144. Разгледница – Битола, германски гробишта со поглед на Пелистер.
Издание: Книжарница Просвета Битола. Патувала на 6.1.1939 г.

FIG. 144. Postcard – Bitola, German cemetery with a view of Pelister.
Edition: Knjizara Prosveta, Bitolj. Traveled on January 6, 1939.

SL. 145. Razglednica – Skopje, 1937. Pokrajinski sokolski slet.

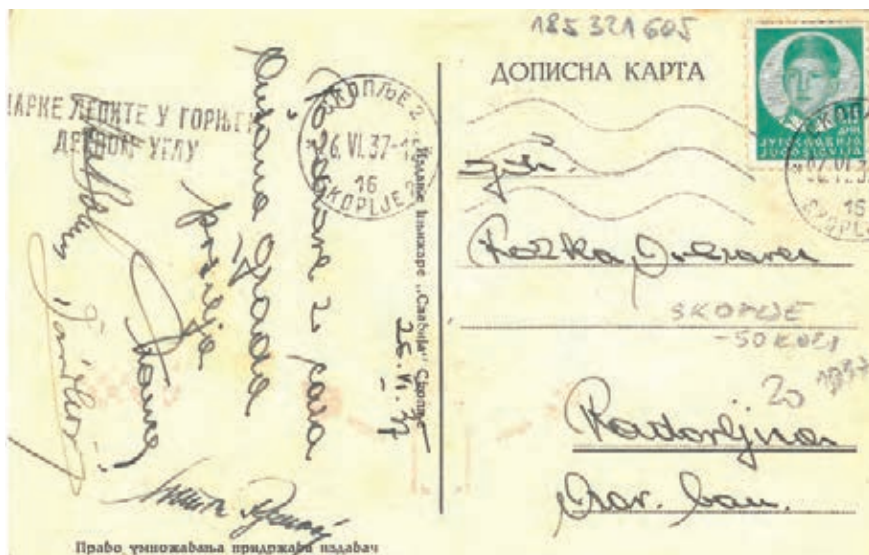
Izdanje: Knjižara Slavija, Skoplje. Putovala: 26.6.1937. za Radovljicu, Dravska Banovina.

СЛ. 145. Разгледница – Скопје, 1937. Покраински физкултурен слет.

Издавач: Книжарница Славија, Скопје. Патувала: 26.6.1937 за Радовљица, Дравска Бановина.

FIG. 145. Postcard – Skopje 1937. Regional Gymnastic Rally.

Published by: Slavija Bookstore, Skopje. Traveled: 26.6.1937 to Radovljica, Drava Banate.

SL. 146. Dopisnica, Skopje.

СЛ. 146. Поштенска картичка, Скопје.

FIG. 146. Postcard, Skopje.

SL. 147. Fiskalne marke Vardarske banovine, 1937.

СЛ. 147. Фискални марки на Вардарска бановина, 1937.

FIG. 147. Fiscal stamps of the Vardar Banate, 1937.

SL. 148. Prigodna koverta FDC – Glavni odbor za podizanje bolnice u spomen viteškome Kralju Aleksandru I. ujedinitelju u Demir Kapiji, 17.10.1938.

СЛ. 148. ФДЦ плик – Главен комитет за изградба на болница во спомен на витешкиот Крал Александар I. обединител во Демир Капија, 17.10.1938.

FIG. 148. FDC envelope – Central Committee for the construction of a hospital in memory of the knightly King Alexander I. the unifier in Demir Kapija, 17.10.1938.

SL. 149. Zvanična izložbena koverta FDC No 000286* - Prva propagandna filatelistička izložba Vardarske banovine u Skopju, 1940.

СЛ. 149. Официјален изложбен плик FDC No 000286* - Прва пропагандна филателистичка изложба на Вардарска бановина во Скопје, 1940.

FIG. 149. Official exhibition envelope FDC No 000286* - The first public philatelic exhibition of Vardar banovina in Skopje, 1940.

SL. 150. Privatno izdanje maraka.

СЛ. 150. Приватно издание на марки.

FIG. 150. Private stamp edition.

SL. 151. Medalja 20 – Godišnjica prvih regruta Južne Srbije. Skopje, 1914-1934.
Izdanje Kovnica d.d. Beograd.

СЛ. 151. Медал 20 – Годишнина од првите регрути на Јужна Србија. Скопје 1914-1934.
Издание на Ковница д.д. Белград.

FIG. 151. Medal 20 – Anniversary of the first recruits of Southern Serbia. Skopje, 1914-1934.
Issued by Kovnica d.d. Belgrade.

V. Drugi svjetski rat

/ Втора́та светска војна
/ The Second World War

1. MAKEDONIJA – ITALIJA 1941.-1943.

/ МАКЕДОНИЈА – ИТАЛИЈА 1941-1943

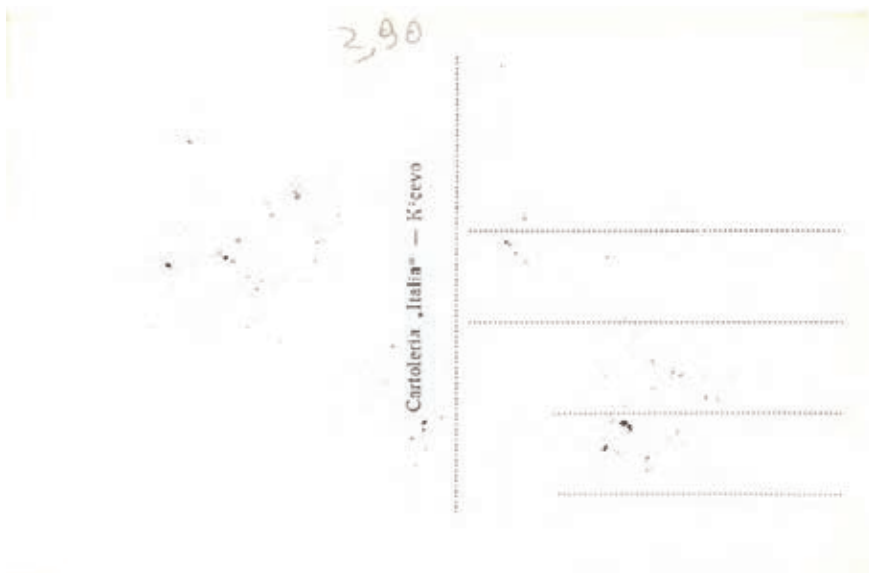
/ MACEDONIA – ITALY 1941-1943

SL. 152. Razglednica – Kičevo, Izdanje: Cartoleria Italia.

СЛ. 152. Разгледница – Кичево, Издавач: Картолерија Италија.

FIG. 152. Postcard – Kičevo, Published by: Cartoleria Italia.

SL. 153. Razglednica – Skutari, riblja tržnica. Izdanje: Tirana, tiskano u Italiji. Putovala 10.12.1941. Rim.

СЛ. 153. Разгледница – Скутари, рибен пазар. Издание: Тирана, печатена во Италија. Патувала на 10.12.1941 за Рим.

FIG. 153. Postcard – Scutari, fish market. Edition: Tirana. Printed in Italy. Traveled on 10.12.1941 to Rome.

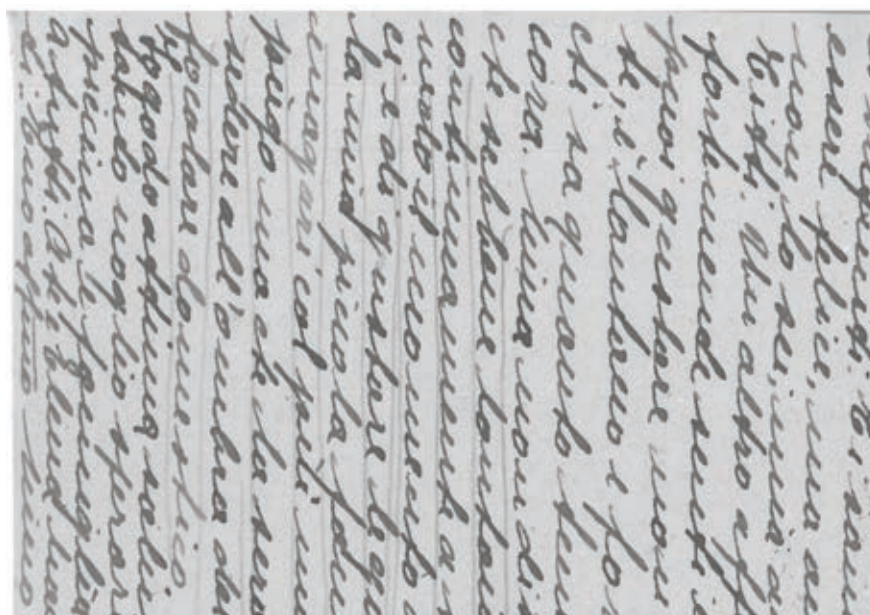

SL. 154. Dopisnica. Vojna pošta 68, Tetovo. Putovala 29.8.1942.

СЛ. 154. Поштенска картичка. Воена пошта 68, Тетово. Патувала на 29.8.1942.

FIG. 154. Postcard. Military post office 68, Tetovo. Traveled on August 29, 1942.

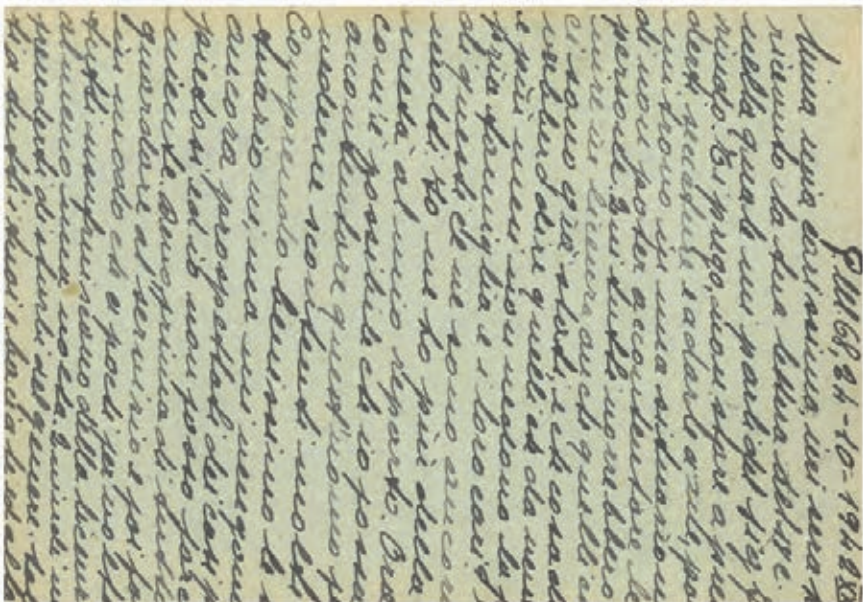

SL. 155. Dopisnica. Vojna pošta 68, Tetovo. Putovala 24.10.1942.

СЛ. 155. Поштенска картичка. Воена пошта 68 Тетово. Патувала на 24.10.1942 г.

FIG. 155. Postcard. Military post office 68, Tetovo. Traveled on October 24, 1942.

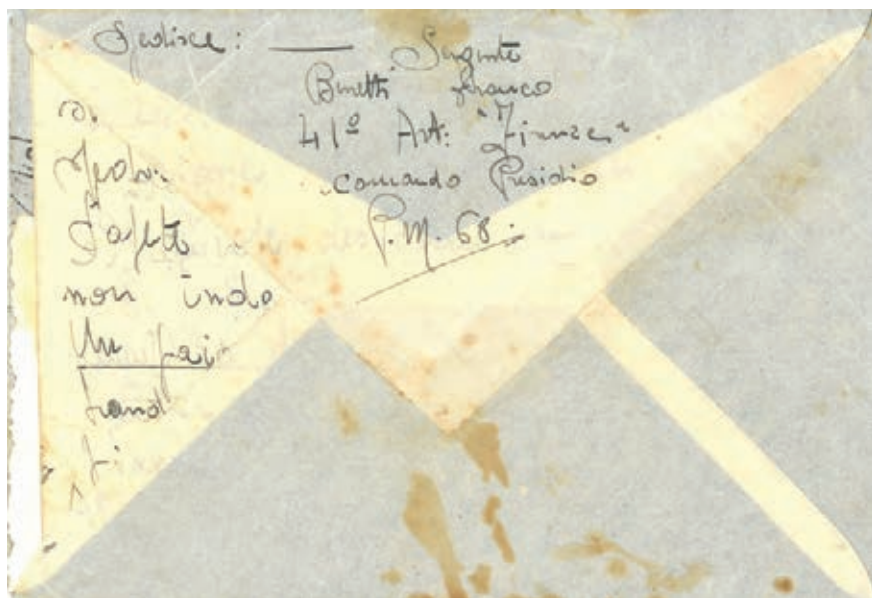

SL. 156. Pismo. Vojna pošta 68. Sadržaj koverta: pismo i slike s područja Kičeva. Putovala 7.4.1943.

СЛ. 156. Писмо. Воена пошта 68. Содржина на пликот: писмо и слики од Кичевско. Патувало на 7.4.1943.

FIG. 156. Letter Military Post 68. Envelope contents: letter and pictures from the Kičevo area. Traveled on 7.4.1943.

Kiivo li 7 / 4 / 1931

Carissimi tutti.

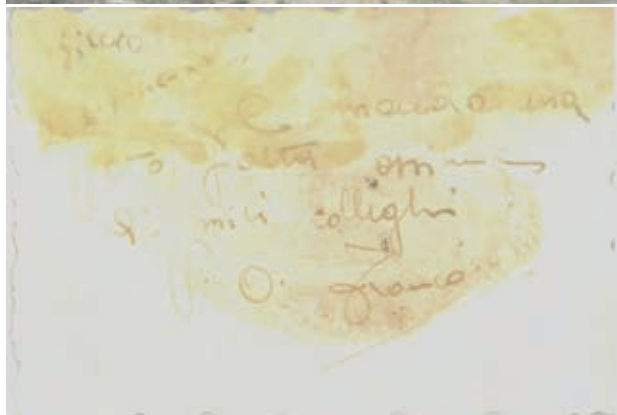
Con questa mia Vi
lascio sopra le spalle il grande peso
della salute, e così spero il
simile di voi.
Che tempo fa a Roma? Dopo
tutto quel fantasma d'inverno e
quella nevicata come mi parevano.
E' arrivato per l'intera notte, e
domani quando mi sono alzato ho
visto i monti ricoperti di un
manto bianco. Siamo in Aprile!...
E tale notizia vi disturba un po' di
curiosità. Ma qui non c'è proprio
da fare cose. Per esempio
oggi è venuta una giornata di
sole, domani poi chissà. Sono
solo seduto in ufficio. L'ufficio
addetto è dovuto usare per ragioni

Non c'è forse una buona ricetta? Che ne dite?
Mi indico dalla mia cara amichetta, e dopo
avere dato una buona tazza di caffè, come
lei sa fare, mi divide un uovo fatto espres-
samente in me dalla sua cara gallina.
Mi rivolgo ad altri miei cari colleghi, e
domando della fattoria di Ustolna e delle
colture maripime? (Ho messo con patate - 1 1/2 fino.
per la parte - 23 litri di acqua) Le ragioni sono
che dare il loro abbondanti.
Per sabato abbiamo in programma: - porta dunque
quella in modo con patate. Questa volta il
cuciniero è un certo Maggiore nostro amico.
Vi invio alla lettera un modello di

me perdoni. Il Giuda è andato
da Maria, e quindi ho scritto
due di rinvio. Avete ricevute le
mie cartoline e la lettera?
Raffino che fa? Mi ha detto di venire
sempre mattina come di solito
in attesa, ha ricambiato a
rendere la mia immortale a
Lettera da Maria la buca e
risposta subito ringraziando per
cortesia. Rinaldo? Si narra
per fatto tutto a me riflette.
no altrettanto per loro mio lo
pupillo dal fuso, invece Virono
vorrei che la cosa dispiace.
Io più a questo. Dopo la mia
questa vita sono impastato un
lento. Ma volentieri e per chi
fate tortuosamente e raggio.

ci richiede alla porta per la
disposizione di un fascio di p. 2.
Sapete che desidero, ma ora che
non indovinate mai?
Ho fatto la lettera per la mia
madrina e così modo della mia
fascia. Spero mi è in fare voi!...
Il riassunto di questa mia è stato
pulito in modo che lo forma
ricordo prima della fine dell
mese. Sapete questa più facile.
Continuo a saluti
Francesca

Se non torna di no mandarmi
viale quello del rifugio per fare
più talmente, ed un fascio torquato.
Mi sono salutati

1918-1919
 Donne russe
 submoné in
 giro per il paese.

1918-1919
 Mulo
 di Luni
 di Luni
 di Luni (meglio)
 di Luni dal
 Luni.

SL. 157. Talijanska medalja 9. Armije. Medalja je ustanovljena za nagrađivanje osoblja i veterana koji su se borili 1940.-1941. u Grčkoj, Jugoslaviji i Albaniji. Na licu medalje ispisan je natpis: „Kampanja u Grčkoj i Jugoslaviji, 28. listopada 1940.–28. travnja 1941. – XIX“. Na poledini je natpis na talijanskom i albanskom jeziku: „Žrtva za prijatelja s vjerom i hrabrošću.“

СЛ. 157. Италијански медал на 9-та Армија. Медалот е установен како награда за персоналот и ветераните кои се бореле во 1940-1941 година. во Грција, Југославија и Албанија. Натписот на лицето на медалот гласи: „Кампања во Грција и Југославија, 28 октомври 1940–28 април 1941 – XIX“. На задната страна има натпис на италијански и албански јазик: „Жртва за пријател со вера и храброст“.

FIG. 157. Italian 9th Army Medal. The medal was established to reward personnel and veterans who fought in 1940-1941 in Greece, Yugoslavia and Albania. The obverse of the medal bears the inscription: “Campaign in Greece and Yugoslavia, 28 October 1940–28 April 1941 - XIX”. The reverse bears the inscription in Italian and Albanian: “Sacrifice for a friend with faith and courage.”

2. MAKEDONIJA – GRČKA 1940.-1945.

/ МАКЕДОНИЈА – ГРЦИЈА 1940-1945

/ MACEDONIA – GREECE 1940-1945

SL. 158. Grčka medalja za istaknuto ponašanje i službu na početku Drugog svjetskog rata. Prednja strana s profilom grčkog kralja Jurja II. Na poledini je ugravirano „1940.-1941. kontinent, Albanija, Makedonija, Trakija, Kreta“. Medalja za rat 1940.–1941. ustanovljena je kraljevskim dekretom 19. kolovoza 1947. kako bi se odalo priznanje djelovanju Kraljevskih grčkih oružanih snaga koje su sudjele u ratnim naporima od izbijanja rata u Grčkoj 1940. do pada Krete 1941. (pokriva kampanje u Epiru, Albaniji, Makedoniji, Trakiji i Kreti).

СЛ. 158. Грчки медал за истакнато однесување и служба на почетокот на Втората светска војна. На аверсот со профилот на грчкиот крал Јорџос II. На задната страна е изгравирано „1940-1941 година. континент, Албанија, Македонија, Тракија, Крит“. Медал за војната од 1940-1941 година. Воспоставен со кралски декрет од 19 август 1947 година за да ги признае акциите на Кралските грчки вооружени сили кои учествувале во воените напори од избувнувањето на војната во Грција во 1940 година до падот на Крит во 1941 година (покривајќи ги кампањите во Епир, Албанија, Македонија, Тракија и Крит).

FIG. 158. Greek Medal for Distinguished Conduct and Service at the Beginning of World War II. Obverse with profile of King George II of Greece. The reverse is engraved with „1940-1941 Continent, Albania, Macedonia, Thrace, Crete“. The 1940–1941 War Medal was established by Royal Decree of 19 August 1947 to recognise the actions of the Royal Hellenic Armed Forces who participated in the war effort from the outbreak of war in Greece in 1940 until the fall of Crete in 1941 (covering the campaigns in Epirus, Albania, Macedonia, Thrace and Crete).

3. MAKEDONIJA – BUGARSKA 1941.-1945.

/ МАКЕДОНИЈА – БУГАРИЈА 1941-1945

/ MACEDONIA – BULGARIA 1941-1945

SL. 159. Razglednica – Skoplje, ul. Cara Borisa III. Izdanje: Gr. Paskova. Sofija, Bugarska. Putovala 27.11.1941. za Rim, Italija.

СЛ. 159. Разгледница – Скопје, улица Цар Борис III. Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија. Патувала на 27 ноември 1941 за Рим, Италија.

FIG. 159. Postcard – Skopje, Emperor Boris III Street. Edition: Gr. Paskov Sofia Bulgaria. Traveled on November 27, 1941 to Rome Italy.

SL. 160. Razglednica – Skopje ul. Cara Borisa III. Izdanje: Gr. Paskova. Sofija, Bugarska. Putovala 5.12.1941. Rim, Italija.

СЛ. 161. Разгледница – Скопје, улица Цар Борис III. Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија. Патувала на 5 декември 1941 за Рим, Италија.

FIG. 161. Postcard – Skopje, Emperor Boris III Street. Edition: Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria. Traveled on December 5, 1941 to Rome, Italy.

SL. 161. Razglednica – Skoplje. Izdanje: Gr. Paskova. Sofija, Bugarska.
Putovala 4.11.1941. za Veliku Trnavu, Bugarska.

СЛ. 161. Разгледница – Скопје. Издание: Гр. Паскова. Софија, Бугарија. Патувала на 4.11.1941 за Велика Трнава, Бугарија.

FIG. 161. Postcard – Skopje. Issued by: Gr. Paskova. Sofia, Bulgaria.
Traveled on 4.11.1941 to Velika Trnava, Bulgaria.

SL. 162. Razglednica – Veles s željezničkim mostom na Vardaru.
Izdanje: Knjižare Lj. Smiljanića, Veles. Putovala 6.7.1942. za Sofiju, Bugarska.

СЛ. 162. Разгледница – Велес со железничкиот мост на реката Вардар.
Издание: Книжарница на Л. Смиљаниќ, Велес. Патувала на 6 јули 1942 за Софија, Бугарија.

FIG. 162. Postcard – Veles with the railway bridge on the Vardar.
Edition: Lj. Smiljanić's bookstore, Veles. Traveled on July 6, 1942 to Sofia, Bulgaria.

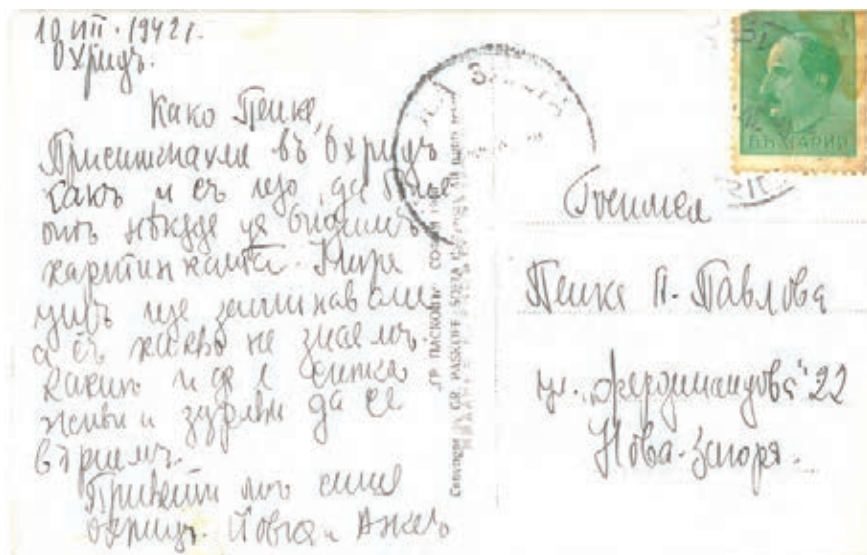

SL. 163. Razglednica – Ohrid. Izdanje: Gr. Paskova. Sofija, Bugarska.
Putovala 10.2.1942. za Novu Zagoru, Bugarska.

РАЗГЛЕДНИЦА – Охрид. Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија.
Патувала на 10.2.1942 за Нова Загора, Бугарија.

POSTCARD - Ohrid. Edition: Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria.
Traveled 10.2.1942 to Nova Zagora, Bulgaria.

SL. 164. Razglednica – Ohridski tisućgodišnji činar. Izdanje: Gr. Paskova. Sofija, Bugarska. Putovala 25.1.1941. za Bugarsku.

СЛ. 164. Разгледница – Охридскиот илјадагодишен чинар. Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија. Патувала на 25.1.1941 за Бугарија.

FIG. 164. Postcard – The Ohrid thousand-year-old plane tree. Issued by: Gr Paskov. Sofia, Bulgaria. Traveled on 25.1.1941 to Bulgaria.

SL. 165. Razglednica – Ohridska pastrva. Izdanje: Bugarska. Putovala 6.7.1942. za Bugarsku.

СЛ. 165. Разгледница – Охридска пастрмка. Издание: Бугарија. Патувала на 6.7.1942 за Бугарија.

FIG. 165. Postcard – Ohrid trout. Issue: Bulgaria. Traveled on 6.7.1942 to Bulgaria.

SL. 166. Razglednica – Ohrid, Manastir Sv. Naum. Izdanje: Gr. Paskova. Sofija, Bugarska. Putovala 27.7.1942. za Sofiju, Bugarska.

СЛ. 166. Разгледница – Охрид, Манастир Св. Наум. Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија. Патувала на 27.7.1942 за Софија, Бугарија.

FIG. 166. Postcard – Ohrid, Monastery of St. Naum. Issue: Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria. Traveled on 27.7.1942 to Sofia, Bulgaria.

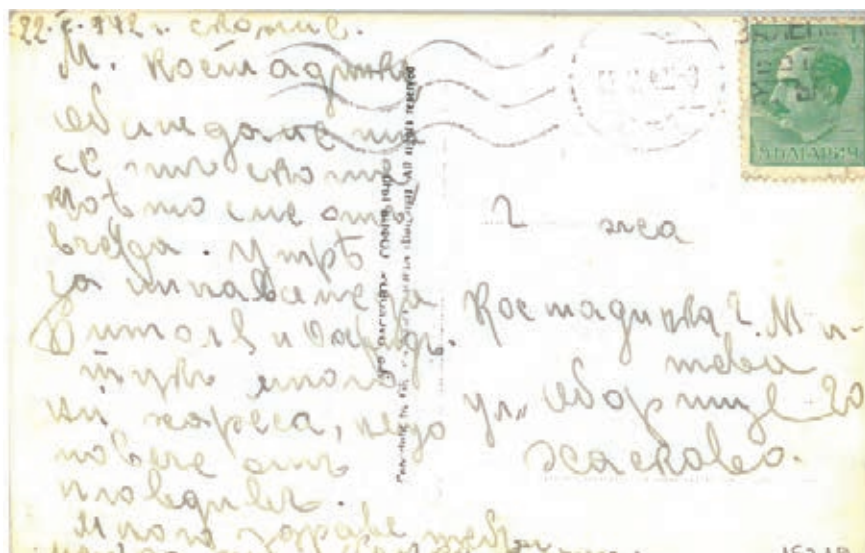

SL. 167. Razglednica – Skopje. Izdanje: Gr. Paskova. Sofija, Bugarska. Putovala 22.10.1942. za Bugarsku.

СЛ. 167. Разгледница – Скопје. Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија.
Патувала на 22.10.1942 за Бугарија.

FIG. 167. Postcard – Skopje. Edition: Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria. Traveled on 22.10.1942 to Bulgaria.

SL. 168. Razglednica – Skopje. Izdanje: Gr Paskova Sofija Bugarska. Putovala 1942. Bugarska.

СЛ. 168. Разгледница – Скопје. Издание: Гр Паскова Софија Бугарија. Патувала на 1942 година. Бугарија.

FIG. 168. Postcard - Skopje. Edition: Gr Paskova Sofia Bulgaria. Traveled on 1942. Bulgaria.

SL. 169. Razglednica – Skopje. Izdanje: Gr Paskova Sofija Bugarska. Putovala 1942. za Bugarsku.

СЛ. 169. Разгледница – Скопје. Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија.
Патувала во 1942 за Бугарија.

FIG. 169. Postcard – Skopje. Edition: Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria. Traveled in 1942 to Bulgaria.

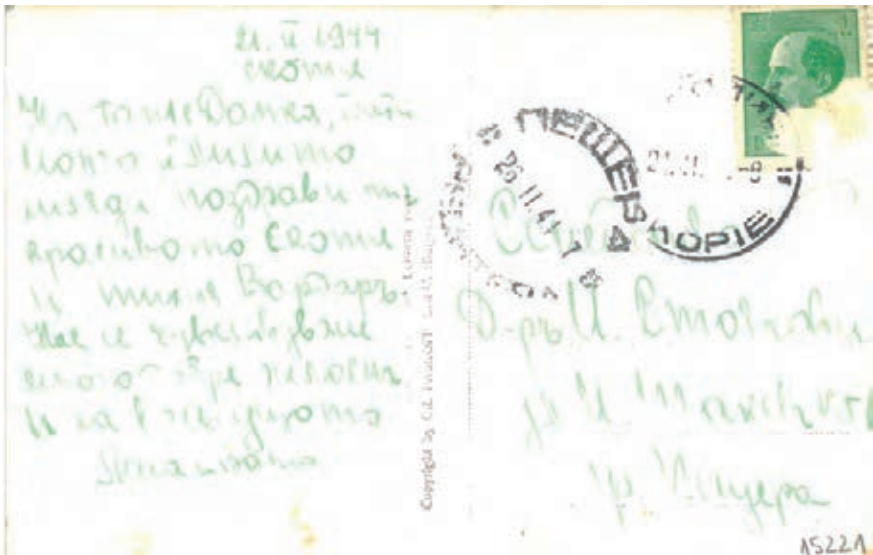

SL. 170. Razglednica – Skopje, Kale. Izdanje: Gr. Paskova. Sofija, Bugarska.
Putovala 26.2.1944. za Pešteru, Bugarska.

СЛ. 170. Разгледница – Скопје, Калето. Издание: Гр Пасков. Софија, Бугарија.
Патувала на 26.2.1944 за Пештера, Бугарија.

FIG. 170. Postcard – Skopje, The Fortress. Edition: Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria.
Traveled on February 26, 1944 to Peštera Bulgaria.

SL. 171. Razglednica – Strumica. Izdanje: Gr Paskova Sofija Bugarska.
Putovala 14.10.1943. za Sofiju, Bugarska.

СЛ. 171. Разгледница – Струмица. Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија.
Патувала на 14 октомври 1943 за Софија, Бугарија.

FIG. 171. Postcard – Strumica. Issued by: Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria.
Traveled on 14.10.1943 to Sofia, Bulgaria.

SL. 172. Razglednica – Kruševo. Izdanje: Gr. Paskova. Sofija, Bugarska. Putovala 1943. za Bugarsku.

СЛ. 172. Разгледница – Крушево. Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија. Патувала во 1943 за Бугарија.

FIG. 172. Postcard – Kruševo. Edition: Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria. Traveled in 1943 to Bulgaria.

SL. 173. Razglednica – Bitola. Bugarska narodna banka i gimnazija.
Izdanje: Gr. Paskov. Sofija, Bugarska. Putovala za Bugarsku.

СЛ. 173. Разгледница – Битола. Бугарска народна банка и гимназија.
Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија. Патувала за Бугарија.

FIG. 173. Postcard – Bitola. Bulgarian National Bank and Gymnasium.
Edition: Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria. Travelled to Bulgaria.

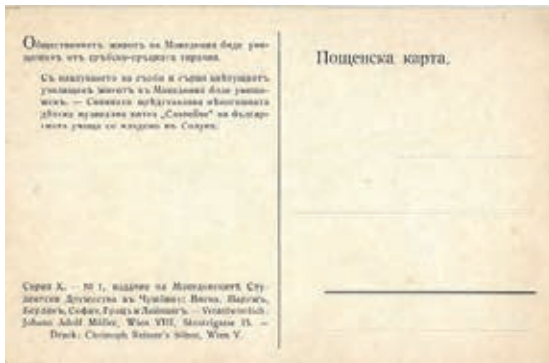

SL. 174. Razglednica u tekstu koji slijedi kaže da je javni život Makedonije uništila srpsko-grčka tiranija. Invazijom Srba i Grka uništen je postojeći školski život u Makedoniji. Fotografija prikazuje dječju glazbenu skupinu „Slavu“ bugarske učeničke mladeži u Solunu. Serija X. — Br. 1 koju su izdala makedonska studentska društva u inozemstvu: Beč, Pariz, Berlin, Sofija, Graz i Leipzig. — Odgovoran: Johann Adolf Müller, Wien VIII, Strozgasse 15. Druck: Söhne Christopha Reissera, Wien V.

СЛ. 174. Разгледницата наведува дека јавниот живот во Македонија бил уништен од српско-грчката тиранија. Со инвазијата на Србите и Грците, постоечкиот училишен живот во Македонија бил уништен. На фотографијата е прикажана детската музичка група „Славеј“ на бугарската ученичка младина во Солун. Серија X. — бр. 1, објавена од македонските студентски друштва во странство: Виена, Париз, Берлин, Софија, Грац и Лајпциг. — Одговорен: Јохан Адолф Милер, Виена VIII, Строчијасе 15. Печатница: Синовите на Кристоф Рајсер, Виена V.

FIG. 174. Text of the card states that the public life of Macedonia was destroyed by the Serbian and Greek tyranny. With the invasion of Serbs and Greeks, the flourishing school life in Macedonia was destroyed. The photo represents the former children's music band "Nightingale" of the Bulgarian student youth in Thessaloniki. Series X. — No. 1, edition of Macedonian Student Associations Abroad: Vienna, Paris, Berlin, Sofia, Graz and Leipzig. — Chief editor: Johann Adolf Müller, Wien VIII, Strozgasse 15. Print: Christoph Reisser's Söhne, Wien V.

SL. 175. Razglednica – Skopje. Izdanje Kosta P. Červarova. Bugarska, Sofija, 1943.

СЛ. 175. Разгледница – Скопје. Издание на Коста П. Черваров. Бугарија, Софија, 1943.

FIG. 175. Postcard – Skopje. Edition: Kosta P. Chervarov. Bulgaria, Sofia, 1943.

SL. 176. Poštanske marke izdane od strane Bugarske, 1941 – Oslobođanje Makedonije, mi 432-436.

СЛ. 176. Поштенски марки издадени од Бугарија, 1941 година – Ослободување на Македонија, ми 432-436.

FIG. 176. Postage stamps issued by Bulgaria, 1941 – Liberation of Macedonia, mi 432-436

4. MAKEDONIJA – NJEMAČKA, 1941-.1945.

/ МАКЕДОНИЈА – ГЕРМАНИЈА, 1941-1945

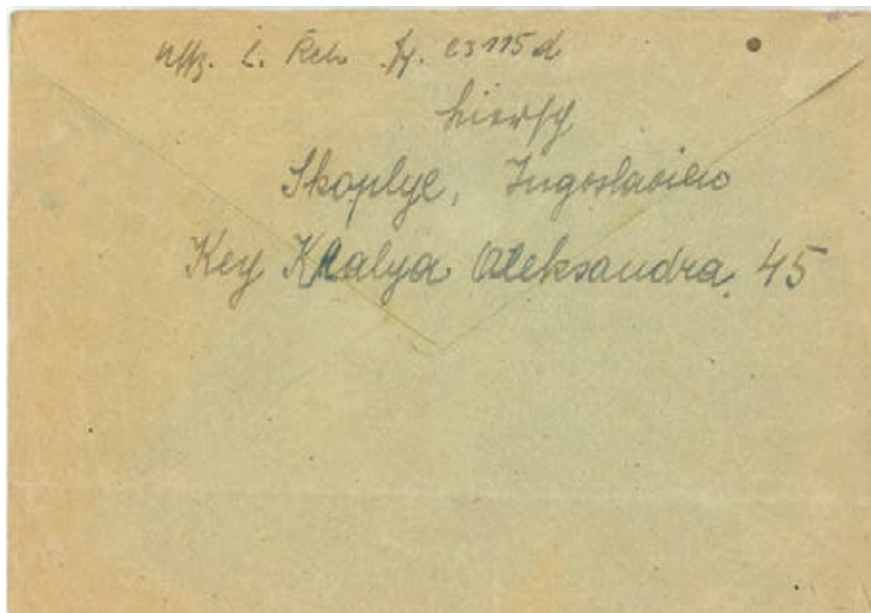
/ MACEDONIA – GERMANY, 1941-1945

SL. 177. Njemačko pismo. Putovalo 27.1.1941. iz Skopja.

СЛ. 177. Германско писмо. Патувало од Скопје на 27 јануари 1941.

FIG. 177. German letter. Traveled from Skopje on January 27, 1941.

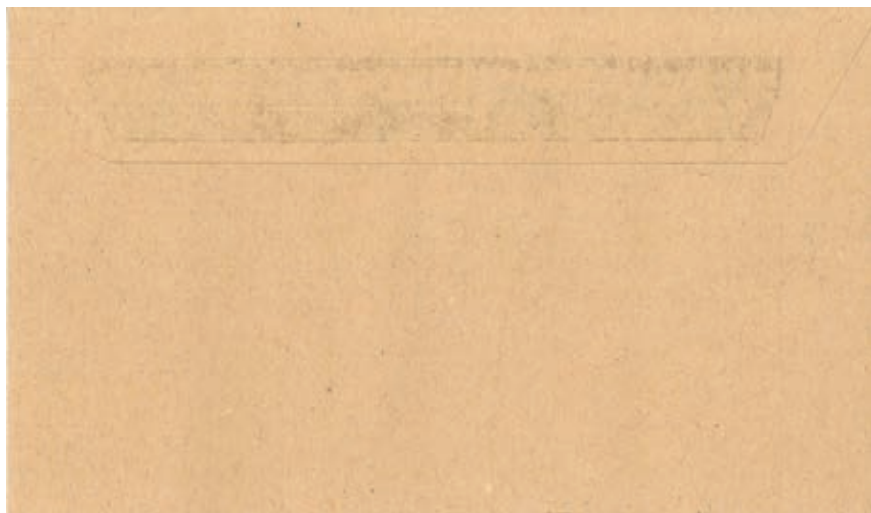

SL. 178. Prigodna koverta sa crvenim pretiskom – Makedonija 1944 i njemačkim žigom.

СЛ. 178. Пригоден плик со црвен надпечаток – Македонија 1944 и германска поштенски печат.

FIG. 178. Occasional envelope with red overprint – Macedonia 1944, and German stamp.

Nakon povlačenja bugarskih okupacijskih snaga, Makedoniju su okupirale njemačke snage i proglasili je neovisnom 8.9.1944. Tada je osnovana i vlada koja je opstala do povlačenja njemačkih trupa sa ovog područja 13.11.1944.

По повлекувањето на бугарските окупациски сили, Македонија ја окупирале германските трупи и ја прогласиле за независна, 8.9.1944. Тпгаш била составена и влада која постоела сè до повлекувањето на германските трупи од ова подрачје, 13.11.1944.

After the withdrawal of the Bulgarian occupation forces, Macedonia was occupied by German troops and proclaimed independent, 8.9.1944. A government was formed that lasted until the withdrawal of the German troops from the area, 13.11.1944.

SL. 179. Bugarske redovne (pomoćno izdanje) marke s trorednim ručnim pretiskom MAKEDONIJA 8.9.1944. i oznakom nove vrijednosti.

СЛ. 179. Бугарско редовно (помошно издание) марки со триредна рачна надпечатка МАКЕДОНИЈА 8.9.1944 и нова вредносна етикета.

FIG. 179. Bulgarian regular (auxiliary issue) stamps with three-line manual overprint MACEDONIA 8.9.1944 and a new value label.

VI. MAKEDONIJA – FNR JUGOSLAVIJA, 1944.–1953.

/ Македонија – ФНР Југославија, 1944-1953
/ Macedonia – FPR Yugoslavia, 1944-1953

1. MAKEDONIJA I FNRJ

/ МАКЕДОНИЈА И ФНРЈ
/ MACEDONIA AND FPRJ

SL. 180. Plaketa-Spomen ploča sa Prvog zasjedanja Antifašističkog sabora narodnog oslobođenja Makedonije – ASNOM.

СЛ. 180. Спомен плоча од Првото заседание на Антифашистичкото собрание на Народното ослободување на Македонија – АСНОМ.

FIG. 180. Memorial plaque from the First Session of the Anti-Fascist Assembly of the People's Liberation of Macedonia – ASNOM.

SL. 181. Prigodna koverta izdana 2.8.1945. s natpisima 1903. Kruševska republika, 1944. A.S.N.O.M. Sv. Prohor Pčinski, 1945 Sloboda, 1. Makedonski fiskulturni slet.

СЛ. 181. Пригоден плик издаден на 2 август 1945 година. со натписи 1903 година. Крушевска Република, 1944 година. А.С.Н.О.М. Св. Прохор Пчински, 1945 година. Слобода. 1. Македонски физкултурен слет.

FIG. 181. Occasional envelope issued on August 2, 1945. with inscriptions 1903. Republic of Kruševo, 1944. A.S.N.O.M. St. Prohor Pčinski, 1945 Freedom, 1st Macedonian gymnastic rally.

SL. 182. Prigodna koverta izdana 2.8.1945. s markama mi 454-457 sa likom maršala Tita i mi 458 manastir Prohor Pčinski, sa žigom 1. Makedonski fiskulturni slet.

СЛ. 182. Пригоден плик издаден на 2 август 1945 година. со маркички, ми 454-457, со ликот на маршалот Тито и ми 458, манастир Прохор Пчински, со маркичка од 1. македонски физкултурен слет.

FIG. 182. Occasional envelope issued on August 2, 1945. with stamps, mi 454-457 with the Fig. of Marshal Tito and mi 458, Prohor Pčinski monastery, and stamp: 1 Macedonian gymnastic rally.

SL. 183. Razglednica – Skopje, Kazalište. Izdanje Gr Paskova. Sofija, Bugarska. Putovala 1945. Osijek.

СЛ. 183. Разгледница – Скопје, театар. Издание на Гр. Пасков. Софија, Бугарија. Патувала за Осијек, 1945.

FIG. 183. Postcard – Skopje, theatre. Edition: Gr. Paskov. Sofija, Bulgaria. Traveled to Osijek, 1945.

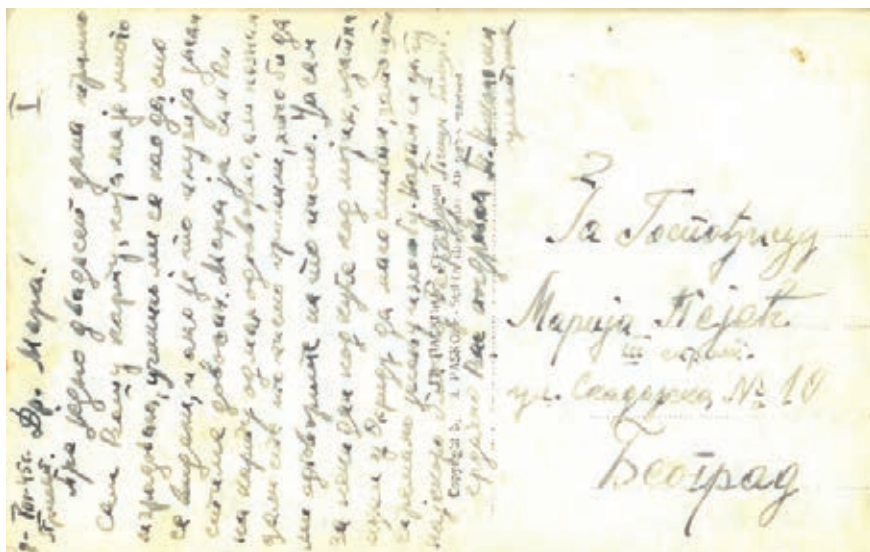

SL. 184. Razglednica – Prilep. Stadion sportskog kluba Makedonija. Izdanje: Knjižara Samardžiev i Minova Prilep. Tisak: Gr. Paskov. Sofija, Bugarska. Putovala: 1945. Beograd, Jugoslavija.

СЛ. 184. Разгледница – Прилеп. Стадион на спортскиот клуб Македонија. Издание: Книжарница на Самарџиев и Минов, Прилеп. Печати: Гр. Пасков. Софија, Бугарија. Патувала во 1945 за Белград, Југославија.

FIG. 184. Postcard – Prilep. Stadium of the Sports Club Macedonia. Published by: Samardžiev and Minov Bookstore, Prilep. Printed by Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria. Traveled in 1945 to Belgrade, Yugoslavia.

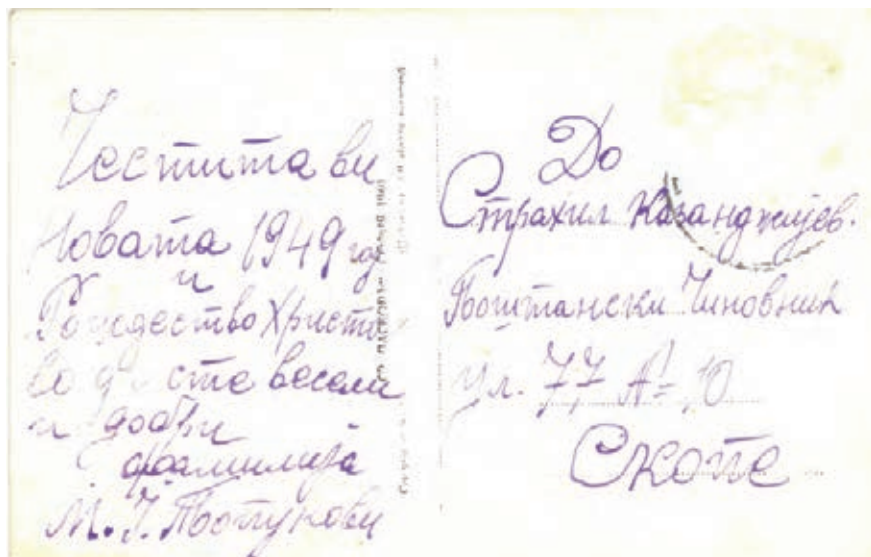

SL. 185. Razglednica – Кратово. Izdanje: Gr. Paskova. Sofija, Bugarska. Putovala 1948 za Skoplje.

СЛ. 185. Разгледница - Кратово. Издание: Гр. Пасков. Софија, Бугарија.
Патувала во 1948 за Скопје.

FIG. 185. Postcard - Kratovo. Edition: Gr. Paskov. Sofia, Bulgaria. Traveled in 1948 to Skopje.

SL. 186. Prigodna koverta izdana 25.8.1949. s markama mi 575-577. Putovala New-York U.S.A.

СЛ. 186. Пригоден плик издаден на 25 август 1949 со марки ми 575-577. Патувала во Њујорк, САД.

FIG. 186. First Day of issued on August 25, 1949 with stamps mi 575-577. Traveled to New York, USA.

SL. 187. Maksimum karta. Narodni heroj Mirče Acev. Izdana 11.10.1951. 1. Filatelističke izložbe FSM povodom 10. godišnjice Narodnog ustanka u Makedoniji.

СЛ. 187. Максимална картичка. Народен херој Мирче Ацев. Издадена на 11 октомври 1951 година. 1. Филателистичка изложба на ФСМ по повод 10-годишнината од Народното востание во Македонија.

FIG. 187. Maximum card National hero Mirce Acev. Issued on October 11, 1951. of the 1st FSM philatelic exhibition on the occasion of the 10th anniversary of the People's Uprising in Macedonia.

SL. 188. Prigodna koverta izdana 11.10.1951. s markama mi 662-663.

Povodom 10. godišnjice Narodnog ustanka u Makedoniji.

СЛ. 188. Пригоден плик издаден на 11 октомври 1951 година. со марки ми 662-663.

По повод 10-годишнина од Националното востание во Македонија.

FIG. 188. Occasional envelope issued on October 11, 1951. with stamps mi 662-663.

On the occasion of the 10th anniversary of the National Uprising in Macedonia.

SL. 189. Prigodna koverta izdana 11.10.1951. s markama mi 662-663.

Povodom 1. izložbe poštanskih maraka Filatelističkog saveza NR Makedonije. Skopje 11-17.10.1951.

СЛ. 189. Пригоден плик издаден на 11 октомври 1951 година. со ознаки ми 662-663.

По повод 1-та изложба на поштенски марки на Филателистичкиот сојуз на Република Македонија. Скопје 11-17.10.1951.

FIG. 189. Occasional envelope issued on October 11, 1951. with stamps mi 662-663.

On the occasion of the 1st exhibition of postage stamps of the Philatelic Union of the Republic of Macedonia. Skopje 11-17.10.1951.

SL. 190. Prigodna koverta izdana 2,8,1953. s markama mi 731-732. Žig Ilinden Kruševo 1903-1953.

СЛ. 190. Пригоден плик издаден на 2 август 1953 година. со марки ми 731-732.
Поштенска марка Илинден, Крушево, 1903-1953.

FIG. 190. Occasional envelope issued on August 2, 1953. with stamps mi 731-732.
Stamp: Ilinden, Kruševo, 1903-1953.

SL. 191. Prigodna koverta izdana 2.8.1953. s markama mi 731-732. Žig Ilinden Kruševo 1903-1953.

СЛ. 191. Пригоден плик издаден на 2 август 1953 година. со ознаки ми 731-732.
Поштенска марка Илинден Крушево 1903-1953.

FIG. 191. Occasional envelope issued on August 2, 1953 with stamps mi 731-732.
Stamp: Ilinden, Kruševo, 1903-1953.

SL. 192. Prigodna koverta izdana 11.10.1953. s markom mi 731.

Desetogodišnjica od formiranja prvih makedonskih brigada. 1943-1953. Žig prvog dana.

СЛ. 192. Пригоден плик издаден на 11 октомври 1953 година. со ознака ми 731.

Десетгодишнина од формирањето на првите македонски бригади. 1943-1953.

Поштенска марка по повод првиот ден.

FIG. 192. Occasional envelope issued on October 11, 1953. with stamp mi 731.

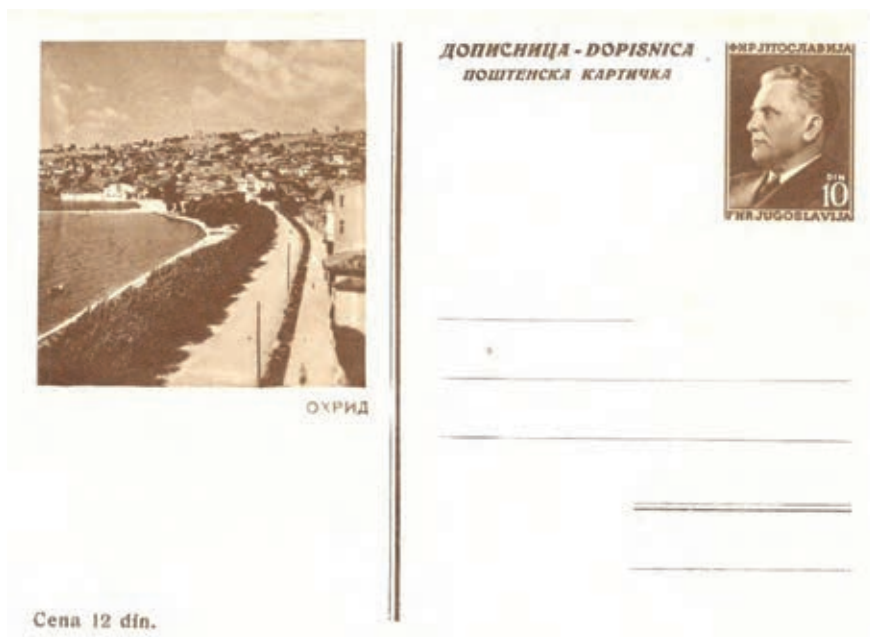
Tenth anniversary of the formation of the first Macedonian brigades. 1943-1953. First day stamp.

SL. 193. Dopisnica Skopje.

СЛ. 193. Разгледница од Скопје.

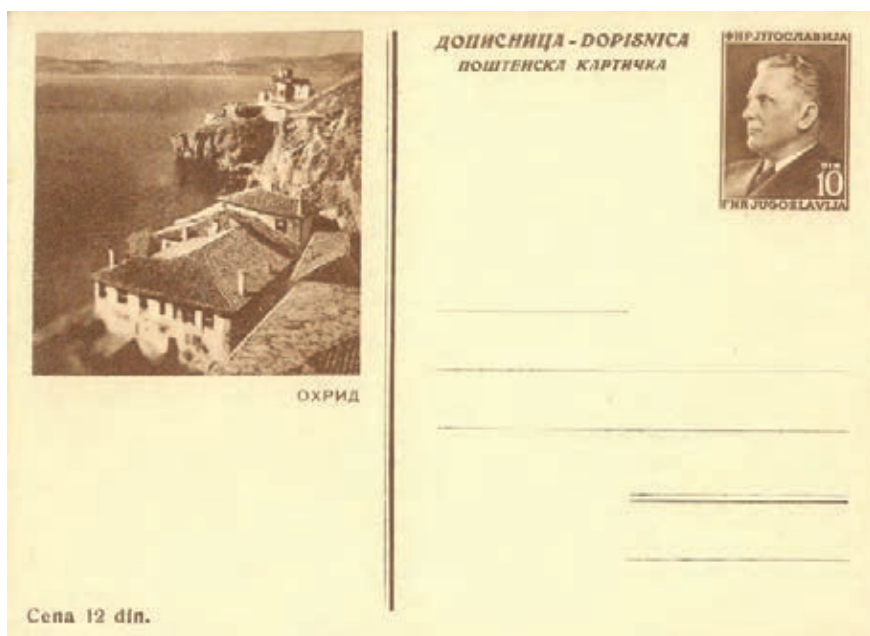
FIG. 193. Postcard of Skopje.

SL. 194. Dopisnica Ohrid.

СЛ. 194. Разгледница од Охрид.

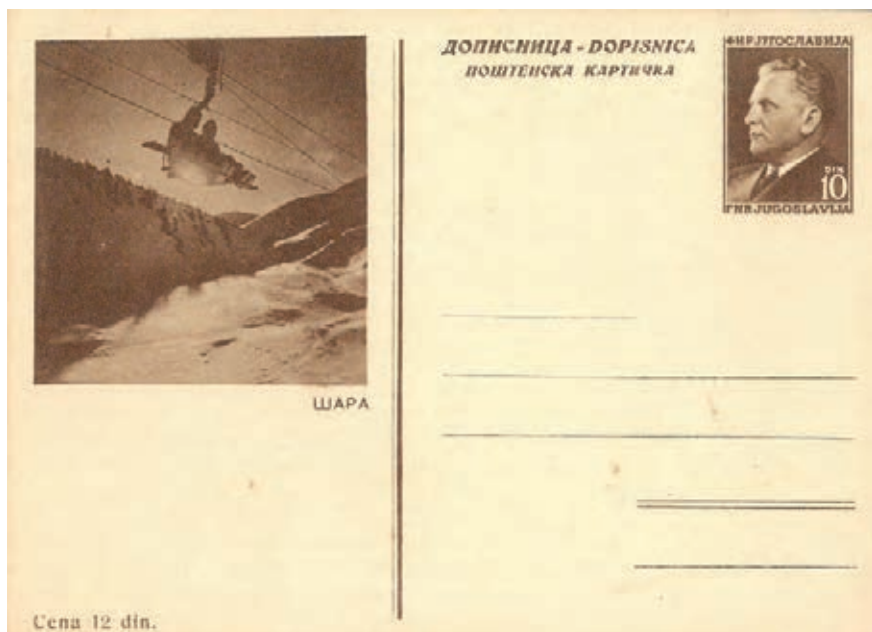
FIG. 194. Postcard of Ohrid.

SL. 195. Dopisnica Ohrid.

СЛ. 195. Разгледница од Охрид.

FIG. 195. Postcard of Ohrid.

SL. 196. Dopisnica Šar planina.

СЛ. 196. Разгледница од Шар Планина.

FIG. 196. Postcard of the Šar Mountain.

SL. 197. Dopisnica Stobi, Parneniusova palača.

СЛ. 197. Разгледница од Стоби, Палата Партениус.

FIG. 197. Postcard of Stobi, Parnenius Palace.

O autoru

/ ЗА АВТОРОТ

/ ABOUT THE AUTHOR

Dragoljub Siljanoski rođen je 1961. godine u Kičevu, Republika Makedonija. Diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Osijeku. Od svog dolaska u Hrvatsku, 1972. godine pa sve do danas, živi i radi u Našicama. Aktivno sudjeluje u radu makedonskih društava u Osijeku i Zagrebu, član je Makedonskog kulturnog društva „Braća Miladinovci“ iz Osijeka, član je odbora predstavnika makedonske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, a predstavnik je makedonske nacionalne manjine za Osječko-baranjsku županiju. Siljanoski godinama aktivno podupire rad čitavog niza zavičajnih udruga među kojima su Tamburaško društvo „Dora Pejačević“ iz Našica i Slovačko kulturno društvo „Franjo Strpač“ iz Markovca Našičkog. Kao vlasnik tvrtke „Foto centar“ u Našicama, aktivnosti manjinskih udruga često prati svojim fotoaparatom i video kamerom. Za svoja filantrop-ska zalaganja, 2013. godine dobio je nagradu „Johann Kohlhöfer“ za filantropa godine za Osječko-baranjsku županiju. Filatelijom se bavi od svoje petnaeste godine. Član je Filatelističkog kluba Osijek. Aktivno izlaže od 2014. godine. Ciklusom izložbi razglednica iz Makedonije, ostvario je niz gostovanja u brojnim gradovima diljem Hrvatske (Đakovo, Našice, Osijek, Pula, Rijeka, Split, Zadar, Zagreb), a gostovao je i u Skoplju. Njegova prva knjiga „Makedonija tako daleka, a tako bliska“ objavljena je 2022. godine od strane Zajednice Makedonaca u Republici Hrvatskoj i zapažena je i u Hrvatskoj i u Makedoniji te predstavljena kroz više gradova pred brojnom publikom. Ova druga knjiga nadovezuje se na prvu.

Драгољуб Сиљаноски е роден 1961 година во Кичево, Република Македонија. Дипломирал на Економскиот факултет во Осиек. Од своето доаѓање во Хрватска, во 1972 година па сè до денес, живее и работи во Нашице. Активно учествува во работата на македонските друштва во Осиек и Загреб, член е на Македонското културно друштво „Браќа Миладиновци“ од Осиек, член е на одборот на претставници на македонското национално малцинство во Република Хрватска, а претставник е на македонското национално малцинство за Осиечко-барањската жупанија. Сиљаноски со години активно поддржува и цела низа роднокрајни здруженија меѓу кои Тамбурашкото друштво „Дора Пејачевиќ“ од Нашице и Словачкото културно друштво „Фрањо Страпац“ од Марковац Нашички. Како сопственик на претпријатието „Фото центар“ во Нашице, активностите на малцинските здруженија често ги следи со својото фотоапарат и видео камера. За своите филантропски залагања, во 2013 година ја доби наградата „Јохан Колхофер“ за филантроп на годината во Осиечко-барањската жупанија. Со филателија се занимава од својата петнаесетта година. Член е на Филателистичкиот клуб Осиек. Активно изложува од 2014 година. Со циклусот изложби на разгледници од Македонија, оствари низа гостувања во бројни градови низ Хрватска (Ѓаково, Нашице, Осиек, Пула, Ријека, Сплит, Задар, Загреб), а гостуваше и во Скопје. Неговата прва книга „Македонија така далечна, а така блиска“ беше објавена 2022 година од страна на Зданицата на Македонците во Р. Хрватска и беше одбележана и во Хрватска и во Македонија, и претставена низ повеќе градови пред бројната публика. Оваа книга се надврзува на првата.

Dragoljub Siljanoski was born in 1961 in Kičevo, Republic of Macedonia. He graduated from the Faculty of Economics in Osijek. Since his arrival in Croatia in 1972 until today, he has been living and working in Našice. He actively participates in the work of Macedonian societies in Osijek and Zagreb as a member of the Macedonian Cultural Society “Braća Miladinovci” from Osijek, as a member of the Board of Representatives of the Macedonian national minority in the Republic of Croatia, and as a representative of the Macedonian national minority for the Osijek-Baranja County. Siljanoski has been active for years in supporting a number of local associations, including the Tamburitza Society “Dora Pejačević” from Našice and the Slovak Cultural Society “Franjo Strapac” from Markovac Našički. As the owner of the company “Foto centar” in Našice, he often follows the activities of minority associations with his camera and video camera. In recognition of his philanthropic endeavors, he received the 2013 ‘Johann Kohlhofer’ Philanthropist of the Year award for the Osijek-Baranja County. He has been involved in philately since he was fifteen years old. He is a member of the Philatelic Club Osijek. He has been actively exhibiting since 2014. Through a cycle of exhibitions of postcards from Macedonia, he has made numerous guest appearances in many cities across Croatia (Đakovo, Našice, Osijek, Pula, Rijeka, Split, Zadar, Zagreb), and in Skopje, Macedonia. His first book “Macedonia So Far, Yet So Close” was published in 2022 by the Community of Macedonians in the Republic of Croatia and was well received both in Croatia and Macedonia. It was presented in several cities to numerous audiences. This second book builds upon the first.

Literatura za daljnja istraživanja

/ Литература за понатамошни истражувања

/ Literature for further research

Институт за национална историја, Михаило Апостолски (ур.), *Историја на македонскиот народ*, во три тома, (1969). / Institut za nacionalnu povijest, Mihailo Apostolski (ur.), *Povijest makedonskog naroda*, u tri toma (1969). / Institute for National History, Mihailo Apostolski (ed.), *History of the Macedonian People*, in three volumes (1969).

Ванчо Ѓорѓиев, *Слобода или смрт: Македонското револуционерно националноослободително движење во Солунскиот вилает (1893-1903)*, (2003). / Vančo Đordiev, *Sloboda ili smrt: Makedonski revolucionarni nacionalnooslobodilački pokret u Solunskom vilajetu (1893–1903)* (2003). / Vančo Gjorgjiev, *Freedom or Death: The Macedonian Revolutionary National Liberation Movement in the Salonika Vilayet (1893–1903)* (2003).

Иван Кантарџиев, *Македонија во времето на Балканските и Орвата светска војна (1912-1918)*, (1969). / Ivan Kantardžiev, *Makedonija u vrijeme Balkanskih i Prvog svjetskog rata (1912–1918)* (1969). / Ivan Kantardziev, *Macedonia during the Balkan Wars and the First World War (1912–1918)* (1969).

Иван Кантарџиев, *Време на зреење: македонското национално прашање меѓу двете светски војни (1919-1930)*, во два тома, (1977). / Ivan Kantardžiev, *Vrijeme sazrijevanja: makedonsko nacionalno pitanje između dva svjetska rata (1919–1930)*, u dva toma (1977). / Ivan Kantardziev, *A Time of Ripening: The Macedonian National Question between the Two World Wars (1919–1930)*, in two volumes (1977).

Михаило Апостолски, *Народноослободителната војна на македонија (1941-1945)*, (1965). / Mihailo Apostolski, *Narodnooslobodilački rat Makedonije (1941–1945)* (1965). / Mihailo Apostolski, *The People's Liberation War of Macedonia (1941–1945)* (1965).

Александар Христов, *Создавањето на македонската држава (1941-1945)*, (1971). / Aleksandar Hristov, *Stvaranje makedonske države (1941–1945)* (1971). / Aleksandar Hristov, *The Creation of the Macedonian State (1941–1945)* (1971).

Владо Поповски, Ванчо Ѓорѓиев, Зоран Тодоровски, Виолета Ачковска, *Создавањето на современата македонска држава* (2014) / Vlado Popovski, Vančo Đordiev, Zoran Todorovski, Violeta Ačkovska, *Stvaranje suvremene makedonske države* (2014.) / Vlado Popovski, Vančo Ćorġiev, Zoran Todorovski, Violeta Ačkovska, *The Creation of the Modern Macedonian State* (2014).

Tihi i revolucionarni potencijal ove knjige je u tome što nam ona poručuje da je krajnje vrijeme odbiti igrati po pravilima drugih, i da je to odgovornost svih nas. / Heјзиниот тивок и револуционерен потенцијал е во тоа што ни порачува дека е крајно време да одбиеме да играме по правилата на другите и дека тоа е одговорност на сите нас. / The quiet and revolutionary potential of this book lies in its message that it is high time to refuse to play by others' rules, and that this is our shared responsibility.

Julijana Mladenovska-Tešija, urednica / уредничка / editor

Sadržaj ove knjige i razglednica, ordena i medalja koja su u njoj prikazana je točno to tzv. „oslobađanje“ Makedonije. Između ostalog, ovi artefakti naglašavaju tvrdnju da je Makedonija imala velik broj „osloboditelja“ koji su djelovali potaknuti različitim težnjama, sklapali različne saveze i potpisivali brojne međusobne dogovore u jedinome cilju da razdijele zemlju koju su oslobađali. / Содржината на оваа книга и разгледниците, ордените и медалите који се во неа прикажани се тука за да го прикажат т.н. „ослободување“ на Македонија. Меѓу другото, овие артефакти го подвлекуваат тврдењето дека Македонија имала голем број „ослободители“ кои негувале различни стремежи, склучувале различни сојузи и потпишувале бројни меѓусебни договори со единствена цел да ја разделат земјата што ја ослободиле. / The content of this book, and of the postcards, decorations, and medals depicted in it, is precisely the so-called „liberation“ of Macedonia. Among other things, these artifacts emphasize the claim that Macedonia had a large number of „liberators“ who acted driven by various aspirations, formed different alliances, and signed numerous mutual agreements with the sole aim of dividing the land they were liberating.

Igor Jurukov, recenzent / Игор Јуруков, рецензент / Igor Jurukov, reviewer

Knjiga pred vama ima za cilj, na jednostavan način, približiti i pojasniti povijesne događaje u Makedoniji u periodu od 1903. do 1953. godine, a da pri tome nije nužno imati dublje poznavanje makedonske, a i šire, regionalne povijesti i geografije. Ovo razdoblje je ključno za formiranje moderne makedonske države a obilježeno je nizom ratova i osvajanja, međunarodnih mirovnih sporazuma i dijeljenja teritorija, te „oslobađanja“ – u množini, kako sugerira i sam naziv knjige. / Книгата пред вас има за цел на едноставен начин да ви ги приближи и појасни историските случувања во Македонија во периодот од 1903 до 1953 година, а да не бара од вас подлабоко познавање на македонската или регионалните истории и географии. Ова раздобје е клучно за формирањето на модерната македонска држава, а одбележено е со низа војни и освојувања, меѓународни мировни договори и делења на територии, па и „ослободувања“ – во множина, како што сугерира и самиот наслов на книгата. / The book before you, aims to bring you closer to and explain in a simple way the historical events in Macedonia in the period from 1903 to 1953, without requiring a deeper knowledge of Macedonian, or broader, regional history and geography. This period is crucial for the formation of the modern Macedonian state, and is marked by a series of wars and conquests, international peace agreements, territorial divisions, and „liberations“ – in the plural, as the very title of the book suggests.

Dragoljub Siljanoski, autor / Драголјуб Сиљаноски / Dragoljub Siljanoski, author

